

1.7.7. Ponoči so - Mami streljale v črni
1944. L. Miranom svo čila izločilo
na taven nimam porika. Lj. Petrovič
bila mi nas. Popoldne sem čila reč
lic. dala je pisala pismo. Miran
nas je obdaril: bčetu metlo, mami
ibu. Stric je in mami dve knjigi.

1.I. Ponoči so Nemci streljali v čast letu 1944. Z bratom sva bila v šoli; do konca tedna nimam pouka. Gospa Pitović je prišla k nam. Popoldne sem bila pri Jelici. Mara iz Gornjega Grada je pisala pismo. Brat nas je obdaril: očetu metlo, mami ilustracije in meni dve knjigi.

2.I. Dopoldne sem bila v kinu, popoldne pa pri Jelici. Jedli smo podvarak.

3.I. Na trgu smo kupili 2 kg grozdja po 60 din. Kmet je prinesel 2 l vina in 3 kg bele moke. Naučila sem se pravila igranja šaha.

4.I. Danes je topel sončen dan. Mama in oče sta bila na sprehodu na pokopališču in se grela na soncu. Oče je bil na roditeljskem sestanku in zvedel za moje šolske ocene. Pri Žmavčevih so dobili telička.

5.I. Po malem sneži in je mrzlo. Začele so se pravoslavne božične počitnice. Obula sem copate, ki so jih poslali Mojzerjevi. Gazdarica beli; vodnjak se je pokvaril. Bili smo pri gospe Valantinčičevi in jedli kruh in sir. Anđelko je še vedno zaprt. Na trgu smo kupili grozdje.

6.I. Snega je zapadlo 10 cm in je zelo hladno. Na trgu prodajajo svinje kg žive teže po 50 din, jajca so po 40 din, suho grozdje kg po 60 din, kutine kg po 40 din in sir po 400 din. Mesa nismo kupili. Popoldne smo gledali badnjak. Marjanović nas je obiskal in nas povabil.

7.I. Dopoldne sem šla z očetom voščit praznike k Zaričevim in Saratličevim, popoldne pa sem bila povabljen h Kostić Liljani, mama in oče pa sta bila pri Andriji. Pritrdili smo še dve zimski okni, ki ju je mama zalepila s papirjem. Prvič letos sem obula volnene nogavice.

8.I. Dopoldne sem bila v kinu, popoldne pa pri Jelici, ki je zbolela. Nato smo šli k Marjanovićevim.

9.I. Dopoldne sem se sprehajala z očetom po mestu, nato pa sem se šla sankat z Žmavčevo Vero na "Bušino brdo". Pojedli smo drugo konzervo svinjine.

10.I. Toplo vreme. Z mamo sva bili pri Lazarevičevih na "slavi".

11.I. Dopoldne sem se igrala z mačko, popoldne pa sem šahirala z bratom. Kmetica je prinesla 2 l vina, malo svinjine in malo slanine.

12.I. Brata so odvedli Nemci, ker jih je smešil, pa so ga kmalu izpustili. Mami in očetu so priporočali "batine". Ko je prišla mama v gimnazijo, je posredoval "morilec" iz Saarbruckna. Oče je kupil 1 kg grozdja po 100 din.

13.I. Mama mi je preuredila pepita obleko. Bratove "čakšire" smo dali za 11 kg koruzne moke. Brat je prinesel iz mlina 16,5 kg koruzne moke.

14.I. Danes je pravoslavno novo leto. Dopoldne je prišel neki Rus, vojak iz Beograda, ter prinesel paket od Nade, ki ga je poslala teta Ina. Dobili smo božična darila, in sicer; oče pisemski papir, mama pas za nogavice, brat brivski aparat, zvezek in bonbone, jaz pa barvice in bonbone. Dobili smo še 10 magijevih kock za juho, en zavitek saharina in tri zobne kreme.

15.I. Imela sem zopet pouk. Martin je razžagal naša drva za 500 din. Vodnjak je popravljen. Pisala mi je Draginja.

16.I. Bila sem v kinu. Dopoldne sem se sankala, nato pa smo ropotali Žmavcu za god.

17.I. Kmet je prinesel 3 jajca. Na trgu so prodajali sir po 450 din za kg, jajca po 60 din, jabolka po 100 din za kg, grozdje po 100 din za kg in krompir po 50 din za kg. Neka kmetica je zahtevala za dve limoni 600 din ali 1 kg sladkorja.

18.I. Sankala sem se in nato pri Zornovih igrala.

19.I. Danes je praznik Bogojavljenje. Bili smo na Donavi in gledali ceremonije, nato pa smo šli k Andriji in pili rakijo. Ljudje so govorili, da bo naš gazda skočil v Donavo za križem, kar gospa Žmavčeva tudi verjame. Mamu sem matirala!

20.I. Danes je praznik sv. Jovana. Brat je zlomil nož, pa smo naročili novega za 250 din. Popoldne sem bila na pokopališču pri "pomenu" Karabatičevega pisarja Petrovića, pa smo jedli na grobu zrezke, jajca, pogačo, kolače, štrudel, jabolka, žito in pili vino.

21.I. Ačimović je prinesel kos slanine, pol litra rakije in 4 jajca. Oče je kupil grozdje po 120 din za kg. Dva dni že ni pošte.

22.I. Ponoči smo vrgli mačko iz sobe, ker se je ponemarila. Dobili smo 2600 gramov sladkorja za 180 din. Martin je pripeljal od Žmavčevih razžagana drva. Oče je kupil 2 kg zelja po 60 din. Jedli smo grozdje.

23.I. Z bratom sva bila v kinu, pred tem pa sem sama bila v cerkvi. Jedli smo ocvrte miške. Grelimo se na soncu ob Donavi.

24.I. Mama pere perilo, žal pa dežuje. Kmet je prinesel 1,5 kg masti. Kot "izbeglice" smo dobili iz mlina 40 kg pšenične moke za 593 din. Gospod Žmavc je bolan in leži.

25.I. Vreme je toplo, sončno. V šolo sem šla brez "kapuljače". Mama je oprala perilo. Pri Zornovih sva z mamu dobili vsaka po dva kolača. Mačka ne sme več v sobo, zato sem ji pripravila ležišče v kleti. Kmet je prinesel pol litra žganja.

26.I. Dežuje. Preselili smo se zopet v gimnazijo. Kmet je prinesel 1 l olja. Kupili smo 1 kg govedine za 350 din in pol kg jeter za 50 din. Za paket cimeta sem plačala 10 din pri Bagi, medtem ko je oče plačal pri "Tisi" samo 5 din. Gospodu Žmavcu, ki je še vedno bolan, sem nesla pol litra mleka, pa sem dobila pol lonca keksov.

27.I. Danes je srbski praznik sv. Sava, zato ni pouka. V gimnaziji smo imeli proslavo; vsak je dobil žito in en rogljiček. Brat je bil popoldne prvič na matineji. Za nož je oče plačal 250 din, za popravilo snežk pa tudi 250 din. Kašljam!

28.I. Gospa Žmavc nam je dala 2 kg krp. Obradović nam je dal staro vrečo za 50 din. Od Vere Žmavc sem kupila geografijo za 40 din.

29.I. Kupili smo grozdje po 120 din za kg. Gazdarica je očistila pisarno za 100 din. Policijska ura je podaljšana do 20. ure.

30.I. Kupili smo 2 kg pšeničnega zdroba za 400 din. Bila sem v kinu, popoldne pa na Donavi.

31.I. Na trgu smo kupili 1 kg sira za 380 din, 2 kg grozdja po 60 din, eno bundevo (vrsta buče, iz katere se dela lahko štrudelj ali pa se jo speče) za 80 din in tri šopke pora po 10 din. Vrat me boli!

1.II. Vreme je zelo toplo, sončno, tako da smo se šli gret na pokopališče. Pri Žmavcu smo dobili koline. Mama je dobila novo kombinežo in hlačke za 395 din ter 2 kg krp.

2.II. Pouka nimamo do sobote. Od občine smo dobili 12 kg pšenice, 24 kg pšenične moke in 15 kg koruze za 1 128 din. Gazda in gazdarica sta se stepala. Spekli smo kekse. Drevje brsti. Miši nagajajo.

3.II. Iz mlina smo dobili iz 53 kg pšenice belo moko (nularico in št. 2). Mačka se ženi.

4.II. Mački smo dali miš, ki smo jo našli na dvorišču. Iznenada je umrl zaradi kapi major Tršič. Podrli smo jaslice.

5.II. Danes imamo zopet pouk. Dobili smo spričevala. Imam pet desetic, eno devetico in dve osmici. Udeležili smo se pogreba majorja Tršiča. Mama je spekla potico. Muca je pojedla dve mrtvi miši. Dobila sem 75 din za spričevalo. Za nemški diktat sem dobila oceno devet.

6.II. Ponoči je pričel pihati severni veter "gornjak" in prinesel sneg. Ves dan sneži. Oče je porezal vrv, ki je držala gazdino zelenje nad našimi okni. Bila sem v kinu, nato pa smo gledali poroko Radojke Zorić. Njen znanec je prinesel od Igota za brata lesene čevlje, milo za britje in pismo. Popoldne smo se doma igrali.

7.II. Še vedno sneži. Gazdi smo potrgali grmovje nad našimi okni. Bili smo pri Zoriću, kjer so še praznovali poroko. Kovačić je prinesel čevlje od Igota.

8.II. Ker sije zopet sonce, se sneg topi.

9.II. Kupili smo 2 kg sladkorja po 650 din pri Gajiću. Vložila sem 600 din v Poštno hranilnico. Čevljar mi je popravil zimske čevlje. Po štirih dneh je danes zopet prišla pošta. Ker sneži, je pot slaba.

10.II. Sije sonce, vendar je hladno in vlažno vreme. Mama je obiskala Zornove, ki so vsi bolni.

11.II. Piha južni veter in se topi sneg. Na trgu je oče kupil kilogram grozdja za 100 din. Brat je očistil dimne cevi. Oni Rus je zgodaj zjutraj odšel in nas vse zbudil. Gospod Valentinčič je razrešen službe.

12.II. Ker je moker sneg, je slaba pot. Danes je srbski praznik "Tri Jerarha", zato ni pouka. Oče je kupil 1 kg govedine za 350 din, jetra in vranico po 100 din, pol kilograma sira za 200 din. Pošte že dva dni ni. Mama je spekla potico. Stara (mislim gospodarja in gospodinjo) sta sklenila mir.

13.II. Dopoldne je snežilo, popoldne pa je bilo lepo sončno vreme. Bila sem v kinu. Po kavarnah so včeraj pregledovali legitimacije, kdor je ni

imel, so ga zaprli. Zvečer je ugasnila električna razsvetljava, zato so pri Žmavčevih prižgali petrolejko.

14.II. Mraz je, saj je temperatura – 7 stopinj. Umrl je šolski sluga čika Vasa; zmrazil je na neki "šupi". Pošte že štiri dni ni. Pri Žmavcu prenočujejo trije Rusi. Na trgu smo kupili 8 jajc po 25 din in kos bundeve za 20 din.

15.II. Danes je srbski praznik "Sretenje" in ni pouka. Mama je spekla projano (boljša izvedba proje). Prišla je pošta.

16.II. Dežuje in se sneg topi. Na gimnazijskem šahovskem turnirju sem igrala štiri partije in vselej zmagala. Kmet je prinesel 7 jajc. Mladenović je poslal eno kutino, kar pomeni vabilo na svatbo v Sirakovem v nedeljo. Pisala je Mara, da naših stvari ni več, ostalo je samo moje stanovanje (to je igračka), bratovo kolo in očetov stroj.

17.II. Na trgu smo kupili 1 kg sira za 400 din. Brat je dežuren v dijaški kuhinji. Z očetom sva si skuhalo čaj.

18.II. Mama je oprala in obesila perilo. Brat je lupil krompir za kosilo. Podražile so se vstopnice za kino, in sicer: prvi sedeži 50 din, drugi 31 din in tretji 21 din.

19.II. Oče je kupil kilogram govedine za 340 din in prinesel od Marjanovičevih polovico petelina. Kmet je prinesel 5 jajc. V sobi sem polila skledo vode v času, ko sta bila oče in mama v kinu.

20.II. Mraz je in sneži. Bila sem v kinu. Ker je pustna nedelja, je mama naredila 20 krofov. Obedovali smo podvarak s petelinom in magi juho. Poročila se je Vera Zaričeva z nekim poročnikom. Mačka je dobila en krof.

21.II. Zopet sneži. Trg nudi veliko ponudbo. Oče je kupil 5 kg fižola – cipra in ribničana – po 100 din kg in 8 jajc po 25 din. Jabolka so po 200 din za kg. Brat je peljal 42 kg koruze za prase v mlin, da jo zmeljejo za "jarmo", Jedli smo kravje vime v omaki.

22.II. Mraz. V šoli so mi v odmoru ukradli sedem barvic. Pri Žmavcu so nas postregli s krofi.

23.II. Jelica je bolna. Jaz kašljam. Pri Žmavcu smo jedli krofe.

24.II. V razredu so nabrali 70 din za moje barvice. Oče je prinesel domov devet stvari, in sicer: hleb kruha za 100 din, 2 kg kutin po 50 din, 10 jajc po 20 din, kos bundeve za 30 din, 1 kg teletine za 400 din, telečja jetra za 100 din, od nekega kmeta je dobil milo in rakijo, od Obradovića pa je dobil 2 kosa mila in kupil je kvas za 40 din. Bili smo pri Valentinčičevih.

25.II. Ponoči sem zelo kašljala. Mama mi je skuhalo "šerbet" z mlekom proti kašlju. V šolo sem šla.

26.II. Mama me zdravi še vedno s sladkim vročim mlekom. Kmet je prinesel pol litra rakije, malo krompirja in čebule. Mama in oče sta se vrnila iz kina še po svetlem, saj se je dan že podaljšal.

27.II. Ker sije toplo sonce, se sneg topi. Bila sem v kinu. Pri peku Slavku sem se udarila v čelo. Oče je kupil pol kg jeter za 150 din. Brat je bolan.

28.II. Sneg se še topi, sonce je izredno toplo. Popoldne sem sedela na soncu in čitala. Kmet je prinesel 3 velika jajca.

29.II. Južno vreme in zvečer je začelo deževati. Na trgu se ne dobi ničesar. Otroci so se našemili!

1.III. Zjutraj je bilo lepo sončno vreme, nato pa je deževalo. Oče je kupil 9 jajc po 25 din. Mačka je bolna.

2.III. Toplo sončno vreme. Regrat že poganja. Oče je kupil 1 kg sira za 350 din, 14 jajc po 25 din in 1 kg grozdja za 60 din. Mama je stopila v "drek".

3.III. Na trgu smo kupili 2 kg bundeve za 30 din. Pri Žmavcu smo kupili 2 kg masti po 1000 din in 25 jajc po 20 din. Mačka je še bolna. Valentinčič gre vendarle v Boljevac.

4.III. Oče je kupil 1 kg grozdja za 70 din. Pouka ni, ker imajo sošolke in sošolci "pričest". Mama in oče sta v kinu, zato kuham jaz krompirjev golaž.

5.III. Dež, sneg, hladno. V novo odprti slaščičarni Petrović se dobi kos slaščice po 20 do 50 din in črna kava za 10 din. Prvič sem navila bratovo uro. Mama je bolna.

6.III. Popravilo "šnelziderja" je stalo 50 din. Mami je že bolje. Kmet je prinesel 5 jajc in kos sira. Oče je kupil 1 kg grozdja ter za 29 din "kokic". Zvečer smo obhajali odhodnico Valentinčičevih. Ferlan se je obvezal, da ne bo pil do 19. marca.

7.III. Ponoči je zapadlo precej snega; v Topolaru je voda.

8.III. Dopoldne sva šli z mamo gledat vodno stanje k centrali. Pek je zrastel ravno do mosta na poti v Požeženo, samo tri stopnice so še suhe. Voda sega skoraj do Latinke, zato se je že izselila. Sneg se še kar topi.

9.III. Topolar ni več v vodi, ceste so suhe. Oče, mama in jaz smo bili prvič v slaščičarni, kjer smo pojedli peciva za 84 din. Neki gospod je prinesel iz Beograda očetu 1 kg sladkorja za 572 din. Oče je kupil 1800 gramov grozdja na trgu za 100 din. Od veterinarja smo dobili jetra.

10.III. Dopoldne sva si z mamo spekli projo. Gazda je presadil lipo in si zida kolibo. Vreme je megleno.

11.III. Z bratom sva bila pri Čičiću, kjer smo igrali šah. V mojem jajčku sta bila dva rumenjaka.

12.III. Prišel je Benulić. Prišel pa je tudi Francelj iz Kostolca k Žmavčevim. Stehtali smo našo svinjo in ima 65 kg. Bila sem v kinu. Matirala sem očeta.

13.III. Na trgu smo kupili 1,5 kg sira za 500 din, 1,5 kg grozdja po 70 din in 24 jajc po 23 din. Prvič smo nabrali regrat. Bogo Gajić je dal očetu pol kg sladkorja. Pri Lazarevićevih smo dobili prve letošnje vijolice in zvončke (visibabe).

14.III. Kmet je prinesel 2 jajci in pol kg grozdja. Pečar je popravil štedilnik za 150 din. Prvič letos je priplula ladja Aleksander. Z njo so se pripeljali Marovtov Anton in oba Valentinčičeva.

15.III. Sneži, dežuje, sonce sije. Zjutraj so se odpeljali Marovtovi. Brat je odpeljal v mlin 21 kg soržice.

16.III. Na trgu je oče kupil 1 kg grozdja za 80 din, 29 kg krompirja po 33 din in 2,5 kg fižola – višnjaka – po 80 din. Z mamom sva šli zopet nabirat regrat. Martin nam je razžagal drva in jih pripeljal za 350 din. Brat je pripeljal iz mlina okrog 6 kg “nularice” in 10 kg moke številka 2.

17.III. Mara je pisala v pismu, da nam bo poskusila poslati paket. Z mamom sva nabirali regrat na Žmavčevem vrtu.

18.III. Sneži, dežuje, hladno je. Kmetje so prinesli 1 kg masti, 6 jajc in pol litra rakije. Mari sem poslala svojo sliko. Zvečer smo pri Žmavčevih obhajali odhodnico Valentinčičevih. Prišel je Čiro in nas zabaval.

19.III. Gospod Benulič je poslal 2 kg teletine po 350 din. Bila sem v kinu z Jelico in bratom. Zjutraj smo šli spremljat na ladjo Valentinčičeva, ki gresta v Boljevac. Zvečer sta bila oče in mama pri Andriji, jaz pa pri Zornovih, kjer smo se igrali. Posoda je že umita.

20.III. Na trgu je oče kupil 1 kg sira za 400 din, 1 kg grozdja za 80 din, kokice za 20 din in 33 kg krompirja po 33 din. Kmet je prinesel 3 jajca.

21.III. Mama pere perilo, posušila je samo malenkosti. Vreme je sicer sončno, toda malo hladno. Pitovičeva je v Beogradu.

22.III. Zelo je hladno, piha veter, sneži in sije sonce. Mama je posušila vse perilo. Čiro se je zopet vrnil v Beograd, ves čas je stanoval pri Žmavčevih. Z njim je bil tudi neki učitelj “nacionalac”, ki ni imel gat. Kmet je prinesel 1 l vina.

23.III. Sije sonce in sneži. Kmet je prinesel pogačo in pol litra rakije ter 14 jajc. Na trgu je oče kupil 5 jajc po 22 din, 1 kg grozdja za 80 din in 1 kg sira za 400 din. Od Milene Ljubice smo kupili 15 jajc po 22 din in 4 kg krompirja po 30 din. Gospod Žmavc nam je prodal 5,5 kg ječmena za 200 din, da ga bo oče zamenjal pri Druškoviču za ričet. Po receptu gospe Zornove je mama spekla pecivo.

24.III. Kupili smo 7 jajc po 20 din; pri Gajiću pa smo kupili pol kg zelja za 50 din in pol kg sladkorja za 300 din. V kinu predvajajo lep film.

25.III. Pri Cičiću sem šahirala.

26.III. Oče je zjutraj odpotoval z ladjo v Beograd. Dopoldne sem bila v kinu, popoldne pa sem se z mamom in muco igrala doma.

27.III. Brat je bil dopoldne v pisarni in prinesel domov 12 jajc. Popoldne smo nesli k Žmavcu Cico (ime naši mucij), da bi lovila miši pri koruzi. Pošte ni.

28.III. Zjutraj je mama prinesla Cico domov. Martin je napravil bratu “nanule”. Izreden mraz, saj zmrzuje.

29.III. Mrzlo jutro, zato so na oknih “rože”; potem pa je opoldne že grelo toplo sonce. Popoldne sem šla z Jelico, Ljiljano in Ljubinko na sprehod v Topolar.

30.III. Kmet je prinesel pol kokoši. Vreme je toplo. Oče je pisal iz Beograda.

31.III. Lep dan. Popoldne sva šli z mamo nabirat regrat, pa je nama bilo vroče. Odložila sem "kapuljačo" in volnene nogavice.

1.IV. Dežuje, popoldne pa je snežilo. Srbsko nalogo sem pisala 7. Muca – budala – me je po licu opraskala. Šli smo v пристanišče pričakat očeta. Oče je prinesel: testenine, podplate, žeblje, "blokeje", pol kg sladkorja, grah po 80 din kilogram, limuntos, ješprenj in paket od tete Ine. V paketu je bilo: puding, beli sukanec, prejica, črni trakovi za čevlje, 400 kosov saharina in figure iz pravljič. Igo je poslal bratu svoj letni modri plašč, mami 12 krožnikov in 6 skodelic in vsem velikonočna darila.

2.IV. Sneži, sije sonce in piha močan veter, pravi vihar. Jedli smo pol kokoške. Bila sem v kinu. Oče je kupil 1 kg sladkorja za 700 din pri Bogi Gajiću. Mleko dobivamo pri Žmavčevih.

3.IV. Sije sonce. Na trgu smo kupili 1 kg sira za 400 din, 1 kg grozdja za 100 din in 7 kg koruzne moke po 50 din. Babica je pisala pismo. Pouk se začne ob 14. uri.

4.IV. Lepo toplo vreme. Kupili smo 4 kg soli po 20 din in 1 kg masti pri Žmavcu za 1000 din. Oče in mama sta nabirala regrat.

5.IV. Danes je topel, sončen dan. Gazdarica je odpotovala v Žagubico. Z mamo sva razparali moj površnik. V sobi smo eno zimsko okno odprli. Iz očetovega robca sem naredila "vajenico" (osnova za vadenje vbodov ročnega dela).

6.IV. Toplo, toda deževno vreme. Mama je oblekla letos prvič obleko s kratkimi rokavi in je šla v mesto brez nogavic. Mama in brat sta preselila svinjo v drug svinjak. Odprli smo še drugo zimsko okno v sobi. Moj fižol je že tako velik, da sem ga morala podpreti s preklo. Pri Žmavcu smo dobili proti vračilu 1,5 kg suhega mesa. Gospa Valentinčičeva je pisala mami iz Boljevca. Oprala sem perilo za Jurčka.

7.IV. Danes je naš veliki petek. Dežuje. Mama peče potice. Oče in brat sta šla v Tribrode in sta kupila 5 litrov kisa po 100 din. Prišla sta lačna domov. Včeraj zvečer se je vrnil gazda domov pijan in je kričal. Danes ni pouka, ker je srbski praznik "Blagovesti". V mamini postelji je hotela mačka povreči mlade. Spravili smo jo v klet in ji uredili mehko ležišče. Ob 9.15 uri je muca dobila prvega mladiča, potem pa še šest, od katerih so trije takoj poginili. Nosimo ji mleko, zato ona zadovoljno prede. Ljubiša mi je sestavil srbsko nalogo za 20 din. Zopet smo nabirali regrat pri Žmavčevih.

8.IV. Pouka ni, ker so "vrstice". Pri šivilji smo plačali 400 din za obračanje mojega površnika. Zjutraj je Cica prišla v mamino posteljo, da jo pogreje. Potem pa je vse štiri mladiče znosila po vrsti v posteljo, čeprav smo ji branili. Nato smo ji napravili v kleti v košari novo ležišče. Z bratom sva šla gledat šolsko predstavo "Devojačka kletva". Zvečer smo jedli blagoslov.

9.IV. Velikonočna nedelja. Lepo, toplo vreme. Dopoldne smo jedli blagoslov. K nam je prišel gospod Zorn z Gorazdom. Bila sem v kinu. Ladja

se ni vrnila v Beograd, ker so v Donavo ponoči metali mine. Popoldne smo bili na Donavi in pri Žmavcu. Mesa nismo dobili, zato smo odprli zadnjo konzervo.

10.IV. Slabo, deževno vreme. Mački je poginil "črnuh". Jedli smo zadnjič blagoslov. Martin in Vera sta bila pri nas na obisku.

11.IV. Dežuje. Šla sem v šolo. Ladja se še ni vrnila v Beograd, ker še vedno "lovijo" mine. Cica je letela za avionom.

12.IV. Deževno. Mama pere perilo. Kupili smo 9 jajc po 20 din. Čez dan imamo mačke v sobi v zaboju.

13.IV. Sončno, lepo vreme. Mama je posušila vse perilo. "Levček" – rjavček je poginil. Kupili smo 1 kg grozja za 100 din, 1 kg sira za 400 din, dva kosa bundeve po 20 din in kokice za 20 din. Dobili smo 2400 gramov sladkorja in 400 gramov olja za 240 din, dalje kilogram govedine po 90 din. Meso je dobil oče zato, ker je okrožni tolmač. Popoldne smo se greti na soncu na pokopališču. Ves dan preletavajo nad mestom avioni, med njimi tudi jadralno letalo. Začele so se velikonočne počitnice.

14.IV. Zelo toplo. Zračimo slamarice in obleke na soncu. Mačke imamo sedaj v sobi podnevi in ponoči. Pri Lazarevičevih smo dobili vijolice. Prvič "trajkam" (obula sem trakalice).

15.IV. Zelo toplo. Z očetom sva odložila majice. Na sosedovi slivi zopet poje slavček. Dobili smo pol praseta, to je okoli 3 kg. Nabirali smo regrat. Napravili smo orehovo potico. "Tigrček" je že spregledal.

16.IV. Srbska Velika noč. Vreme je toplo in sončno. Ker Donava narašča, je voda že v Topolaru. Bila sem v kinu. Čestitali smo za praznik Marjanoviću, Zariću, Andriji in Bojani. Oče je bil z gospodom Žmavcem pri Radosavljeviću. Dobili smo kolače, vino in 10 jajc. Za obed smo imeli govejo juho z rezanci, pečeno prasetino in solato z regratom. Preletelo je 25 avionov.

17.IV. Vse drevje že cveti. Bili smo na pokopališču pri procesiji, nato pa pri Lazareviću in Saratliću. Prvič imam kratke rokave. Ponovno so bombardirali Beograd.

18.IV. Z mamo in očetom smo bili na Obradovičevem "parastosu"; bili smo zelo žalostni. Že štiri dni ne prihaja pošta. Zvečer smo ropotali očetu za rojstni dan. Brat se je postrigel na balin.

19.IV. Vroče je. Jaz sem brez srajčke in modrca. Prvič letos sem bila bosa. Konec je počitnic. Zaklali smo prase, ki je tehtalo 87 kg. Dobili smo okoli 28 kg masti in 2 kg slanine ter 59 kosov klobas. Martin je pri nas kosil in dobil za pomoč pri klanju 200 din. Koline smo dali Žmavčevim, Zornovim in Marjanovičevim. Brat se je letos prvič kopal. Cica in Bubi sta se tako najedla, da sta onemogla. Oče je star 45 let.

20.IV. Vreme je enako kot včeraj. Pitočevićeva nam je dala naslov svojih staršev, zaradi bombardiranja. Kupili smo 10 jajc po 20 din. Ker ni pošte že sedem dni, smo kupili pol kg starih časopisov za 80 din.

21.IV. Pojedli smo zadnje koline. Kupili smo 10 kg soli po 20 din. Iz Beograda so prišli prvi begunci.

22.IV. Dežuje. Donava še narašča. Mačka se zopet ženi. "Uzbuna" ob 10. uri me je rešila zemljepisne naloge. Ljudje bežijo kot nori na vse strani, mi smo pa ostali doma. Za mala popravila čevljev smo plačali 120 din. Avionov ni.

23.IV. Sončno in vetrovno. Donava še narašča. Kupili smo 1 kg skute za 200 din in četrt kilograma masla za 250 din. Pokopali so zdravnico Daro. Bili smo pri Andriji. Zbiram cvetlice za herbarijum.

24.IV. V zraku je zelo živo, ker je mnogo avionov; večkrat je alarm in ljudje bežijo. Na trgu smo prvič letos kupili tri glave solate za 20 din in 1 kg špinacije za 80 din. Iz očetove spalne modre srajce je mama meni sešila pet hlačk. Pouka ni. Zvečer smo očetu ropotali za god.

25.IV. Oče ima god. Miza je bila svečano pogrnjena. Jedli smo fižolovo juho, prekajene klobase z zeljem in krompirjem, češpljev kompot, salčiče (slaščice delane s salom) in pili črno kavo. Kmet je prinesel 3 jajca. Pri Žmavčevih je že nekaj dni neki nemški vojak. Pouka še ni.

26.IV. Vso noč je deževalo. Donava še narašča. Pouk se je začel zjutraj ob 7. uri in nato popoldan ob 16. uri zaradi alarma. Sosed je ubil steklega psa. Oče je kupil 1 kg sladkorja za 800 din pri Gajiću in še 1 kos mila za 200 din. Pri Žmavčevi sosedu smo kupili 13 glav solate za 20 din. Muček Tiger že sam pije mleko iz krožnika.

27.IV. Dežuje in Donava še narašča. Na trgu smo kupili 1 kg sira za 400 din in 24 kg krompirja po 40 din; od onega fanta pa 9 jajc po 20 din. Kmet je prinesel 3 jajca. Čevljar mi je napravil čevlje (espadrile) s podplati iz vrvi ter z zgornjim delom iz blaga bratovih belih hlač. Za delo je računal 1500 din. Mama je sešila iz očetove modre spalne srajce pet triko hlačk. Po desetih dneh smo zopet dobili časopis.

28.IV. Prenehalo je deževati. Po našem jarku ob hiši se vozijo otroci v koritu. Za mamino parfumsko stekleničko smo dobili od Bobija pet zavitkov cimeta. Nada je poslala po nekem vojaku – Rusu listek, da so vsi zdravi. Po Donavi je plulo šest ladij.

29.IV. Šivilja je sešila iz Mojzerjeve pižame meni obleko, mami pa kopalno obleko za 300 din. Oče je plačal 600 din šolnine za tri mesec za brata. Donava še narašča in že sega do Jelice. Mucke se že igrajo.

30.IV. Vetrovno in mrzlo. Donava še narašča. Pri Žmavčevih smo spoznali novo profesorico, ki se piše Jernečić. Jedli smo ocvirkovo potico. Tiger je že preplezal ograjo zaboja. Kmet Stanoje je prinesel približno 5 kg krompirja.

1.V. Ker je hladno, je mama prinesla spet "tuhne" na postelje. Kupili smo 7 jajc po 20 din. Mačici se že sami umivata. Jernečićeva nas uči matematiko.

2.V. Mačici že prideta čez ograjo. Cica lovi žabe. Po daljšem času je spet prišla pošta. Babici smo pisali pismo. Na občini smo dobili 20 kg koruze

po 12 din in 8 kg pšenice po 14 din. Prvič sem šla za svoj denar v slaščičarno.

3.V. Sonce sije in je malo topleje. Naraščanje Donave se je ustavilo; pri Žmavčevih pa imajo že vodo v kleti. Jelica je prišla gledat mačice.

4.V. Deževno in vetrovno. Oče je dobil za 100 din 1 kg sladkorja kot nagrado za tolmačenje. Zgubila sem svoje škarje, vendar sem jih zopet našla. Šivilja je sešila iz Mojzerjeve pižame mami obleko za 400 din.

5.V. Toplo in sončno vreme. Šli smo v borov gozd, kjer smo ležali na soncu. Včeraj je začela upadati Donava. Pri Žmavčevih imajo še vedno vodo v kleti. Zaradi alarma ni imel brat pouka. Kupili smo 1 kg sira za 450 din in 1 kg govedine za 350 din. Vrnila se je gazdarica.

6.V. Lepo in toplo vreme. Oblekla sem si novo obleko in "espadrile". Šli smo na "slavo" k Dobričiču, k mesarju Desi in h gospe v "Pressi". Najedli smo se kolačev. Donava je naplavila mrliča. Spet smo prejeli časopise.

7.V. Vroče. Letos prvič smo se kopali na Peku. Oče je ulovil več rib, pa so mu jih nacionalci vse odnesli. Prvič letos sem jedla sladoled za 20 din. Prodali smo moje lakaste čevlje za 700 din.

8.V. Mama pere perilo. Po enoletnem presledku je prišel župnik Škorjanc. Mačke se že igrajo.

9.V. Hladno in vetrovno. Perilo je suho. Oče je kupil magnezij za moje "espadrile". Pri Žmavčevih je bila maša. Z bratom sva bila pri spovedi. Direktor je določil, da moramo opraviti preizkus znanja iz verouka pred komisijo. Zvečer so bile "šmarnice" s pridigo.

10.V. Prvič se je Tiger polulal na moji postelji. Maša je bila ob 7. uri, večernice pa ob 19. uri. Dobili smo jetra. Opravila sem izpit iz verouka. Kaplanu – župniku pravijo dijaki "štuka-pop".

11.V. Zjutraj je bila maša, nato se je župnik odpeljal s kolesom v Požarevac. V šoli smo zvedeli, da ne bo letnih izpitov.

12.V. Brat je nesel v mlin 10 kg koruze in prinesel nazaj 9 kg koruzne moke. Mucek Ris je ugriznil mamo v prst. Mama se je kopala. Popoldne je oče videl, kako je ladja "Jupiter", polna ranjencev, zadela ob mino; zvečer smo videli sedem ranjencev.

13.V. Kupili smo 11 jajc po 25 din in prvič letos redkvice, šopek po 10 din. Mačke smo preselili v klet.

14.V. Mačke so popoldne same prišle v sobo. Kupili smo 1 kg teletine za 500 din. Pri Saratličevih sem dobila tulipane.

15.V. Delali smo na šolski njivi, pa nas je pregnala ploha. Pripravili smo klet za letno kuhinjo. Na trgu smo kupili 1 kg sira za 500 din, 20 jajc po 25 din in 4 glave solate za 20 din. Pri Radomiru pa smo kupili 2 kg zdroba po 260 din. Pisali smo teti Veri in Valentinčičevim. Kmet je prinesel 1 l rakije.

16.V. Kopali smo se zopet v bližini njive. Oče in mama sta šla nabirat storže. Mačka uči mačici, kako se lovijo miši. Pošte že dva dni ni.

17.V. Vroče je. Kopali smo se, voda je topla. Na trgu smo kupili letos prvič 1500 gramov ribe za 300 din. Kuhinjo smo preselili v letno kuhinjo. Fant je prinesel 13 jajc po 20 din. Kupili smo četrt kilograma klobas za 150 din.

18.V. Mami je bilo ponoči slabo, ker je jedla ribje ikre. Dopoldne je deževalo. Nad oblaki smo opazovali mnogoštevilne aeroplan. Ker je bil alarm, so nas iz šole spustili domov. Popoldne sem umila mami glavo z jajcem in navila kodre.

19.V. Vroče je in smo se kopali.

20.V. Zopet smo se kopali. Z nami sta bila Martin in Vera. Nabirali smo storže. Kmetica je prinesla 1 jajce in kos sira. Oče je kupil dve štruci belega kruha po 100 din. Pisali smo Mari.

21.V. Vroče. Kopali smo se. Kmet je prinesel pol kg sira in pol kg slanine. Bila sem v kinu. Prvič smo jedli svinjsko meso naše svinje.

22.V. Deževno je. Popoldne sta bila oče in mama v kinu in gledal film "Titanik". Oče je kupil 2 kg sladkorja po 1000 din, 24 jajc po 20 din in mama še 45 jajc po 22 din.

23.V. Vreme je hladno. Delijo kupone za ribe; cena je za 1 kg rib 100 din.

24.V. Ker je hladno, je mama že tretjič letos prinesla "tuhnje" na posteljo. Za popravilo pečice našega štedilnika je oče plačal 150 din. Oče je zgodaj zjutraj na občini kupil 2 kg rib – šarana – brez kupona po 100 din. Ker je danes praznik sv. Ciril in Metod, ni pouka. Oče in mama sta zopet nabirala storže v borovem gozdu, ki jih rabimo za kurjavo. Nabrala sta jih 269 kosov. Nato pa sva z mamo obiskal gospo Lazarevičevo. Mačke so silno zabavne; pridejo same v sobo.

25.V. Toplo je. Praznik "Spasovo". Oče mi je prinesel s trga šopek češenj za 10 din. Oče je odšel na komisijo v Kisiljevo, od koder se je vrnil zvečer peš in prinesel 6 kolačev in 5 l vina po 100 din.

26.V. Kupili smo 19 jajc po 20 din, 5 kg medu po 800 din in dobili 1 l mleka.

27.V. Hladno vreme. V šoli je bil zdravniški pregled. Visoka sem 140 cm, tehtam pa 30 kg. Kmet je prinesel pol kg masti.

28.V. Danes je naša binkoštna nedelja. Vreme je hladno, sončno in vetrovno. Dopoldne sem bila v kinu. Gospa Blagić je dala očetu binkoštna nageljne in turško lilijo. Oče je kupil 1 kg svinjine za 550 din, 2 kg češenj za 50 din in pol kg skute za 60 din. Imeli smo potico.

29.V. Binkoštni ponedeljek. Bila sem v šoli, ne praznujemo. Vreme je vroče. Zornovi so prišli k nam na obisk. Prvič letos smo jedli kislo mleko. Muca je pojedla ptička; male mačice že predejo.

30.V. Vroče je in smo se kopali ter nabirali storže. Brat je bil vprašan verouk pri gospe Jernejčič Olgi. Na občini smo dobili 28 kg koruze po 22 din. Zadnji dan pouka. Slikali smo se v šoli.

31.V. Zelo je vroče, kopali smo se. Prvi dan brez pouka. Pri "solataricah" je zmanjkalo solate; na trgu je oče dobil 5 glav solate za 10 din. Janković

nam je dal 10 kg drobnega krompirja. Gospodična Dara Lazarević je prinesla krožnik češenj.

1.6 Zopet smo se kopali. Na trgu smo kupili prvi letošnji grah, in sicer pol kilograma za 70 din. Iz mlina smo dobili približno 10 kg moke "nularice" in okoli 20 kg moke št. 2.

2.VI. Z nami se je kopalo "ščene" od gospodične Jernečić. Gospodična Dara Lazarević mi je podarila "tikve" (to so bučke) za plavanje. Preletavalo je veliko avionov.

3.VI. Ker je hladno, se nismo kopali. Kupili smo 1 kg svinjskega mesa za 600 din. Prvič sem ribala pod v sobi.

4.VI. Danes je srbska binkoštna nedelja. Z Miranom sva bila v kinu. Gospodični Dari smo dali paket tobaka za "tikvice". Na trgu je oče kupil prve velike češnje pa 100 din za kg. Obedovali smo grahovo juho, svinjsko pečenko, krompir, solato, potico in češnje. Popoldne smo dve uri spali, nato pa eno uro popravljali dnevnik (verjetno mislim ta dnevnik!).

5.VI. Srbski praznik. Z očetom sva bila dopoldne pri Andriji. Popoldne smo se kopali, nato pa smo bili na Dobričičevem "pomenu", kjer smo dobro jedli in pili. Pri Žmavčevih smo proslavili s 4 litri vina Rim. Mucka Risa smo skopali, ker je padel v blato, zna pa plavati.

6.VI. Toplo in vetrovno. Kopali smo se. Dopoldne je priletelo mnogo avionov, iz katerih so streljali na Gradište. Sestrelili so en nemški avion. Miran je bil prvi pri tem avionu in videl, da je en vojak mrtev, dva sta bila ranjena in en vojak je bil nepoškodovan. Gospodična Jernečić je bila pri nas na obisku.

7.VI. Vroče in vetrovno. Kopali smo se. Mama je oprala in posušila perilo. Babica je pisala pismo. Z očetom sva nesla k Marjanovičevim mucka Tigra.

8.VI. Po kopanju se je ulila ploha. Češenj je mnogo; kupili smo jih 2 kg, in sicer en kg po 80 din in drugega po 100 din. Mačka Cica žalostno išče Tigra. Kmet je prinesel 7 jajc, četrt kg masti in približno 3 kg koruze.

9.VI. Lepo, hladno vreme. Pri Saratlički sem dobila češnje.

10.VI. Vroče je in smo se kopali. Zgodaj zjutaj je bil alarm, toda ves dan ni bilo nato nobenega aviona. Grah je na trgu po 50 din za kg. Češnje so še vedno po 100 din za kg. Ker Martin ni hotel pripeljati voz drv, je to opravil sosed Mile. Cica je ujela miško, pa kliče Tigra, Risu pa je ne da.

11.VI. Vroče je; smo se kopali. Jaz sem bila v kinu. Na trgu smo kupili 1 kg novega krompirja in 1 kg teletine za 500 din. Dopoldne so se slišale detonacije.

12.VI. Vroče je; kopali smo se. Na trgu smo kupili grah v stročju, kilogram po 80 din, češnje, grah v zrnju in solato. Kopala sem na šolski njivi, pa so nas presenetili angleški avioni; avioni so odmetavali neke palice, ki so napravile meglo.

13.VI. Toplo. Delala sem zopet na šolski njivi. Dobila sem sliko našega 1. razreda gimnazije.

14.VI. Vroče je in smo se kopali. Brat prvič lušči grah. Oče kupi vsak dan 2 kg češenj. Jaz sem si kupila pol kg češenj. Šola je dovolila, da imamo viseče kite brez kape.

15.VI. Hladno. Oče je kupil 5 kosov pralnega praška po 30 din in 2 muholovca po 15 din pri Gajiću. Ponoči je preletavalo mnogo avionov. Gazdi je bilo slabo.

16.VI. Toplo. Zornov Gorazd se je ranil s palico v nebo. Oče je kupil krtačo za ribanje za 250 din.

17.VI. Toplo. Kopali se nismo že 5 dni. Kmet je prinesel malo sira. Oče je kupil 5 kg krompirja po 40 din, tri kolerabe za 40 din in 1 kg govedine za 400 din. Okopali smo Risa. Z mamom sva obiskali bolnega Gorazda in sem mu darovala svojo slikanico.

18.VI. Hladno, deževno. Bila sem na trgu in si kupila 1 kg češenj. Oče je kupil 2,5 kg olja za 1800 din. Ferlanova sestra je prinesla iz Beograda pismo od Nade in Igota. Iz Beograda je prišla Jožica, sestra gospodične Jernečić.

19.VI. Deževno vreme. Kmetica je prinesla pol litra rakije, 2 kg fižola in 5 jajc. Oče je kupil pri Desi 1,25 kg teletine za 500 din. Prišel je Benulič iz Golubca. Na okrožnem uradu sem dobila češnje. Po Rdečem križu je pisal Korban iz Ljubljane.

20.VI. Toplo je. Popoldne smo v Jelaku (ime za gozdiček v naši bližini) proslavili sv. Alojzija; prisostvovali so vsi Slovenci iz Gradišta in pa Benulič ter gospod Savić. Igrali so nam cigani. Spili smo 11,5 litrov vina, nato pa smo šli k Žmavčevim. Bilo je zelo veselo. Cica je vlovila tri miške v kleti.

21.VI. Pri Žmavčevih so pili rakijo za Ferlanov god.

22.VI. Vreme je aprilsko. Kupili smo 2 kg stročjega fižola po 60 din, grah po 25 din, češnje po 80 din in 1 kg svinjine za 600 din. Pisal je gospod Valentinčič. Razbila sem krožnik.

23.VI. Kopali smo se, toda voda je zelo umazana. Storžev ni več. Kmetica je prinesla 5 jajc, pol l rakije in pol hleba kruha. Ris spi v "bunkerju", to je v gazdinem vrču.

24.VI. Vetrovno je. Kupili smo 1 kg sladkorja za 1200 din in 1 kg svinjine za 600 din. Na trgu je velika ponudba, cene so nekaj nižje. Mama je zlepila razbito šipo v pisarni, oče pa je očistil več kot dve leti staro pajčevino. Kmet je prinesel dva kosa sira, pol litra vina in 5 jajc.

25.VI. Vreme je lepo, toda hladno. Kupili smo 5 kg češenj pri Tumbali po 80 din. Na trgu smo prvič letos kupili kumaro za 30 din. Z Dušico sem se igrala v naši letni kuhinji.

26.VI. Kmet je prinesel 3 jajca. Zgodaj zjutraj je oče kupil dva voza drv po 3180 din in jih je prepeljal k Žmavcu. Oče je kupil pol kg sladkorja za 500 din.

27.VI. Danes je vroče in smo se kopali. Gazda je zopet pijan, pa je dvignil vežna vrata s tečajev, ker smo mi zaklenili vrata. Kupili smo dva kosa

rom. mila po 250 din in 4 kg soli po 20 din. Na trgu so češnje že po 40 din za kg. V sobi smo obesili muholovec.

28.VI. Danes je praznik, Vidov dan. Pri sosedu Lazi smo kupili 1 kg stročjega fižola za 30 din in pri Slavoljubu 1 kg graha za 30 din. Popoldne smo nabirali z Jožico Jernečić lipovo cvetje v Topolaru; oče je splezal na dve drevesi. Mama in Jožica sta mu pomagali lesti na drevo.

29.VI. Vreme je aprilsko. Praznik Petrovo, ki ga ne praznujemo. Teta Vera je pisala, da je morala prestopila v pravoslavno vero.

30.VI. Danes je vroče in sva se z mamom kopali. Oče in mama sta odšla v Golubac, od koder sta se vrnila že ob 14. uri.

1.VII. Vroče je in smo se kopali; gospod Zorn se je letos prvič kopal. Kupili smo 1 kg svinjine za 600 din, pri Iliji smo kupili 1 kg sira za 550 din in na trgu prva jabolka, 1 kg po 40 din. Dobili smo jetra in vranice. V šoli smo dobili spričevala; sem odlična in imam sedem desetih in tri devetice. Oče mi je dal 150 din. Brat ima tudi odličen uspeh, in sicer ima osem desetih, eno devetico in eno osmico. Od očeta je dobil 270 din.

2.VII. Pri Žmavčevih so klali, pa smo dobili koline. Na trgu so prve marelice in stanejo 1 kg od 80 do 150 din. Beograjčani višajo cene na trgu. Krompir je po 100 din. Kupili smo voz bukovih cepanic za 4780 din.

3.VII. Vroče je in smo se kopali. Jedli smo prvič letos marelice po 80 din za kg. Mama je oprala perilo in vse posušila. Prvič sem plavala brez "tikvic" v velikem kanalu.

4.VII. Doslej najbolj vroč dan. Smo se kopali. Kupili smo 1 kg marelic za 50 din. Cica je ponoči kradla golaž, pa je mama ves dan huda na njo in ji ne da jesti. Poskusili smo gazdine slive.

5.VII. Ker je deževno, se nismo kopali. Kupili smo hruške po 50 din za kilogram. Mama je popravila belo – rdeče pisano obleko in sešila bratu iz rdeče nikice kopalne hlače, meni pa podaljšala rdečo rižasto obleko. Od mlinarja smo kupili 1 kg zdroba po 120 din. Zvečer je bil silen naliv, tako da smo hodili bos po vodi na poti od Žmavčevih domov. Brat je pil vodo, potem ko je jedel hruške, zato je zbolel.

6.VII. Oblačno vreme. Na trgu smo kupili prvo letošnje zelje po 100 din za kg. Kilogram svežih paradižnikov stane 400 din. Jedli smo prve maline, kg po 140 din. Mlinar Mladen nam je prodal 13 kg bele moke po 120 din. Brat je še vedno bolan.

7.VII. Deževno vreme. Danes je "Ivan dan", srbski praznik. Na trgu smo kupili 8 kg krompirja po 60 din, višnje po 40 din za kg, in 1 kg malin po 100 din. Jedli smo višnjeve štrudelj. Gajiću smo prodali 34 kg koruze po 40 din. Jožica Jernečić se je vrnila v Beograd. Ris trka z obrisačem na vrata.

8.VII. Vroče je in smo se zopet kopali. Voda je topla, toda blatna. Tatinskemu mačku smo nastavili past, ki nam jo je posodil gospod Žmavc. Maček je pojedel špeh, toda ujel se ni. Mama je razbila kozarec, gazda pa našo skodelico, jaz pa sem prižgala grahovo juho. Sama smola!

9.VII. Gorazdu smo nesli 1 kg marelic. Preko Gradišta preletava veliko avionov. Odvrgli so bombe na Moldavo, da se je stresla hiša. Iz Donave so potegnili truplo angleškega vojaka brez glave in nog.

10.VII. Dežuje. Pri Žmavčevih žanjejo. Gajiću smo prodali 3,75 kg otrobov po 50 din. Na trgu je mnogo marelic po 50 do 70 din. Za mamin god smo kupili piščanca za 400 din. Pisala je babica in sporočila, da so pri bombardiranju pogorela gospodarska poslopja. Ris je bolan, nekdo ga je pretepel po glavi in vrgel v jarek (verjetno gazda). Tako je ubog, da ne more jesti. Oče je dal hladiti namesto vina kis!

11.VII. Vso noč in ves dan dežuje. Od Mladena smo kupili pol litra olja za 500 din. Bober je popravil električno luč v letni kuhinji. Piško imamo privezano v letni kuhinji, pa se igram z njo.

12.VII. Dežuje. Danes je Petrovo. V vseh pekarnah pečejo kruh in stane 1 kg 150 din. Oče kupi vsak dan 3 kg marelic po 40 din. Pri Lazarevičevih smo jedli marelice in maline. Očetu so dali krožnik malin s seboj.

13.VII. Oblačno je in hladno, tako da sem oblekla površnik. Od občine smo dobili 1600 gramov sladkorja za 170 din. Pri Gajiću smo kupili 1 kg sladkorja za 1300 din, da bo mama skuhala marelično marmelado. Ob 10. uri smo bili na pokopališču, kjer je bil "pomen" za Andrijo, nato pa ob 11. uri še "pomen" za učitelja Spasića. Počutili smo se prijetno.

14.VII. Zopet je toplo, brez dežja. Mama je razbila bokal. Brat išče delo na Ritu (tako se imenuje zaliv Donave v bližini Gradišta). Pri Dukiću smo dobili prvi ohrovt. Mama je spekla potico. Zvečer smo mami ropotali za god. Dobila je samo šopek rož.

15.VII. Mama ima god. Obedovali smo: zdrobovo juho, krompir, peso, kumarično solato, ocvrto piško, potico in marelice. Spet je vroče in smo se kopali na "Jazu" (ime za jez na Peku). Z mamo sva iskali zlato. Oče je kupil za brata in mene les za trakalice. Les za moje trakalice je stal 200 din, za bratove pa 280 din. Mama je skuhala iz 4 kg marelic in 1 kg sladkorja marmelado in z njo napolnila dva velika kozarca. Bili smo na grobu onega ameriškega vojaka, ki je pokopan pod klavnico; otroci so mu postavili križ in nasadili rož.

16.VII. Vroče je. Kopali smo se v glavni strugi Peka, ker so odprli zapornice. Za izdelavo bratovih in mojih trakalic je oče plačal 1000 din; čevljar je moral dodati še jermene.

17.VII. Toplo je. Oče je kupil 1 kg medu pri Bobiju, pa sva z očetom v pisarni namakala kifelj v med. Pri Tumbali sem kupila 1 l kisa za 200 din. Gazda je že več dni bolan, zato je v hiši mir. Zvečer so mi ropotali za god.

18.VII. Ker skoraj vsak dan dežuje, se ne moremo kopati. Za god sem dobila od očeta knjigo "Pinokio" za 260 din, od mame biskvitno torto, rože in obleko iz bratove belo – pisane srajce. Gorazd in Marija sta mi prinesla za god hruške. Oče mi je pa prinesel lepinjo za 30 din.

19.VII. Hladno in deževno. Brat je delal samo dopoldan. Kmet je prinesel samo 1 jajce. Prvič letos smo kupili pol kg paradižnika za 40 din in smo popoldan jedli solato. Gospod Valentinčič se je javil iz Boljevca.

20.VII. Popoldne sem bila pri Zornovih.

21.VII. Kopali smo se; z nami je bila gospodična Jernečič. Prvič letos smo jedli jabolčni zavitek.

22.VII. Letos najbolj vroč dan Mladen nam je prodal 17 kg bele moke po 120 din. Oče je bil na komisiji pri "rasadniku". Policijska ura je že ob 21. uri. Gospodična Dara nam je prinesla krožnik marelic.

23.VII. Pri Olgici smo kupili kg svinjine za 600 din. Na trgu so že dinje, komad stane 200 din. Ena paprika pa stane 10 din.

24.VII. Oblačno je. Popoldne sem bila pri Zornovih.

25.VII. Nevihta. Kupili smo 1 kg sira pri Iliji za 550 din. Z mamο sva bili dopoldne v Topolaru in si naredili stanovanje. Ris je naša budilka. Brat dela na Šumarici in dobi po kubiku 120 din.

26.VII. Prvič letos smo se kopali na Donavi. Očetu se je zlomila zobna ščetka, pa je dal za novo 600 din v apoteki. Pokurili smo zadnje storže.

27.VII. Ker ni več marelic, kupimo vsak dan 2 kg hrušk po 30 do 40 din. Zvečer smo ropotali bratu za rojstni dan. Od očeta je dobil hlebec belega kruha in kino vstopnico, od mame pa torto. Jaz sem dala bratu šopek rož.

28.VII. Brat je star 17 let. Z mamο sva gledali v kinu lep film "Kobne laži Vere Maners". K Žmavčevim je prišel Francelj.

29.VII. Brat je dobil hruške od gospoda Žmavca.

30.VII. Vsi Slovenci smo se kopali letos prvič na Donavi. Z očetom sva šla gledat v cerkev rusko poroko. Na trgu prodajajo že grozdje po 250 din za kg. Ob 21.30 uri so dali po razsvetljavi znak za alarm. Ob 22. uri so priletela angleška letala, iz katerih so streljali. Ljudje so bežali. Gospod Ferlan je sedel dve uri v kleti. Nemci so prvič streljali na letala.

31.VII. Gazda kuha žganje. Prvič smo dobili na kupon 25 škatlic vžigalic po 10 din.

1.VIII. Mama pere perilo. Vreme je oblačno in se nismo kopali. Brat ne dela več na Ritu. Za delo je dobil 6 kg koruzne moke, 200 gramov sladkorja in eno osminko litra olja. Oče je kupil metlo za 110 din. Od očeta dobivam mesečno 50 din žepnine. Pri "radnički" šoli kopljejo Nemci jarek za mitraljeze.

2.VIII. Mama je posušila vse perilo. Ker je hladno, se nismo kopali. Brat je dobil plačo za delo na Ritu ("na nadnice") 1413 din in si je kupil knjige za 7. razred ter si plačal inštrukcije pri Duletu. Mladen je prinesel pol litra olja za 500 din. Oče je dobil na okrožju bon za 200 kg pšenice kot tolmač.

3.VIII. Ker dežuje, oče in brat nista šla v Kisiljevo. Na Donavi sta eksplodirali dve mini. Kupili smo zopet lubenico za 40 din. Kmetica je prinesla hruške. Jurčku sem napravila iz "šuša" (koruznega ličja) "espadrile". Ris je surove buče.

4.VIII. Oče in brat sta zgodaj zjutraj odšla v Kisiljevo in dobila 200 kg pšenice po 8 din na bon. Pšenico sta pustila pri kmetu Štefanoviću. Pri Žmavcu so mlatili žito. Mlatili so tudi pri "robijašu". Ker me boli želodec, pijem samo čaj. Maček je ponoči ukradel suho meso.

5.VIII. Kopali se nismo že pet dni. Oče je kupil 1 kg sladkorja za 1300 din. Jaz sem že zdrava. Brat je prodal svojih 6 kg koruzne moke po 45 din. Olga Jernečić je odpotovala v Beograd. Ferlan izgublja živce zaradi avionov.

6.VIII. Sončno in toplo. Prvič letos smo jedli melono, za katero smo dali 60 din. Mama je napravila ocvrte miške.

7.VIII. Kopali smo se. Benulič je prišel vabit na koncert. Gajiću smo prodali 3,5 kg otrobov po 40 din. V mlin smo nesli 45 kg žita (starega). Imeli smo instrukcijo matematike.

8.VIII. Mama je oprala očetu zeleno obleko in rjav klobuk.

9.VIII. Vsak drugi dan imamo matematiko. Uči nas neki financar Duško.

10.VIII. Dobili smo en svitek belega sukanca za 64 din. Gospa Žmavc ima revmo in se zato ne kopa.

11.VIII. Zjutraj ob 7. uri je na Donavi eksplodirala mina. V njo je zadel vlačilec natovorjen z municijo. Ob tej strašni eksploziji je bilo devet mrtvih. V mestu je popokalo nekaj šip. Popoldne smo videli na Donavi truplo.

12.VIII. Brat ima nahod in se ne sme kopati. Cica in Ris nas vsak večer čakata pred vrati.

13.VIII. Letos najbolj vroč dan. Kupili smo 1 kg svinjine za 500 din. Boli me palec na nogi. Brata boli zopet želodec. Ponoči smo vsi štirje gledali skozi malo okence avione, ki so metali rakete in streljali.

14.VIII. Cica je povrgla pri Bojani šest mladičev; Bojana je dva obdržala, šest pa jih je vrgla v Topolar. Oče je kupil 1 kg sladkorja za 1100 din. V pekarnah stane bel kruh 120 din, črni pa 70 din.

15.VIII. Gopsodična Jernečić Olga je prišla iz Beograda in prinesla od Igota paket. Igo je poslal meni in bratu bonbone in še bratu nizke čevlje. Zvečer smo nesli k Žmavcu 1 liter rakije in cigarete v proslavo 18-letnice poroke. Peli smo in se veselili osvoboditve Gornjega Grada.

16.VIII. Kupili smo jajca za zimo, in to 65 jajc po 25 din. Dali smo jih v zaboj, ki nam ga je posodil Blagić. V Kusiču razsaja griža, zato je prepovedano kopanje v Peku.

17.VIII. Jožici smo dali staro mast, ker jo boli noga. Oče je dobil obvestilo, da mora iti v Carevac.

18.VIII. Oče je odšel ob 5. uri v Carevac, kamor so ga pozvali četniki. Ob 16. uri se je oče vrnil in prinesel sir, papriko, koruzo in kruh. Spali smo do 21. ure, ko so nas zbudili avioni.

19.VIII. Prvič letos smo kupili grozdje, in sicer pol kg za 50 din. Kupili smo 35 jajc po 25 din za zimo. Na kopanju smo se skregali z Zornom. Cica je surovo koruzo in lubenico.

20.VIII. Na trgu se dobije češplje po 100 din kg. Kupili smo eno škatlo karbo animalis za 100 din. Kruh nam peče pek in računa za dve štruci 30 din.

21.VIII. Pridelala sem 11 krompirjev in povabila danes muce na kosilo. Cica je prinesla svoja dva mladiča, črnuha in sivčka, v klet in jih položila v gazdin cekar. Kasneje smo vrnili mladiča Bojani. Gazdarica je zahtevala nazaj svojo posteljo.

22.VIII. Gazda kuha žganje in je napolnil 10 litrsko steklenico. Oče je kupil zobno kremo "milodont" za 140 din. Jedli smo češpljeve cmoke.

23.VIII. Kmetica je prinesla 2 kg fižola in melono. Jedli smo prvi letošnji fižol v zrnu.

24.VIII. V splošno veselje smo jedli ocvrtega piščanca. Za 8 kg soli smo dobili dva piščanca. Gospod Valentinčič je pisal iz Zaječara, da je živ in zdrav. Iz pristanišča je odpeljal "štek" (pristajalni most).

25.VIII. Z Donave nas je pregnala toča. Z nami je bila na kopanju tudi Jelica. Po Donavi pluje mnogo konvojev. Lubenice so že poceni, od 20 do 30 din. Dušku sem plačala 300 din za instruiranje matematike.

26.VIII. Pri kopanju na Donavi smo videli, da so Romuni streljali na "Giganta". Kupili smo 27 jajc po 25 din. Slišimo streljanje topov.

27.VIII. Ko smo se kopali na Donavi, smo videli veliko oklepnico. Čez dan smo večkrat slišali streljanje topov. One mačke so še vedno cvilile, pa smo jih vrgli v Donavo. Dobijo se že breskve po 60 din za kg.

28.VIII. Danes je srbski praznik "Velika gosponja". Pri kopanju smo gledali bitko na drugem bregu Donave pri Romunski Požeženi, ki so jo desetkrat zadeli. Brat je izvlekel iz Donave prazen zaboj za municijo, ki so ga odvrgli Nemci iz oklepnice. Pristanišče je popolnoma izpraznjeno.

29.VIII. Z očetom sva se sama kopala, ker mama pere in suši perilo. Kupili smo pol kg svinjine za 200 din. Ris ne pusti mami šivati bratovih hlač.

30.VIII. Nič novega.

31.VIII. Danes je vroče, temperatura je 36 stopinj. Pri kopanju smo videli, da so izvlekli iz Donave angleškega vojaka. Kupili smo 1,5 kg sladkorja po 1100 din od Rusa. Mamo boli prst.

1.IX. Danes je temperatura celo 37 stopinj. Gazdarica je odšla v Žagubico. Z mamo sva šli v kino gledat film "Sestri". Od danes dobivamo samo pol litra mleka.

2.IX. Oče naju je z bratom vpisal v gimnazijo. Skupni stroški vpisa so 2007 din. Od tega je plačal brat zase 750 din. Ris je pobegnil od kopanja. Pobirali smo katran, ki ga nosi Donava.

3.IX. Sinoči smo našli Risa, ki nas je čakal na bregu Donave. Kmet je prinesel piško, ki smo jo pojedli. Kupila sem si 1 kg breskev za 50 din, oče pa mi je kupil lubenico za 10 din.

4.IX. Dežuje. Ljudje bežijo iz mesta, ker nameravajo četniki zasesti mesto. Pri Žmavčevih so se zbrali vsi Slovenci s kovčki, razen nas. Černe je pijan, Ferlan pa preplašen. Policijska ura je ob 20. uri.

5.IX. Deževno. Četnikov ni. Gospa Žmavc pravi, da jih zato ni, ker dežuje. Vsi Slovenci, razen nas, so spali pri Žmavčevih. Nemci sekajo v Topolaru les za barikade. Ljudje se vračajo na domove.

6.IX. Vso noč smo slišali streljanje; četniki so poskušali prekoračiti Pek. Nemci so zasedli romunski breg Donave. Pri klavnici smo gledali ves potek dogodkov. Blizu oklepnice je eksplodirala mina in jo malo poškodovala. Na trgu ni ničesar. Pri Dukiću smo kupili 5 kg krompirja po 40 din in 1 kg paradižnika po 10 din.

7.IX. Ponoči je bilo zelo burno. V bitki so bili ubiti en Nemec in štirje četniki, enega četnika pa so ujeli. Kačanevičeva hiša je zelo poškodovana. Ljudje so prestrašeni, ker pravijo, da bodo ustrelili 300 meščanov za ubitega Nemca. Pošte že štiri dni ni in tudi trga ni. Ljudje morajo posekati koruzo, da se ne bi v njej skrivali četniki.

8.IX. Zelo je toplo, pa smo se spet kopali. Kupili smo četrto kg rozin za 150 din, pa lubenico in jabolka. Ponoči je bilo mirno. V mlin smo nesli 22 kg žita.

9.IX. Ponoči smo malo spali, bilo je zelo živahno. Kopali smo se. Pri Tumbali smo kupili 3 kg hrušk po 60 din. Nacionalci morajo opravljati prisilno delo in sekajo koruzo.

10.IX. Ponoči je bilo mirno. Gospa Žmavc nas je sinoči povabilo k njim v klet.

11.IX. Kopali smo se. Nemci so odstranili top pri "Šaranu". Poskusili smo breskve v Topolovcu.

12.IX. Oče in mama sta se kopala, jaz sem se pa igrala z Dušico. Brata boli vrat in leži. Oče je vrgel klobuk v Žarkov vrt.

13.IX. Mrzlo je in smo oblekli površnike. Oče je prodal Gajiću žeblje za 500 din. Brat je še vedno bolan.

14.IX. Oče je dobil od poljske straže dve slamarici. Nemci so razorožili poljsko stražo in graničarje. Kupili smo 8 kg letošnjega fižola po 50 din. Žmavčeva Vera je tudi zbolela.

15.IX. Oče je prodal dva para nogavic "bešiki" po 600 din. Miki Obradoviću pa smo prodali 3 kg otrobov po 35 din. Mika mi je dal orehe. Sestavili smo seznam stvari, ki so namenjene prodaji. Ujeli smo sosedovega petelina. Midva z očetom sva bila proti temu, da se zakolje. Brat še vedno leži. Gospa Žmavc je dala bratu mleko.

16.IX. Oče je prodal vrvi za gugalnico za 500 din in vrvi za zaveso za 150 din. Skupaj smo iztržili 650 din. Kupili smo dve lubenici za 70 din in 3 kg jabolka po 40 din. Popoldne smo se grela na soncu na pokopališču. Tu smo videli prestreljene spomenike. Brat je danes že vstal, toda drva je sekal še oče.

17.IX. Na postelje smo dali pernice. Trg je že malo bolje založen. Napisala sem očetu za naše stvari "dražbeni oklic", ki smo ga izobesili v pisarniškem oknu. Brat se počuti že bolje.

18.IX. Zopet smo jedli fin kokošji paprikaš. Bojana nam je prodala za 50 din ocirkov. Za žaganje drv, ki nam jih je pripeljal Martin, smo plačali 300 din in en paket tobaka. Pojedli smo zadnjo lubenico.

19.IX. Oče in mama sta se kopala. Umrli je orožnik Zajc Ivan. Iz Donave smo izvlekli velik hlod in ga privlekli domov ter ga razžagali za drva. Zajcu smo nesli cvetlice.

20.IX. Pokopali smo gospoda Zajca. Oče je pomagal nositi krsto. Prodali smo očetovo rdečkasto srajco za 2300 din in par novih moških dokolenk za 1300 din. Kupili smo četrt kg svinjine. Brat še vedno boleha.

21.IX. Oče in mama sta se zopet kopala. S kopanja sta prinesla breskve in koruzo. Prodali smo kmetici svinjsko kožo za 2000 din. Za zimo smo kupili 8 kg fižola po 40 din.

22.IX. Dežuje. Bratu je slabo. Gazdarica se je vrnila iz Žagubice. Orehe prodajajo po 200 do 300 din za kg. Zopet smo jedli lubenico.

23.IX. Vreme je zopet lepo. Z mamo sva čitali na travniku. Kupili smo 2 kg orehov po 120 din. Našla sem bankovec za 50 din.

24.IX. Zamenjali smo 6 kg soli za 35 jajc. Popoldne smo ležali na travniku. Očetu, ki je prišel za nami na travnik, smo pot označili z markacijo.

25.IX. Mama je prala perilo in vsega posušila. Gospod Žmavc je bolan.

26.IX. Ker je hladno, sem morala obuti dolge nogavice. Bešiki smo prodali še en par nogavic za 500 din.

27.IX. Dobili smo 800 gramov sladkorja za mesec junij. Oče je kupil od Sergija 650 gramov sladkorja za 750 din. Oče je ujel kavko, ki je Risu izpulila brk, nakar je kavka odletela.

28.IX. Oče se je udeležil pogreba Mike Obradovića. Cica je ujela miško. Kupili smo 10 kg krompirja po 30 din.

29.IX. Deževno. Pri Žmavčevih koljejo svinjo. Ljubica je dala za majico 5 kg orehov in 800 din. Vrnili se je gospod Zorn.

30.IX. Dežuje. Vodnjak se je pokvaril. Oče je plačal kovaču za popravilo vodnjaka 50 din. Pri Bogi smo kupili tri četrt kg svinjskega mesa po 450 din; pri Žmavcu pa smo dobili koline.

1.X. Vreme se je malo izboljšalo. Topovi grmijo. Mleko zopet dobimo pri Ivanu, liter po 70 din. Oče je zopet plačal 50 din kovaču za popravilo vodnjaka, ker ni zadnjič prav naredil. Ropotali smo bratu za god.

2.X. Brat ima god. Od očeta je dobil 1 kg grozdja, od mame biskvitno omleto in od mene rože. Oče je plačal za popravilo mojih copat 240 din. Brat je nesel v mlin 17 kg koruze in dobil 16 kg koruzne moke. Marjanović se je vrnil iz "šume". Stefanović je pripeljal naše žito.

3.X. Neprijazno vreme. Vso noč smo slišali streljanje. Nemci so se odselili. Občinska uprava je predpisala straženje in določila policijsko uro ob 19. uri. Od včeraj velja zimski čas, premaknili smo uro.

4.X. Vreme je enako kot včeraj. Zjutraj so prišli prvi partizani in so zopet

odšli. Vrnili so se Nemci. Vinska centrala nam je dala 6,5 litrov kisa.. V mlin smo peljali 42 kg žita.

5.X. Po devetih deževnih dneh zopet sije sonce. Zračimo zimske obleke. Mlin je pokvarjen, zato nismo dobili moke. Iz daljave se sliši ves dan grmenje topov.

6.X. Ponoči so partizani streljali po mestu. Grmenje topov iz daljave se približuje. Načeli smo mast iz vedra. Brat je pripeljal iz mlina 2 kg zdroba, 15 kg moke številka 2, 13 kg moke številka 0 in 8 kg otrobov, ki smo jih prodali Bogi Gajiću po 40 din.

7.X. Ponoči je bilo mirno. Na trg ni prišel noben prodajalec. Z očetom sva jedla grozdje pri Tumbali in pila mošt. Ob 11.30. uri sta dva ruska aviona napadla Veliko Gradište in vrgla dve bombi. Poškodovano je več hiš, mnogo šip pa zdrobljenih. Ena bomba ni eksplodirala. Ljudje bežijo na vas. Sedaj na vasi trgajo koruzo.

8.X. Vreme je zelo toplo in sončno, tako da smo oblekli zopet poletne obleke. K Žmavcu je prišel brat gospoda Žmavca, Franjo.

9.X. Na trgu ni nič kmetov. Zopet sta nas obiskala dva aviona. Popoldne smo šli s Franjem Žmavcem na njivo, kjer smo pol ure obirali koruzo. Nato smo šli k sosedu, ki nam je dal grozdje. Očetu sem oprala hlače.

10.X. Trgovine in kavarne so še vedno zaprte. Nemci iščejo vprege.

11.X. Ob 3. uri zjutraj so poslednje čete (Rusi) zapustile Gradište. Odpeljali so jih "kulučari" (delavci na prisilnem delu), med njimi tudi Žmavčev Martin. Ti delavci se še niso vrnili. Ob 10.uri so se prve ruske patrulje pripeljale preko Donave. Obsuli smo jih s cvetjem. Popoldne so prišle druge skupine Rusov iz smeri Golubca in so šli dalje proti Požarevcu. V mestu je polno partizanov. Brat piše napise po stenah in ima nocoj nočno službo. Oče je zelo razpoložen!

12.X. Deževno je. Bila sem na trgu in kupila 1 kg grozdja za 60 din in četrt hlebca belega kruha za 30 din. Ves dan korakajo skozi mesto enote ruske vojske. Na Donavi sta eksplodirali dve mini.

13.X. Po Donavi so pripluli prvi ruski vojni čolni. Vse mesto je prisostvovalo sprejemu ruskih vojakov na obali Donave. Brat je prinesel iz kasarne kruh in stare čevlje. Z Dušico sva šivali oblekice za punčko.

14.X. Brat hodi sedaj stalno v partizansko službo v internat in prinaša domov kruh. Zaman smo čakali na obali Donave prihod novih ruskih ladij. Očeta so partizani povabili na sejo.

15.X. Zaman smo čakali Čedo "motorđijo", da bi nas peljal v Romunijo. Brat je imel nočno stražo in ni spal doma.

16.X. Dobili smo 60 kg žita in 60 kg koruze po 16 din in vse prodali Bogi Gajiću po 25, oziroma 30 din. Popoldne smo se peljali s čolnom čez Donavo v Belobreško, kjer smo bili pri kmetu Radojku (hčerki je ime Zvezdana) gostoljubno sprejeti. Pri kmetu smo tudi prenočili, vsi trije v eni postelji. Zvečer so prišle v vas romunske čete in vso noč razsajale.

Partizani so nam peli podoknico. Brat se je zvečer vrnil domov, toda mi se nismo mogli.

17.X. Po slabo prespani noči smo se zgodaj zbudili. Ljudje so zbegani in hitijo na polja. Romuni so nas komaj spustili nazaj čez Donavo v Gradište, ker je prevoz s čolni prepovedan. Nabrali smo si grozdja, zelja in koruze. Donava je bila valovita, tako da je bila vožnja s čolnom neprijetna. Za prevoz smo plačali 300 din. Kasneje smo šli na "parastos" dr. Dare.

18.X. Na trgu so cene živil nekaj nižje. Kupili smo pol kg govedine po 350 din in 2 kg krompirja po 20 din.

19.X. Dežuje. Zamenjali smo pol kg soli za 2 piščanca in 3 jajca.

20.X. Živković iz Desina je prinesel približno 6 kg moke, pol litra rakije in 5 jajc. Popoldne smo v dežju čakali prihod osvobodilne vojske pred ambulanto, pa jih nismo dočakali, ker smo šli prej domov.

21.X. Beograd je osvobojen, vse je veselo razpoloženo. Oče je šel na sejo. Jedli smo kurji paprikaš. Mama mi je popravila modro črtasto obleko. Za copate sem si izdelala podplat iz "tuluzine" (koruzno ličje).

22.X. Brat ne straži več, pač pa hodi na neke seje. Dopoldne smo šli na zborovanje za izvolitev NOO za Veliko Gradište. Vreme je krasno, sonce zelo toplo greje. Gajiću smo prodali en par maminih nogavic za 100 din in čepico "miškolinka lopov" za 500 din.

23.X. Mama pere perilo. Ker vreme ni najlepše, perila ni posušila. Cica je ukradla mast in zaradi tega ves dan ne dobi nič za jesti.

24.X. Mama je posušila perilo. Gajiću smo prodali razno železje, smirkov papir, mazilo za štedilnik in prazne škatle od pudinga. Za vse skupaj nam je dal 550 din. Kavarnarju "Vukašinu" smo prodali 12 belih krožnikov za 2400 din. Obešalnik iz pisarne smo prodali čevljarju Stojkoviću za 200 din. Ciganu pa smo prodali žeblje za podkovanje volov (26 kosov) za 630 din.

25.X. Ruske ladje vozijo po Donavi pontonske čolne. Kupili smo 4,5 kg fižola (višnak) po 30 din in pol kg svinjine za 200 din. Stolkli smo koščice od marelic.

26.X. Dopoldne smo šli na Donavo gledat ruske minolovce; pred enim minolovcem je eksplodirala mina. En vod vojakov eksercira na obali. Dr. Ilijev je kupil 8 knjig za 500 din.

27.X. Ker brije močna košava, smo preselili štedilnik v sobo. Pili smo lipov čaj in jedli kifeljce. Brat je prinesel 2,5 litra olja. Francelj je odšel na Umko. Iz Gradišta je odšlo okoli 200 mobilizirancev; med njimi Momčilo Živković, trgovec Bogo in Bobe.

28.X. Oče je moral iti na prisilno delo; delal je na izgradnji aerodroma. Prepirali smo se z gazdo. Brat je prinesel še 2,5 l olja.

29.X. Dopoldne sem bila z očetom na zboru, kjer so govorili razne oslarije. Gledali smo deset svatb.

30.X. Oče se je moral zopet udeležiti prisilnega dela. Jaz sem bila pri Jelici, mama pa je doma popravljala očetu zimski plašč.

31.X. Mama je spekla kruh "saksofon". V klet smo prinesli zemljo za zelenjavo.

1.XI. Danes je praznik. Vsi sveti. Jedli smo svinjsko pečenko in miške, pečene na olju. Popoldne smo bili vsi Slovenci na pokopališču in prižgali sveče na grobove: gospodu Zajcu, angleškemu in ameriškemu vojaku ter jih okrasili z rožami. Radio je objavil podatke izgnanih iz Gornjega Grada. Pri Žmavčevih smo jedli ocvirkovo pogačo in pili vino.

2.XI. Prodali smo naslednje stvari: bratovi majici po 1000 din, dva para mojih nogavic po 250 din, moje čevlje za 2000 din, še en par mojih nogavic za 200 din, očetovo svileno ruto za 1000 din in 1 kg sladkorja, dalje, mamino zeleno bluzo za 500 din in še pol kg sladkorja ter iz pisarne papir za 1800 din. Begunci iz Bačke so se vrnili nazaj, med njimi tudi Ljubica Lečić. Mama popravlja bratov površnik.

3.XI. Prišel je Benulič iz Golubca. Vreme je deževno. Kupili smo 2 kg govedine od Benuliča po 250 din. Prodali smo dva para mojih nogavic po 250 din. Na Donavi je eksplodiralo več min. Potopili sta se dve ruski ladji z orožjem. Brat je postal član odbora USAOJ.

4.XI. Dopoldne sem bila na partizanskem "pomenu"; govorila je gospa Pitović, ki je imela v laseh rdeč trak. Andriji smo prodali moje rjave čevlje za 2000 din in dva para maminih nogavic za 200 din

5.XI. Sončno vreme. Dopoldne sem bila z očetom pri "Hajduku" in pila prvo letošnje vino. Popoldne smo šli v Andrijevo vinograd paberkovat. Domov smo prinesli v malhi grozdje, paradižnik, koruzo in krizanteme.

6.XI. Na trgu smo prodajali veliko mizo, vendar je nismo prodali. Popoldne je bil oče na prisilnem delu; čistili so glavni trg. Kupili smo 14 kg zelja po 20 oziroma 25 din in 10 kg krompirja po 25 oziroma 30 din. Zvečer je bila baklada.

7.XI. Dopoldne smo bili na proslavi oktobrske revolucije.

8.XI. Od Obradovića smo dobili 2 kg soli po 20 din. Mama je dala 18 glav zelja kisat.

9.XI. Dežuje. Prodali smo en par mojih nogavic za 200 din, dva para mojih hlačk po 100 din, en par očetovih kratkih spodnjih hlač za 1000 din, bratov suknjič za 2000 din, eno coto za 50 din in mamino spalno srajco za 1500 din. Brat je peljal 40 kg žita v mlin. Kupili smo 6 kg krompirja po 25 din. Ris je ujel miš.

10.XI. Spletla sem si rokavice. Mama kuha pri Žmavčevih sladkorno peso. Ker smo včeraj jedli za večerjo gnile paradižnike, smo vsi, razen mame, ponoči bruhali. Podnevi je padalo babje pšeno.

11.XI. Prodali smo tri obešalnike po 30 din. Brat je pripeljal iz mlina 29 kg moke za kruh in 7 kg otrobov. Mama kuha doma ves dan "repni med", to je med iz sladkorne pese. Prvič v Srbiji smo jedli sladko repo.

12.XI. Dopoldne je eksplodirala mina; naša hiša se je zelo tresla. Za

odstranjevanje vode iz vlačilca so ponovno vpoklicali ljudi na prisilno delo.

13.XI. Padla je prva slana. Oče je zopet prodajal mizo na trgu. Prodali smo tri dimne cevi za peč za 1100 din, žeblice in drugo železje za 600 din ter knjige za 500 din. Kupili smo 7,5 kg belega fižola po 25 din in 5 glav zelja za 200 din ter kokoško za 250 din. Sešila sem si kratek predpasnik.

14.XI. Ponoči je Ris zopet ulovil miš, pa jo je prvič sam pojedel. Naredila sem si še en predpasnik, mami pa en copat. Oče je kupil od Žmavca en liter rakije za 400 din, na trgu pa 10 jajc po 25 din. Vpisali so nas v spisek za drva.

15.XI. Naredila sem si še en predpasnik. Gazda kolje svinjo. Prodali smo en par maminih dokolenk za 200 din. Očeta boli vrat in se drži kot Dobričička.

16.XI. Srbski praznik, "Đurđica". Bili smo na "slavi" pri Zariću. Gazda nam je dal ocvirke. Prodali smo očetovo belo kapo za 600 din. Kupila sem četrt kg sira za 100 din in eno lepinjo za 20 din. Vreme je sončno.

17.XI. Oče je kupil četrt kg slanine za 150 din.

18.XI. Zvečer smo šli na čevapčiče k "Šaranu", nato pa v "Kazino", kamor so prišli iz Golubca še Benulič, Tavčar in neki očetov kolega iz Beograda.

19.XI. Vreme je zelo lepo. Po daljšem času je oče dobil majhen kos kvasa za 100 din. Mama je bila popoldne na zborovanju AFŽ, jaz sem šla z očetom k Žmavčevim, kjer so bili tudi Benulič, Tavčar in Mamilović.

20.XI. Oče je prodal na trgu bratov hubertus plašč za 3000 din. Prodali smo tudi razne gumbe za 280 din. Na trgu smo kupili še 5 kg fižola po 25 din, 6 kg krompirja po 25 din in 10 glav zelja po 30 din; v Mirkovičevem mlinu pa smo kupili 5 kg koruzne moke po 25 din. Benulič se je vrnil peš v Golubac. Prvič smo jedli domače kislo zelje. Mami se je zlomil zob, pa ji ga zobotehnik ne more popraviti.

21.XI. Slabo vreme. Mama pere perilo. Bojana ima "slavo".

22.XI. Mama suši perilo. Prodali smo bratov brivski aparat in dve raztrgani srajci za 550 din

23.XI. Mama je posušila vse perilo. Žagarju smo plačali 600 din za žaganje drv.

24.XI. Od občine smo dobili pol metra drv, zanje smo plačali 100 din in za vožnjo 150 din.

25.XI. Z mamom sva šli nabirat mah na pokopališče. Zopet sije sonce. Od kmeta iz Kumanova smo kupili 2 l vina po 120 din in 1 liter po 200 din. Žmavc Franjo je odpotoval. Spiker je pijan.

26.XI. Kupili smo pol kg teletine za 130 din in pol kg govedine za 120 din. Popoldne sem bila na predstavi USASO. Gospa Zarić je prišla k nam zaradi Mimija.

27.XI. Prodali smo dve verigi za 350 din, bratov sveder za 200 din in njegovo merilo za 200 din ter zvonec za 160 din. Zamenjali smo paket vžigalic za 10 jajc. Brat se ni prijavil k naboru.

28.XI. Mama je prehlajena, brat pa jo ježi. Risu sem spekla kruh. Mama je za obed spekla preste.

29.XI. Kupili smo 5 kg slanine po 600 din, ki jo je mama stopila, pa smo dobili 3,5 kg masti ter kilogram ocvirkov. Mama je spekla za moj rojstni dan vojni lect. Iz Beograda se je vrnil veterinar dr. Ilijev in svetoval očetu, da odpotuje v Beograd. Zvečer so mi ropotali za rojstni dan. Dobila sem: od mame krpe, sukanec, medenjake in cvetlice ter od očeta 1 kg orehov in 2 kocki sladkorja. Popili smo 1 liter vina.

30.XI. Vreme je zopet lepo. Stara sem 12 let. Oče je zjutraj odpotoval s Čedino dereglo do Suške, od tam bo šel peš do Bele Crkve in dalje preko Banata v Beograd. Za kosilo smo jedli rezance z mesom in pili vino. Popoldne je prišla k meni na obisk Dušica in sva se igrali. Za rojstni dan mi je dala 20 din.

1.XII. Oblačno je. Brat je nesel v mlin 32 kg pšenice, ki bo zmleta šele čez teden dni. Ris je ponoči ujel v kleti miš in jo prinesel pokazat v sobo. Pri sosedu smo začeli dobivati pol litra mleka za nogavice.

2.XII. Vreme je lepo. Zjutraj je prišla Desa po denar. Z mamu sva šli na Donavo. Odprli so javno kopališče. Cica je povrgla.

3.XII. Pokopali so Miodraga Obradovića.

4.XII. Vreme je lepo in mrzlo. Zopet smo prodajali mizo, ki je nismo prodali. Kupili smo pol kilograma grozdja za 40 din, 2 kg krompirja po 25 din in eno bundevo za 40 din. Pero (občinski) je prišel po pisalni stroj. Mama mu je dala Marjanovičevega, našega pa smo skrili. Ris je ujel miš v kleti. Popoldne sva bili z mamu pri Marjanovičevih, kjer su naju postregli z rakijo in pogačo. Stara krade drva, ima že 20 cepanic.

5.XII. Dežuje. Dobili smo 36 kg pšenice in 84 kg koruze ter 1200 gramov junjetine. Zvečer smo nastavili Miklavžu.

6.XII. Miklavž nam je prinesel orehov, kutino, čebulo, krompir, papriko, paradižnik ter pecivo, bratu pa še šibo. Brat je še mami posebej nasul orehov, jaz pa sem očetu dala pecivo. Na občini smo dobili tri škatle vžigalic za 60 din. Popoldne in zvečer smo čakali na "dereglo", pa očeta ni bilo.

7.XII. Ves dan dežuje, očeta pa od nikoder ni. Gazda je dobil pol metra drv, pol metra pa jih je nakradel. Ris je bil kaznovan, ker se je pod posteljo ponesnažil, tako da je sedaj zelo ponižen. Prodali smo dva para nogavic za 900 din.

8.XII. Brat je prinesel iz mlina 24 kg črne moke in 6 kg otrobov. Otrobe smo prodali po 25 din. Vreme je lepo. Čakali smo očeta!

9.XII. Ris je bolan, nič ne je in bruha. Dopoldne smo čakali očeta v pristanišču na Donavi. Šlep vozi drva, očeta pa ni. Mama je hotela telefonirati v Beograd, pa ni zveze. Brat je nesel v mlin 34 kg pšenice, mama pa 14 kg.

10.XII. Ris že je. Zvečer se je končno vrnil oče, bili smo ga zelo veseli.

Brat je večerjal pri Anđi, ker ima "slavo", mi pa smo jedli koline, ki jih je prinesel oče.

11.XII. Oče je prinesel s seboj naslednje: koline, 2 kg kruha po 20 din, 1 kg maka po 150 din, osminko kilograma rozin za 100 din, dve zobni krtački po 250 din, dva mala glavnik po 100 din, bratu glavnik za 120 din, knjige za brata in mene, nivea kremo za mene in še bonbone ter vino in rakijo. Zlomil se je držaj sekire. Gazda je kupil svinjo za 5500 din. Očetove obleke se še sušijo.

12.XII. Sonce sije. Vendarle smo prodali mizo za 3000 din. Mama je bila pri zobotehniku. Za nov držaj sekire in brušenje sekire smo plačali 300 din.

13.XII. Očetov pisalni stroj smo nesli k Žmavcu. Jaz sem si spletla plave rokavice. Brat je delal na prisilnem delu v gimnaziji, jaz sem pa "zabušavala".

14.XII. Zelo je mrzlo, brije košava. Očeta so izvolili na seji za zaupnika. Ker ni električnega toka, si svetimo s svečo.

15.XII. Vreme enako kot včeraj. Mama pere perilo, a ga ni posušila.

16.XII. Mama je posušila vse perilo. Donava je narasla in sega voda že do Dušice. Iz mlina smo končno dobili moko. V sobi smo namestili zimska okna.

17.XII. Na trgu je grozdje po 100 din, krompir pa po 20 din. Težko je dobiti sladkor.

18.XII. Pričel se je pouk. Moja razredničarka je gospa Hid. Na novo so uvedli predmet ruščino in petje. Voja Mladenović je zopet "diša". Včeraj se je Sofija Zajc preselila v Banat, v njeno stanovanje pa se je vselila družina Zorn. Na trgu smo kupili 1 kg jabolk za 100 din in kokoš za 250 din.

19.XII. Danes je srbski praznik sv. Nikola. Bili smo na "slavi" pri Marjanoviću, gazdi, Latinki, "štiglicu" in pri sosedu Bošku. Ris je šel z nami po mleko k Žmavčevim. Pouka ni.

20. Popoldne sta šla oče in mama v Kušiče ter kupila pri Andrijevem sinu 5 litrov vina po 120 din. Bila sta tudi pri Gligorijeviću, kjer je bila "slava". Dali so nam kutine in eno hruško. Medtem je bila pri meni Dušica in sva se igrali. Brat je odšel s tovariši na vas pobirat prispevke za pasivne kraje. Ris je bolan in ne more skakati. Zvečer smo mami ropotali za rojstni dan.

21.XII. Mama ima rojstni dan Obedovali smo pečeno piško, krompirjevo solato in pili vino. Oče je dal mami 1 kg orehov. Mama peče piškote za Božič. Kupili smo piško za 250 din in 1 kg sira za 300 din.

22.XII. Prodali smo 9 kg otrobov po 20 din. Žmavčevi so nam poslali koline. Podpletla sem očetove nogavice.

23.XII. Ponoči je padel prvi sneg. Mama je spekla tri potice in mlečni kruh. Ris je ujel na omari miš.

24.XII. Sončno, hladno, suho vreme, sneg se je stopil. Sladkorja nismo nikjer dobili. Popoldne smo napravili jaslice. Obedovali smo pečeno

piško. Za Božič smo dobili: oče rdečo kravato – metuljčka, mama dva glavnika in zobno krtačko, brat glavnik in zobno krtačko, jaz pa tri knjige in nivea kremo ter vsak po eno jabolko in kutino.

25.XII. Vreme je enako kot včeraj. Dopoldne sva šla z očetom k Žmavčevim čestitat praznike, popoldne pa sem doma čitala knjigo. Ob 20.30. uri so nemški avioni bombardirali Gradišče. Za "tumbalom" je padla 1000 kg težka bomba ter napravila ogromen lijak, zravnila dve hiši, več hiš pa poškodovala. Pri tem je bila ubita ena sama ženska. Jaz sem prespala eksplozijo. Ris je ponoči ukradel glavico česna in jo kotalil po sobi.

26.XII. Zjutraj smo šli gledat ruševine ter poškodbe, ki jih je naredila bomba. Popoldne smo imeli samo eno uro pouka, ker so se pojavili zopet avijoni. Oče in brat sta bila na večerji pri Žmavčevih, mama pa ni hotela iti.

27.XII. Mraz je, temperatura je -12 stopinj, v sobi je zelo hladno. Pošta je začela po štirih mesecih zopet delovati. Iz Vršca mi je Draginja pisala pismo.

28.XII. Kupili smo 4 kg soli po 60 din. V mesnicah ni mesa. Zvečer so objavili alarm zaradi avionov; ugasnile so luči. Vse sem tepeškala in dobila od očeta ter mame po 10 din. Očeta so klicali po telefonu iz Požarevca.

29.XII. Rahlo sneži. Pričeli so se božični prazniki.

30.XII. Mraz popušča. Otroci se drsajo v zamrznjenem Topolaru (poplavljeni gozd ob bregu Donave).

31.XII. Ves dan sneži. Dopoldne in popoldne sem bila na ledu. Kupili smo 1 kg grozdja za 100 din, pol kg sira za 120 din in pol kg svinjine za 120 din. Zvečer smo pili pri Žmavčevih. Brata je povabil sošolec k sebi.

KONEC LETA 1994. (NARISALA SEM FIGURO NA VEŠALIH.) KONEC, CRKNJ.

1345

1. I. Zbogardlar je mnogo i sm. poslije
to je sance. On je krenul na tugu
pise na 180 din i 1 kg. slani na 120
din. Popodne sem kida na leba na
Beyo E. Miran ima moćku.

2. I. Jedli smo joviču i Irbijškilo
repa hi smo ja dobili pa E. E. E.
Tov sem se sankaala i to moć
ne mogavice smo dobili docem-
bri i leba mi konji.

1.I. Ponoči je zapadlo 10 cm snega, sedaj pa je posijalo sonce. Oče je kupil na trgu pišče za 180 din in 1 kg kutin za 100 din. Popoldne sem bila na ledu z Vero Žmavčevo. Brat ima "mačka".

2.I. Jedli smo kislo repo, prvič v Srbiji. Dobili smo jo pri Žmavčevih Z Žmavčevo Vero sem se sankala. Za mamine nogavice smo dobivali ves december mleko pri sosedu.

3.I. Po sankanju je prišla Vera k meni, igrali sva se in jedli sir ter kruh. Pri Žmavčevih sem dobila 2 jajci in jedla kruh z ocvirki.

4.I. Lep sončen dan. Zopet sem se sankala z Vero Žmavc. Oče je dobil pol kg sladkorja od okrožnega odbora zastonj in 6000 din kot pomoč. Oče je kupil petelina za 270 din. Prodali smo en par nogavic za 200 din.

5.I. USOS-u je zmrznilo 4000 kg krompirja po krivdi komisarja Mileta. Z mamom sva šli na Donavo gledat plavajoče ledene plošče.

6.I. Praznik sv. Trije kralji. Kupili smo pol kg svinjine, pol kg govedine, pol kg sira in pri Andriji 2 litra vina. Mama je spekla potico za praznike. Očetu sem danes izročila novoletno darilo, koledar za leto 1945, ki sem ga napravila iz starega koledarja.

7.I. Srbski Božič. Vso noč je deževalo, podnevi pa je posijalo sonce. Šli smo čestitat praznike, in sicer: Marjanoviću, Saratlički, Zorićem, Andriji in Ivanu. Jedli smo kokoš in prvič gibanico. Ris spi vso noč v kleti.

8.I. Mama pere perilo, ki ga je obesila pri Žmavčevih. Miran je zvedel, da gre na Črni vrh. Popoldne smo bili na "kulturnem času", ki ga je vodil Zorn.

9.I. Mama je pripravila bratu vse potrebno za na pot. Popoldne smo bili na "slavi" pri Boliću, brat pa pri Lazareviću.

10.I. Hladno in vetrovno vreme. Vstali smo že ob 6. uri. Brat je ob 9. uri odpotoval z Aco in Miletom na Črni vrh preko Češnjeve bare. Mama mu je zložila prtljago v nahrtnik. Mama je posušila belo perilo. Z Vero Žmavčevo in Miro smo šli gledat film "Konvoj". Mama je dobila od AFŽ volno za plesti.

11.I. Začela sem plesti pulover. Oče je razžagal vsa drva.

12.I. Oče je odšel v Topolovnik na komisijo in se je zvečer vrnil domov. S seboj je prinesel 5 litrov vina za kis. V mlin smo nesli 15 kg koruze. Dobili smo 600 gramov olja zastonj.

13.I. Brat je sporočil po neki ženski, da je zdrav in da potujejo v Črni vrh čez Kučevo. Radio Beograd je poročal o odhodu mladine v Črni vrh in je napovedal snemanje filma o tej akciji. Danes ni več policijske ure. Žmavc Anton ima rojstni dan, pili smo rakijo.

14.I. Popoldne so pokopali nekega doktorja in njegovo ženo, ki sta bila ubita v Carevcu. Nikolić Stanojlo je prinesel 1 l rakije in 3 jajca.

15.I. Zopet imamo pouk. Kupili smo od Toneta 5 kg masti po 600 din. Oče je plačal pri zobotecniku 2000 din. Zvečer so bile demonstracije proti kralju.

16.I. Namesto pouka smo se dopoldne udeležili demonstracij.. Ponoči so hiše popisali z raznimi napisi, na primer "Dole sa kraljem", "Živeo Tito", "Dole kafanski neutralci", "Dole čupavci", pri Žmavcu pa "Dole milijarderji". Olga Jernečič je prinesla pismo od tete Vere, ki nam je prvič pisala iz Beograda.

17.I. Vreme je sončno, toda košava brije. Proslavljali smo god gospoda Žmavca Antona. Jedli smo suho meso, pogačo, krofe, flancate ter pili vino. Ferlana ni bilo, ker je na terenu. Pitovička je pisala očetu. Padla je Varšava.

18.I. Oče je kupil 1 kg grozdja za 100 din. Popoldne smo bili v kinu in gledali film "Stalingrad".

19.I. Hladno, sončno vreme. Srbski praznik "Bogojavljenje". Z mamu sva se sprehajali po soncu. Pouka že tri dni ni.

20.I. Ponoči in podnevi sneži. Oče je kupil 4 jajca po 30 din. Brat je pisal dve pismi in sporoča, da je še vedno v Žagubici, ker barake še niso gotove. Napisal je tudi, da je dobil telovnik in čakšire in da je fižol z mesom. Bivši direktor Aleksander Zorić bo odšel v Aranđelovac. Kupili smo eno glavo kislega zelja za 60 din.

21.I. Brat je zopet pisal listek, da mu je dobro. Mama mu je spekla pecivo. Poročil se je komandir Božo z Mirkovićevo hčerko (šepavo).

22.I. Namesto predmeta ruščine imamo zgodovino. V šoli imamo dijaško samoupravo. Z mamu sva dokončali pulover. Za popravilo štedilnika smo plačali Milisavu 100 din. Ris je ponoči ujel miš.

23.I. Branko je zakrpal pečico in ploščo, za kar smo mu plačali 300 din. V tem času je Ris spal na ognjišču in bil čisto sajast, pa smo ga morali naribati s snegom.

24.I. Do sedaj najhladnejši dan, tako da je celo v lavorju zmrznila voda. Za popravilo maminih zimskih čevljev smo plačali 400 din. "Ta stara" beli kuhinjo.

25.I. Mraz je popustil. Brat je pisal pismo, da je njegov naziv "udarnik" in da mu je neki prijatelj dal 1000 din, za kar si je kupil burek. V šoli so mi dali volno, da bom spletla za vojake pulover.

26.I. Pouka ni; bila sem na generalki za jutrišnjo proslavo. Gospa Žmavc mi je dala eno veliko jajce, dva kosa bundeve in en kos praženca. Kruh kupujemo.

27.I. Sneži. Dopoldne smo imeli gimnazijsko svetosavsko proslavo. Vsak je dobil pol paketa fig in eno žlico grozdnega medu. Černe nam je prinesel iz Topolovnika 10 kg nularice (moka št. 0) po 120 din. Dimnikar je očistil dimnik, oče je prispeval 50 din. V pekarnah ni več kruha.

28.I. Ves dan sneži, tako da ga je zvečer že zapadlo 20 cm. Trg je prazen.

29.I. Vso noč in ves dan sneži. Snega je že več kot pol metra. V šolo sem prišla vsa mokra, ker imam nizke čevlje z lesenimi podplati. Kruh je že po 120 din za kg. Obvezno je prisilno delo za osebe, starejše od 16 let.. Zvečer je oče ugotovil, da ima uši v nočnem perilu.

30.I. Še vedno sneži. Mama je oprala ušivo perilo. Ris in Bubi vedrita skupaj v kleti. Oče in mama pijeta "kis" (vino, ki se je delno skisalo).

31.I. Zopet sije sonce, mama suši očetovo perilo. Bratu smo pisali pismo. Oče je kupil od vojakov dva hleba kruha po 60 din. Ivana so hoteli zapreti, ker se piše Habenšus; kmalu so ga izpustili in na čast temu so pripravili večerjo, katere smo bili tudi mi slučajno deležni. Po Donavi plavajo ledene pločše.

1.II. Jug zavija. Iz Beograda se je vrnila Bojana vsa navdušena; hvali Tita in balerine. Že osem dni ni pošte.

2.II. Prišli so časopisi. Ris je ulovil v sobi miš.

3.II. Sonce topi sneg. Oče in mama sta pripeljala dve košari drv od Žmavčevih. Černe je prinesel 1 kg teletine za 300 din. Popoldne sem v gimnaziji kidala sneg. Od Mire sem kupila učbenik za zgodovino in plačala 150 din. Brat je pisal pismo, da potrebuje volnene nogavice. Oče je dobil pomoč.

4.II. Mraz popušča. Mama je spekla krofe.

5.II. Bratu smo pisali pismo in karto, da naj pride domov. Na trgu smo kupili grozdje kilogram po 120 din, jajca so po 20 do 25 din. K Žmavčevim smo prinesla psička, ki smo ga našli na trgu. Oče je čital na ulicah objave namesto "tobušara".

6.II. Sneg se topi. Očetovi gozjerji spuščajo vodo. Tudi mama je pisala pismo mojemu bratu, da naj pride takoj domov.

7.II. Mama in oče sta ves dopoldan čakala na koruzo in jo končno dočakala. Pripeljal jo je Martin, za kar mu je oče dal 200 din. Dobili smo 400 kg koruze v storžih zastonj.

8.II. Lep dan. Oče se je ob 10. uri z vozom odpeljal v Carevac. Midve z mamo sva znosili iz voza koruzo in jo spravili v dva velika soda. Ostanek, eno vrečo, pa sva pripeljali na sankah domov ter jo zluščili. Pripeljeli sva tudi tri košare drv. Cica je surovo kislo zelje.

9.II. Popoldne se je vrnil oče iz Carevca in je prinesel 2 kg sira, malo mesa, 5 litrov vina in še eno zelenko vina.

10.II. Brat je pisal, da je dobil opanke. Pisala je tudi Ljuba. Bratu smo napisali pismo.

11.II. Bratu smo pripravili paket z naslednjo vsebino: en par nogavic, majico, srajco, tri knjige, sir in pecivo. Paket bo odnesla soseda Cana. Popoldne smo si ogledali na dvorišču ambulante razbiti nemški avion. Risu smo obesili okoli vratu pasjo znamko.

12.II. Dežuje. Zjutraj je soseda Cana z Anto odšla na Črni vrh in nesla s seboj tudi naš paket za brata. Miši so prežrle moj dežnik. Oče je kupil 16 jajc po 25 din.

13.II. Sonce sije. Danes je pust. Prodala sem tri knjige za prvi razred za 440 din. Popoldne smo proslavljali pusta pri Žmavčevih. Bili smo zelo razpoloženi; zafrkavali smo gospoda Ferlana. Mama je spekla krofe.

14.II. Zjutraj se je oče odpeljal v Kličevac. Za par maminih nogavic smo dobili 400 din. Popoldne sem bila pri glavni vaji za program, ki ga za jutri pripravlja AFŽ.

15.II. Pouka ni. Pred "Šaranom" prodajajo male in velike some; en tehta 40 kg. Ris spi zunaj. Dopoldne sta eksplodirali dve mini. Sladkor prodaja "abađija", in sicer 1 kg po 2000 din. Ker očeta ni doma, spim v njegovi postelji. Popoldne sva z mamo ob toplem soncu bili na pokopališču. Gazdarica je šla na koncert. Priredili so tudi srečolov.

16.II. Dopoldne je prišla gospa Pešić z Drago Žmavc ter zahtevala od mame brisačo za vojaško bolnišnico, kar ji seveda mama ni mogla dati. Popoldne sva se z mamo zopet gredli na sončnem pokopališču.

17.II. Brat je pisal. Černe je prinesel 1 kg teletine iz Topolovnika. Z mamo sva razparali rdeč pulover. V šoli sem morala čitati slovensko berilo.

18.II. Z mamo sva razparali še drugi rdeči pulover. Ker ni nikjer kruha, sva si z mamo dopoldne spekli projano. Oče se je pripeljal iz vasi ob 5. uri ves premražen in prinesel s seboj uši, 30 kg pšenice, 10 kg krompirja, 5 l vina, 1 l rakije, 2 kg mila in dobil od Golubiča eno mreno, in to vse zastonj.

19.II. Ljubici smo prodali bratovo srajco za 700 din in 15 jajc, ki jih pa še nismo dobili. Brat je pisal karto. Razparano volno prepredamo. Zvečer je bila pri meni Dušica. Jedli smo ribo. Kmet je prinesel 3 jajca.

20.II. Vreme je zelo lepo. Mama pere perilo; pisano perilo je posušila. Morala sem se vpisati v pionirsko organizacijo. S Črnega vrha sta se vrnila Cana in Anđa. Od brata sta prinesla umazano in uživo perilo, 180 gramov sladkorja in dve pismi.

21.II. Mama je posušila vse perilo. Nekemu kmetu smo dali karto, da jo bo oddal v Žagubici za brata. Brat je pisal karto. Pouka ne bo 10 dni, ker so se v šoli pojavile uši.

22.II. Danes sem likala perilo. Brat je pisal Žmavčevim karto. USAOS-evci nabirajo darove za Črni vrh. Kruh je že po 140 din.

23.II. Ris je bolan, mene zebe. Ljubičin mož sitnari za štedilnik (13 000 din). Namesto 15 jajc je prinesel 300 din. Martin nam je sežagal hrastova drva za 500 din. Očetu sem napisala pismo za Veličkovića Miljutina zaradi 30 kg moke.

24.II. Dežuje. Bratu podpletamo nogavice. Kupili smo 1 kg teletine za 500 din.

25.II. Začela sem plesti pulover za brata. Ker nimamo moke, nismo imeli v nedeljo prvič nobene močnate.

26.II. Ris je hudo bolan in ves dan bruha. Na trgu smo kupili 35 jajc po 20 din in 2700 gramov masti po 850 din. Z mamo sva nabrali prvič letos motovilec.

27.II. Ris je ponoči spal zunaj. Oče mu je naredil iz slame ležišče. Popoldne smo ga vzeli v sobo. Nekaj časa je ležal v pečici, ker pa je začel

javkati, smo ga dali na mojo posteljo, kjer se je mučil in ob 16.05 uri poginil. Dali smo ga v košaro in ga odnesli v Topolar ter ga na nekem hribčku pokopali. (Danes se spominjam, da smo se vsi jokali, celo oče.) V mlin smo peljali 44 kg pšenice.

28.II. Na naše veliko veselje se je vrnil brat peš iz Požarevca, kjer so ga očistili od uši. Na kolenu ima oteklino. V bolnišnici se je opekel pri sušenju obleke. Prišel je ves raztrgan, utrujen in lačen. V soseščini je poginilo več mačk.

1.III. Toplo pomladansko sončno vreme. Mama je oprala in posušila vse bratovo perilo. Z mamo sva letos prvič nabirali pri Žmavčevih regrat. Oče in mama sta iz mlina prinesla malo zdroba, nekaj moke številka 0, ostalo moko pa številka 2. Cica je stalno pri nas.

2.III. Mrzlo vreme, viharo. V kinu smo gledali film "Tarzan". Oče je zjutraj okregal gazdinega gosta, ker je zgodaj razsajal in izzival advokate. Občina je od očeta zahtevala krompir za milico; oče se je zato na občini skregal.

3.III. Vreme je spremenljivo. Prodali smo 9 kg otrobov po 50 din. Popoldne smo bili pri Zornovih. Zvečer so bile "komedije" zaradi Žmavčevega radioaparata.

4.III. Mama je spekla krofe. Brat je govoril na prireditvi USAOS. Popoldne se je učil govor v kleti. Bratu smo spletli nov pulover iz dveh starih.

5.III. Po malem sneži, a se sneg sproti topi. Zopet smo imeli pouk, toda samo dve uri. Oče je kupil v centralnem mlinu 50 kg moke številka 2 po 110 din, na trgu pa 30 jajc po 20 din, oziroma 17 din. Brat močno kašlja, posebno ponoči.

6.III. Pouka ni bilo, ker je pomotoma najavljen Titov rojstni dan. Zjutraj je oče odšel v Biskuplje in se je zvečer vrnil. Prinesel je 30 kg pšenične moke in 5 litrov vina. Brat je bolan in ne gre nikamor. Žmavčev radio zopet deluje. Vera je ozdravela.

7.III. Vreme je aprilsko. Imam reden pouk. Žmavc je kupil novo žarnico za radio za 8000 din.

8.III. Zelo je hladno, po malem sneži. Pouka ne bo do **12.III.** Kmetica je prinesla 11 jajc.

9.III. Z mamo sva bili v kinu. Kupili smo 1 kg govejega mesa za 350 din pri Vladi.

10.III. Dežuje, sneži in je mrzlo. Bratu se je zdravje poslabšalo, ima 38,4 stopinj vročine. Predsednik Voja je dal za njega pol kg sladkorja. Mama je spekla potico.

11.3 Danes je vendarle prišel zdravnik in ugotovil, da ima brat gripo. Temperatura se je dvignila in ima 39,6 stopinj. Prodali smo "robijaški" kombinezon za 2000 din. Ker je apoteka zaprta, ne moremo dobiti zdravil za brata.

12.III. Bila sem v šoli, pa zopet nimamo pouka do **21.III.** Kmet je prinesel 1 kg sladkorja zastonj, neka kmetica pa 10 jajc. Kupili smo 18 jajc po 28

din, komad bundeve, za brata pa pol kg jabolk za 100 din. Za bratova zdravila smo plačali 360 din. Oče je bil popoldne v Kusiču na komisiji in je prinesel domov 5 litrov vina in 1 liter rakije. Prvič sem šla s pionirji na izlet.

13.III. Z mamo sem šla k zobotehniku Lazareviću, ki mi je popravil dva sprednja zoba. Zato smo plačali 500 din. Sedaj sem začela tudi jaz kašljati. Bratu še ni bolje. V predsobi ima za umivalnikom stranišče; mama mu je dala klistir.

14.III. Lep sončen dan. Prvič letos sem bila z očetom in mamo na Donavi. Bratu je bolje; pil je "raso" (voda od kislega zelja) za odvajanje. Z mamo sva nesli v mlin 17 kg koruze in takoj dobili moko. Žmavčev Đoni je prišel na obisk.

15.III. Kupili smo 2 kg fižola po 30 din. Brat ima še vedno vročino in po malem vstaja. Pri Žmavčevih sva z mamo nabirali regrat.

16.III. Lep pomladanski dan. Bili smo na Donavi in gledali Ruse, ki izzivajo eksplozijo min. Radomir prodaja 1 kg jabolk po 400 din. Brat se je danes že sprehajal po vrtu. Z mamo sva videli divjega zajca v Topolaru.

17.III. Z bratom sva sedela na soncu. Iz Beograda se je vrnil Žmavc Franjo in prinesel s seboj slike iz Slovenije. Černe nam je prinesel 1 kg govedine za 900 din.

18.III. Mama je spekla smetanovo potico. Prvič letos smo šli nabirat štorže v Jelak; nabrali smo jih polno vrečo. Srbi na veliko jedo in pijejo, ker obhajajo "poklade". Oče se je v lonec v kleti močno udaril. Pri Ivanu so mi dali krof.

19.III. Mama je oprala perilo in ga je nekaj tudi posušila. Oče je na trgu kupil en voz bukovih in hrastovih drv za 5500 din. Kupil je tudi 36 jajc po 15 din. Z očetom sva nabrala motovilec na pokopališču. Brat je že ves dan pokonci.

20.III. Mama lika perilo. Zgodaj zjutraj sta odpotovali gazdarica in Cana v Žagubico. Kmet je prinesel očetu 13 jajc. Bila sem zopet pri pionirjih.

21.III. Prvi pomladanski dan je sončen in topel. Napravili smo dobro kupčijo. Mesarici smo prodali Inino črno obleko za 3000 din, očetove gate za 2500 din, bratove kratke hlače za 1000 din, očetovo srajco za 1200 din in mojo majico za 1200 din. Zopet smo dobili 2 kg šunke, 3 kg masti in 3250 dinarjev. Sneli smo z enega okna zimsko okno. Prezračili smo pomladanske obleke in površnike. Po daljšem času gazda ni imel gosta.

22.III. Napravila sem si pionirski znak. Brat je prvič po bolezni šel k Žmavčevim. Teta Vera in Nada sta pisali pismo in nam sporočili, da so Ljubi v Beogradu ukradli štiri obleke in nove čevlje. Mesarici smo prodali tri pare nogavic za 3000 din.

23.III. Oče je kupil 2 kg skute za 200 din. Šla sem s pionirji na sprehod in smo peli.

24.III. Dopoldne sem bila s pionirji na "pomenu", popoldne pa smo pionirji vadili in peli. Gina nam je dala kolače.

25.III. Danes je cvetna nedelja in Marijin praznik. Z očetom sva nesla moj klobuk k trgovcu Stokiću. Brat je odšel v Belobreško, mi pa smo se sprehajali ob Donavi. Na Risov grob smo posadili rože in vrbo žalujko. Oče je kupil 1 kg svinjine za 600 din. Cana se je vrnila s Črnega vrha in prinesla bratovo "porcijado" (posodo za hrano). Pri Žmavčevih smo prvič letos sedeli na soncu pred hišo. Obula sem prvič letos dokolenke. Pisala sem pismo Beograjskim pionirjem.

26.III. Kupili smo 69 jajc po 15 oziroma 16 din, 46 kg krompirja po 20 din in 6 kg fižola po 35 din. Pred kletjo sem si uredila vrtec in posadila fižol ter koruzo. Šele zjutraj se je vrnil brat iz Belobreške, ves premočen od valovite Donave, in je takoj spet odšel. Oblekli smo spet površnike.

27.III. Od mesarice smo vzeli šunko in 1 kg slanine. Za popravilo maminih čevljev je plačal oče 700 din. Ivana so zopet zaprli, ker je izzival miličnike. Oče je odšel v Kurjače. K Žmavcu sta prišla brat Martin ter Zemljičev zet. Zemljičevih ne bo. Dopoldne sem bila na mitingu, popoldne pa sem si uredila vrtek ter napravila ograjo iz vrbovih šib. Cica bruha ter se kislo drži.

28.III. Z mamo sva tolkli orehe za Veliko noč. Zvečer se je vrnil oče iz Kurjačev ter prinesel 5 litrov vina, zelenko rakije in 10 trdo kuhanih jajc. Cici je menda dobro.

29.III. Prvič letos smo imeli ponoči odprto okno. Marelice že cvetijo. Brat je odpotoval v Beograd kot delegat srednješolcev na kongres. Za popravilo maminih (Berberjanovih) čevljev smo plačali 500 din.

30.III. Z mamo sva čistili stanovanje in spekli tri potice za nas in eno za Jurčka. Prvič v Srbiji smo skuhalo šunko. Ker ni bilo srednješolskega kongresa, se je brat nepričakovano vrnil. V Požarevcu je imel komedijo z dežnikom in nahrbtnikom. Ker je topleje, sva z bratom slekla majice, mama pa je oblekla obleko s kratkimi rokavi. Odprli smo konzervo paradižnika, ki jo je oče kupil pred tremi leti v Beogradu.

31.III. Z mamo sva pobarvali 42 pirhov in spekli mlečni kruh. Kupili smo štruco kruha za 230 din. Cica se pripravlja, da povrže mladiče. Blagoslov smo jedli ob 19. uri.

1.IV. Naša Velika noč. Izredno lepo, toplo vreme. Zajček je prinesel očetu košarico s poslikanimi jajčki. Černe je prišel po pirh. Gospa Žmavc nam je dala pirhe, mi pa smo dali pirhe Veri. Oče nas je za prvega aprila potegnil s Cicinimi mladiči. Vsi štirje smo bili v kinu in videli film "Oslobođenje Beograda" in "Osvetnike". Prvič letos sem oblekla poletno obleko.

2.IV. Pouk se je začel, toda z bratom nisva šla v šolo, ker imamo praznik. Prvič letos smo sedeli v urejenem parku. Pri Žmavčevih so dobili telička.

3.IV. Zelo toplo vreme. Bila sem zopet v šoli. Luščili smo našo koruzo.

4.IV. Dežuje! Vse drevje je v cvetju. Pevec Franjo je odšel od Žmavčevih.

Ker so Rusi zavzeli Mursko Soboto, se oba Žmavčeva Tinčeta pripravljata za potovanje domov. Končali smo z luščenjem koruze.

5.IV. Profesorica Jelena Đekić se je vrnila v Sremsko Mitrovico, od koder je pribežala med vojno. Leseni podplati za moje "trakalice" so stali 350 din. Mama si je popravila rdečo delovno obleko. Začeli smo se pripravljati za odhod domov, ker se Rusi bližajo Mariboru.

6.IV. Oče je plačal za popravilo svojih rumenih čevljev 4000 din. Začela sem si plesti rdeč pulover. Cica je v sobi ulovila miš. Pregledali smo moje stvari, da bi ugotovili, kaj lahko še prodamo.

7.IV. Dežuje. Zjutraj ob 6. uri je oče odšel peš v Ostrvo po opravkih. Domov je prinesel 7 litrov vina, en kos gibanice in eno jajce, ki ga je ukradel cariniku Petroviću iz košare. Na trgu je oče kupil 6 glav solate za 20 din. Dušici sem dala razne igrače. Mile in Aca sta se vrnila s Črnega vrha. Ker je praznik "Blagovesti", ni pouka.

8.IV. Prodali smo moj klobuček za 1500 din. Starinar je prišel pogledat pohištvo, ki ga nameravamo prodati; prevzel je nekatere stare obleke za prodajo. Oče je kupil 20 jajc po 20 din.

9.IV. S polnim lavorjem vode sem se prevrnila na pragu. Gazda je vpil na mene, ker sem čistila čevlje na balkonu.

10.IV. Za sestavo mojih trakulj je oče plačal 200 din, tako da smo končno plačali za celotne trakulje 550 din. Mama in brat sta peljala v mlin 73 kg pšenice. Izpraznili smo vso zalogo.

11.IV. Pek je narastel tako močno, da ne moremo več priti do Risovega groba. Tumbala je dal očetu 8000 din na račun kupljene koruze. Z mamu sva spletli moj rdeče-modri pulover. Brat je na konfrenci USAOS-a poročal o politični situaciji.

12.IV. Brat je odšel na zborovanje srednješolcev. Oče mu je kupil za na pot hlebec kruha, gospa Žmavc pa mu je dala suho meso. Iz mlina smo pripeljali moko, upajmo zadnjič v Srbiji. Popoldne smo manifestirali zaradi pakta z Rusijo.

13.IV. Dežuje. Pouka ni, zaradi pakta z Rusijo, pač pa smo imeli telovadbo pri pionirjih. V šolo sem nesla kos vojaške suknje, da bodo naredili titovko. Oče je kupil 1 kg prekajenega mesa za 1000 din in bel kruh, ker bo denar propadel. Umrl je Roosevelt. Padel je Dunaj. Gazda se ga je napil. Gazdina banda je odšla.

14.IV. Domov se je vrnila gazdarica. Danes je padala toča. Pri Žmavčevih smo proslavljali padec Dunaja in smo pili rakijo.

15.IV. Gospod Černe je prinesel iz Topolovnika meso za 400 din. Prišel je zopet starinar in si ogledal nekatere stvari, ki jih bomo prodali.

16.IV. Zgodaj zjutraj je oče odpotoval v Požarevac in se zvečer vrnil. Prinesel je četrt kg suhih češpelj za 125 din. Ves dan ni Cice na spregled!

17.IV. Starinar je prodal bratovo poletno obleko za 3000 din in čakšire za 1000 din; za to uslugo je vzel zase 10 odstotkov, to je 400 din. Mama je

oprala in posušila perilo. Martin mi je popravil lesene čevlje. Cica je najbrž poginila. Kupili smo za 200 din kisove kisline. Po dolgem času smo videli na Donavi minolovce.

18.IV. Cice še ni. Pobirala sem za ranjence, nato pa sem za 30 din gledala predstavo "Oštru glavu". Zvečer smo očetu ropotali za rojstni dan in mu dali rože.

19.IV. Zjutraj je oče odšel v Sirakovo. Z mamom že ves dan iščeva mesarja, toda on se verjetno skriva. "Doboš je lupal" o zamenjavi denarja. Brat se je vrnil iz Beograda, tako da je prišel peš iz Požarevca. S seboj je prinesel 1 kg marmelade za 580 din, očetu za rojstni dan suhe češplje, za sebe pa čevlje ter dva para nogavic, kar vse mu je daroval Igo. Oče je star 46 let.

20.IV. Mama je kupila 2,25 kg slanine po 1200 din, 1 liter mleka za 100 din. Danes menjajo denar, zato ni nič na trgu, pa tudi kavarne so zaprte. Oče se je vrnil iz Sirakova ter prinesel 5 l vina, zelenko rakije, kos klobase, 5 kuhanih jajc in neke mlince ter sir in rože. Žmavčevi so nam dali koline in sicer: ocvirke ter kos pečenke. Boško zaradi menjave denarja ne da več mleka. V mojem vrtičku že poganja koruza. Belin je naš gost.

21.IV. Pri "beograđaninu" smo kupili hlebec kruha za 100 starih din ali 5 novih din. Mama mi je popravila rdečo obleko.

22.IV. Ves dan dežuje. Zvedeli smo, da je Cica poginila na podstrešju, ker je pojedla strup, ki ga je gazda nastavil za podgane. V kinu sem gledala film "Mi plovimo u dubinu". Vera Žmavc je šla z Miro v Topolovnik iskat Donija. Neki kmet je prišel k nam gledat pohištvo in je zanj ponujal 110000 starih din. Pri Žmavčevih smo proslavljali očetov rojstni dan in god ter popili 2 l vina.

23.IV. Velik "naval" kmetov na naše pohištvo. Končno smo vse pohištvo, skupaj z velikim zabojem, prodali kmetu Milanu Grujiću iz Sirakova za 90 000 din, in sicer je takoj plačal starih 10 000 din, ostanek 4 000 novih din pa bo plačal pri prevzemu pohištva. Prvič letos smo jedli špinačo, za 1 kg smo dali 100 din. Gospa Žmavc nam je prodala 30 jajc po 30 din. Moja risba je razstavljena v šoli na "zidnih novinah".

24.IV. Belin je naš stalni gost. Bezeg že cveti. Sešila sem novi obrisač iz starega. Oče je zamenjal 25 000 starih din v 1250 novih din DFJ, od teh je 45 din mojih in 10 bratovih. Pojedli smo zadnje kislo zelje. Zvečer smo ropotali očetu za god; dobil je obrisač in rože.

25.IV. Hladno, lepo vreme. Mama je spekla makovo potico. Dopoldne sem pobirala za ranjence. Ker ni mesa, smo za kosilo jedli krompirjeve in rezančeve zrezke. V šoli smo pisali matematično nalogo.

26.IV. Dopoldne se je oče s kočijo odpeljal v Požarevac in od tam naprej v Beograd. Kmetica je prinesla 20 jajc in 1 liter mleka. Matematično nalogo sem pisala odlično (5). Popoldne sva šli z mamom v Jelak po storže. Slišali sva prvič letos kukavico.

27.IV. Grujić je prišel sitnarit zaradi pohištva in odpeljal pisarniško mizo. Popoldne smo na Risovem grobu posadili rože.

28.IV. Popoldne sem bila na "vrbicah", brat ni šel zraven. Gospod Pjevačević je prinesel 1 funt kvasa iz Jagodine. Pri Žmavčevih je gospod Golubič. Miši zopet nagajajo.

29.IV. Dopoldne sva bili z mamó pri Pjevačeviću, nato pa pri Žmavčevih, kjer so naju pogostili z duvečem. Hoteli so nas obdržati na kosilu, pa sva zaradi brata, ki je bil doma, odklonili. Popoldne sva bili z mamó v kinu. Ustrelili so Mussolinija.

30.IV. Zjutraj je mama na trgu prodajala kvas, pa ga ni mogla prodati. "Doboš je lupal" nov cenovnik. Tako veljajo naslednje cene: jajca komad 1 din, mleko liter 3 din, sir 18 do 20 din za kg, riba 10 do 20 din za kg. Z mamó sva sedeli na pokopališču in čitali. V AFŽ sem nesla rože, da bodo naredili venec.

1.V. Vse mesto je v zastavah. Dopoldne je bilo zborovanje, nato pa je šla povorka po vsem mestu. Brat je ponoči pisal parole na zidove hiš. Jermeninu so zaplenili 150 škatel cigaret.

2.V. Začele so se velikonočne počitnice. Z mamó sva bili dopoldne in popoldne na Risovem grobu ter sadili rože. Mama je prodala Miletu Stefanoviću pol paketa kvasa za 17 din. Zvečer se je vrnil oče iz Beograda. Pripotoval je z avtobusom, ki je z današnjim dnevom začel spet voziti iz Požarevca v Veliko Gradište in nazaj. Brat je nesel 20 kg koruze v mlin. Oče je prinesel iz Beograda 6 pomaranč, ki jih je dala Nada, zame dve obleki od Nade in eno obleko od Sonje, 4 lizike ter za mamó nivea kremo.

3.V. Sinoči je bila povorka v čast padca Berlina. Naše stvari počasi spravljamo skupaj in se pripravljamo na vrnitev domov. Miletu Stefanoviću smo prodali 8 kozarcev za vlaganje po 10 din in kavarnarju Bukašinu mizo za 100 din. Kupili smo 32 jajc po 1,5 din. K Dušici sem znosila vso šaro. Belin je prinesel miš.

4.V. Mama je oprala in posušila perilo. Belin je skočil na omaro in ukradel mleko. Žmavcu smo prodali 47 kg koruze za 94 din, piljaru Petroviću pa razne drobnjarije za 83,5 din. Ostanek koruze, ki smo jo imeli pri Žmavčevih, je kupil Tumbola, in sicer 75 kg za 150 din. Ciganki smo prodali majico in bluzo za 40 din in knjižničarki papir za 170 din. Popravili smo pohištvo. Pojedla sem zadnji košček čokolade.

5.V. Sončno, zelo toplo vreme. Pri Žmavcu smo kupili 2 kg teletine po 20 din in 1 kg govedine po 13 din ter 3 litre vina po 16 din. Oče je prodal gospodu Černetu svoje visoke čevlje za 225 din.

6.V. Danes je srbska Velika noč. Vreme je lepo, toplo. Starinarju Žiki smo prodali razne stvari za 905 din in napravili obračun za posodo. Z očetom sva šla voščit praznike raznim znancem. Popoldne pa smo šli vsi trije k Spasiću, Marjanoviću, Dimitrijeviću, Obretkoviću in Zarićevim. Domov smo prinesli 9 jajc. Mama je spekla orehovo in makovo potico in pobarvala 20 jajc.

7.V. Obiskali smo Pjevačevičeve in Tumbolo. Sosedu in Ljubici smo prodali razno posodo za 375 din. Pri Marjanoviću je izginil Tiger. Radio je objavil, da so Nemci k a p i t u l i r a l i. Po mestu so manifestacije, predsednik Drašković pa "tera komediju".

8.V. Današnji dan je proglašen za dan zmage. Čevljarju smo prodali stare čevlje in zaboj za 50 din, apotekarju Draškociju pa stekleničke za 100 din. Kupili smo 1600 gramov teletine po 13 din. Ljubljana je zavzeta. Risov grob smo našli razkopen.

9.V. Prodali smo slovenske knjige za 80 din in dali ponovno oceniti posodo. Iz Beograda se je vrnila Jernečičeva in je povedala, da bodo očeta te dni pozvali na odhod, toda mi ostali se bomo vrnili domov do 15. junija. Mama mi je sešila obleko iz Nadine modre obleke. Pri Žmavčevih smo dobili zastoj 1 liter mleka. Na pokopališču je bil dopoldan "parastos"; zvečer so bile v mestu velike manifestacije, ki so se jih udeležili tudi Romuni. Oče mi je dal 10 din od prodanih knjig.

10.V. Oče in mama sta se letos prvič kopala. Prodali smo razno posodo za 83 din. Pouk se je zopet začel. Pri Žmavčevih smo dobili koline. Mama mi je iz mojega starega zelenega krila sešila novo. Brat je govoril po telefonu z Beogradom.

11.V. Prodali smo 8 steklenic po 6 din. K Žmavcevim je prišel Benulič iz Golubca in je plačal za slovo 10 litrov vina, gospa Žmavc pa je postregla z ocvirki in gibanico. Morala sem se udeležiti obveznih vaj v šoli.

12.V. Kuhinjo smo preselili v klet. Med papirji smo našli gnezdo s petimi miškami. Popoldne je pripeljal kamion iz Beograda za Bulatove. Šofer je najprej "teral komediju", potem pa smo pozno zvečer naložili zaboj na kamion, pri tem nam je pomagal sosed Boško.

13.V. Ob 4. uri zjutraj se je brat odpeljal s kamionom in zabojem v Beograd. Z bratom so se odpeljali še Martin, Franjo in Tinče. Oče je šel zgodaj zjutraj čakati v vrsto za sladkor in sol. Dobili smo 200 gramov sladkorja in 1600 gramov soli za 12 din. Oblekla sem novo modro obleko. Jurčkovo posteljico sem prodala za 10 din. Letos prvič sem se kopala.

14.V. Danes je zelo vroče. Prodali smo naša drva, ki smo jih shranjevali pri Žmavcu. Kupil jih je Čiči za 350 din. Kupili smo pol kg špinače za 1,5 din. Prvič letos sva jedle z mamo kislo mleko. Zaprli so več trgovcev z obtožbo, da se ukvarjajo s črno borzo. Med njimi je tudi Jermenina. Ukinili so zvočnike.

15.V. Na trgu so bile prve češnje po 5 din za kg. Brat se je vrnil iz Beograda in povedal, da je pustil zaboj pri Tevžu. Gazdarica nam je dala za veliki lonec 3,5 kg masti.

16.V. Namesto pouka smo delali na šolski njivi. Peki so se združili in pečejo odlični kruh po 4 din za kg. Pri Iliji smo kupili 2 l kislega mleka za 8 din.

17.V. Zelo je vroče. Kopala sem se. Dopoldne in popoldne smo vadili v parku. Še vedno prihaja Belin.

18.V. Pouka ni, zato smo vadili v parku. V časopisih so objavili, da naj ostanejo vsi Slovenci na svojih mestih. V "jelaku" smo zopet nabirali storže. Na poti h kopanju sem "srečala" kačo.

19.V. Vroče je. Dopoldne in popoldne smo nabirali storže. Oče je videl v Jelaku zeleno kačo. Akacija je odcvetela. Naučila sem se skakati na noge v vodo.

20.V. Danes je naš praznik Binkošti. Zgodaj zjutraj so zaklali pri gazdi prašiča. Kupili smo 4,25 kg mesa. Oče je prinesel s trga prve češnje po 15 din za kg, šopek redkvice po 1 din, 5 kg krompirja po 1 din za kg in 1 kg čebule po 1,5 din. Pri mesarju smo kupili 2 šunki po 3 kg; za 1 kg smo plačali 50 din. Kupili smo še pleče, teže 1600 gramov, po 50 din za kg in četrť kg klobas po 50 din za kg. Ker mamó boli glava, sva se z očetom sama kopala.

21.V. Ker je hladno, se nismo šli kopat. Pri Žmavcu je bil Benulič in je povedal, da gremo domov najkasneje čez 6 tednov. Marinković iz Kličevca nam je dal pol kg sladkorja zastonj.

22.V. Oče je šel že ob 4. uri zjutraj čakati za kruh. Nato pa je odšel v Kumane in se zvečer vrnil. S seboj je prinesel 5 l vina, meso, potico, gibanico in kruh. Pionirji so šli v Požarevac.

23.V. Oče je odšel na komisijski pregled v Kusiče in se je popoldne vrnil. S seboj je prinesel 5 l vina po 12 din in 1 l kisa za 10 din.

24.V. Pouka ni, ker je praznik sv. Cirila in Metoda. Nabirali smo storže in se nato kopali. Na trgu imajo že grah po 15 din za kg ter novi krompir po 20 din in češnje po 10 din za kg. Iz vasi so prišli pionirji; oče jih je poimenoval "golubačke mušice".

25.IV. Bila sem na proslavi Titovega rojstnega dneva v gimnaziji, nato pa smo vsi pionirji prisegli. Popoldne so vsi pionirji iz vasi imeli nastop v gornjem Topolaru; vas Zatonje je dobilo rdečo ruto. Kasneje sem šla v kino.

26.IV. V pekarni se dobi slab koruzni kruh po 3,5 din. Iz Požarevca so se vrnili pionirji in so prinesli s seboj zastavo kot znak zmagovalcev; vsak je dobil tudi pionirski znak.

27.V. Kupili smo si 1 kg češenj za 5 din. Popoldne je bila pri meni Dušica in sva se igrali; oče in mama pa sta šla v kino. Razbila sem kozarec.

28.V. Od danes dalje imamo pouk, in sicer višji razredi od 7. do 10. ure, nižji razredi pa od 10.30 do 14. ure. Ilija je dal 1 kg skute.

29.V. Obiskala sem bolno Jelico. Oče kupi vsak dan 2 kg češenj, ki stanejo od 6 do 8 din za kg. Gazda sadi cvetlice in se prepira z gazdarico. Pri Žmavčevih smo kupili 20 jajc po 1,5 din. Oče je dobil od trgovca Jankovića 1 malo "špulo" sukanca za 4 din.

30.V. Oče je odšel v Majilovac na komisijo in se zvečer vrnil. S seboj je prinesel liter vina, ki ga je dobil zastonj, v Topolovniku pa je kupil 5 kg

moke "nularice" po 4 din za kg. Mama je čakala na ocvirke in dobila četrto kg za 7,5 din. Jedli smo češnjeve cmoke.

31.V. Pouk smo imeli izjemoma ob 16. uri. Ker je močno deževalo, smo se zvečer vrnili od Žmavčevih domov kar bos.

1.VI. Ker je semester, nismo imeli pouka. Pri Žmavčevih smo kupili pol kg masti za 30 din in to zamenjali za pol litra olja pri Rusu Sergiju Križanovskem. Iz Vršca je prišla Zajčeva in prinesla 5 l vina.

2.VI. Zopet smo imeli pouk; povedali so nam učne ocene. Ljilja in jaz sva najboljši v razredu, Moje ocene so: 8 petic in dve štirici. Od očeta sem dobila po 2 din za petico in po 1 din za štirico. Tako sem skupaj dobila 18 din. Popoldne sem šla v kino. Brat ima 6 petic in dve štirici ter je dobil od očeta 14 din.

3.VI. Po nekaj dnevih smo se spet kopali na jezu. Gazdarica je odpotovala v Žagubico. Kupila sem si pol kg češenj za 5 din. Jelica je ozdravela. Pri Bojanu smo kupili 5 kg masti po 50 din.

4.VI. Iz Golubca je prišel Benulič in smo popili 5 l vina. Popoldne sem bila s pionirji v Topolaru, kjer smo nabirali kamilice, nato pa smo imeli konferenco.

5.VI. Kopali smo se, čeprav ima mama nahod. Zajčeva je prodala pohištvo za 6000 din. V "gornji mali" smo kupili 3 kg češenj po 10 din. Obiskali smo tudi Marjanovičeve. Jedla sem gozdne jagode.

6.VI. Zvedeli smo, da se bo šolsko leto končalo 1. julija in zato hitimo z učenjem. Oče je plačal za popravilo čevljev 16 din in za popravilo ure 120 din. Kopali se nismo, ker sva z mamo prehlajeni.

7.VI. Žmavčevi gospodični sta bili v Požarevcu, kjer sta se ondulirali. Zvečer sta se vrnile in povedali, da bo odšel en transport v Slovenijo prihodnji teden. Nabirali smo storže in se šli kopat.

8.VI. Benulič je poslal iz Golubca ovčko in 10 litrov vina. Popoldne smo bili v Tumbolovem vinogradu in se najedli češenj; nekaj smo jih prinesli tudi domov.

9.VI. Zelo je vroče. Popoldne se je ulila ploha s točo, ki je napravila veliko škodo. Benulič je prišel in smo na dvorišču pri Žmavcu pekli ovčko, nato pa vsi večerjali pri Žmavčevih in prišli domov šele ob 11.30 uri. Ker je zmanjkalo elektrike, smo pri Žmavčevih svetili s petrolejko.

10.VI. Pri Bojani smo kupili svinjino in ocvirke po 25 oziroma 40 din. Narisala sem dve risbi, nato pa smo šli v kino gledat film "Borba za Ukrajino".

11.VI. Mamo boli križ. Iz Beograda je prišlo obvestilo, da bo brat odpotoval te dni v Slovenijo, mi ostali pa šele julija. Mama pere perilo, toda ker dežuje, ni vsega posušila.

12.VI. Mama je posušila perilo. Mamo še vedno boli križ. Z očetom sva zopet nabirala storže.

13.VI. Brat se je zjutraj odpeljal v Slovenijo; oče mu je dal 250 din za pot. Odpotoval je z avtomobilom in je plačal 100 din. Tudi gospod Zorn je odpotoval z nekim vozom, in to zastonj. Oče se je na občini dogovoril z gazdom, da mu bo plačeval najemnino za sobo od 1.maja po 150 din na mesec. Sama z očetom sva se šla kopat na jez in nabirat storže. Nato pa sem nabirala "majčino dušico" za gimnazijo.

14.VI. Ker je danes srbski praznik "Spasojevo", ni pouka. Dopoldne in popoldne sem prepisovala učno snov iz geografije. Zopet smo nabirali storže. Dežuje. Mami je bolje. Neka punca mi je do konca šolskega leta posodila geografijo.

15.VI. Mama je ozdravela in para deko za "vunaru". Popoldne sem se igrala pri Zornovih. Kupili smo 15 jajc po 1,5 din. Pisala je teta Vera, da ji je lgo že preskrbel stanovanje.

16.V. Oče je zjutraj odšel v Požarevac na komisijo ter se je zvečer vrnil. Prinesel je kolače in kis. Popoldne sem šla s sošolkami nabirat murve.

17.VI. Dopoldne sem bila z očetom na političnem shodu, na katerem je govoril mizarski pomočnik o gospodarstvu. Popoldne smo se kopali. Ker nismo dobili mesa, smo jedli letos prvič stročji fižol s smetano in pohane šnite. Za 1 kg stročjega fižola smo dali 15 din. Mama je prvič naredila ocvirkove hlebčke. V Politiki piše, da so železniško progo Beograd – Zagreb usposobili za prevoz. Prodali smo bratovo sivo suknjo za 100 din.

18.VI. Zopet smo se kopali, nato pa sva šla z očetom k Andriji in kupila 11 litrov vina, za nas 5 litrov, za njih (verjetno Žmavčeve) pa 6 litrov. Danes smo se tehtali in imamo naslednjo težo: oče 60 kg, mama 68,5 kg in jaz 37 kg. Kupili smo pol kg klobas po 50 din.

19.VI. Belinček ujame vsak dan eno do dve miši. Ker so na trgu maksimirali cene, so kmetice zbežale domov. Gospa Žmavc je spekla kruh. Pisali smo Slavki v Užice. Zvečer je prišla gazdarica iz Žagubice s hčerko in vnuki.

20.VI. Danes smo se vsi Slovenci kopali na "jazu". Oče in mama sta šla na trg že ob 4. uri zjutraj, pa sta dobila samo grah po 5 din za kg. Jedli smo letos prvič jabolčni štrudel. Jabolka smo kupili po 3 din za kg. Zvečer smo pili pri Žmavčevih odhodnico za Antona; jaz sem v kuhinji jedla ocvrto piško in kruh z medom.

21.VI. Mama in oče sta zjutraj ob 4. uri po maksimiranih cenah kupila naslednje: 1 kg stročjega fižola za 5 din, 1 kg graha za 5 din, 1 kg višenj za 6 din, 1 kg češenj za 6 din in 3 kg krompirja po 5 din. Pospremili smo Žmavčeva na avtobus ter pomagali nesti prtljago. Gospa Žmavc je šla v Požarevac, da se ondulira, a Anton Žmavc v Slovenijo. Gazda je popravil pokvarjeni "štepih" – vodnjak. Vrnila se je gospa Žmavc in prinesla bratovo in moje spričevalo. Popoldne smo se kopali najprej na "jazu", nato pa smo šli na centralo, ker je na "jazu" zmanjkalo vode.

22.VI. Prvič letos smo se kopali na Donavi. Oče je govoril telefonično z Zornom, ki je povedal, da je brat odpotoval iz Beograda takoj drugi dan,

in to proti Mariboru. Obljubil je tudi pomoč pri naši vrnitvi v Slovenijo. Gledali smo film "Jedan avijon nije se vratio".

23.VI. Dežuje. Krompir kupujemo pri Gini. Kupili smo male marelice po 5 din za kg. Igram se z gazdinimi vnuki.

24.VI. Srbski praznik "Duhovi". Ker je hladno, se nismo kopali. Gospod Černe je prinesel iz Kusiča 1,5 kg govejega mesa za 25 din. Popoldne je prišla Radakovička po nasvet, toda sprejeli smo jo zelo hladno. Kupili smo dve kumari za 8 din. V pisarni se je strgal papir. Zvečer smo se sprehajali z gospo Žmavc po parku, nato pa smo šli k Žmavčevim in pili vino ter jedli bel kruh. Gospa Žmavc nas je povabila za ponedeljek **1.VII.** na kosilo z ocvrto piško.

25.VI. Prodali smo mojo rdečo obleko za 60 din. Na trgu smo zamenjali 2 kg soli za 20 jajc in 1 liter vina. Milan Grujić je prišel pogledat pohištvo. Zjutraj sta se odpeljali gazdaričina hčerka in Mira v Žagubico. Popoldne smo se na Donavi kopali z gospo Žmavc in Černetom. Kupili smo pol kg breskev po 8 kg.

26.VI. Pionirski organizaciji sem sporočila, da izstopam iz organizacije, ker se vračam v Slovenijo. Milan Grujić je odpeljal zaboj. Da smo ga lahko spravili iz kuhinje, smo morali odbiti vrata, ki smo jih pa zopet nazaj namestili. Poštanska štedionica me je obvestila, da naj prijavim svojo novo vlogo. Od neke gospe na žitnem trgu sem dobila tri velike breskve.

27.VI. Smo že 10 dni "AFŽ", kar pomeni "ala fino živimo". Ves dan smo razprodajali in prodali Gajićevi: Inino obleko za 150 din, 3 moje predpasnike za 40 din, ruto, narejeno iz maminega rožastega krila za 40 din, 12 kg pšenične moke po 5 din, 17,5 kg koruzne moke po 3 din., 3 kg fižola po 2 din, 2,5 kg ješprenja po 10 din. Žiki pa smo prodali: namizni prt za 200 din, dva obešalnika za 50 din, bratove opanke za 20 din in 3 dimne cevi za peč za 30 din. Gazdarici smo prodali štedilnik za 1200 din. Skupaj smo dobili 1673 din.

28.VI. Pouka ni ker je Vidovdan. Ob 8. uri smo imeli v šoli predavanje. Na trgu smo kupili pol kg malin za 12,5 din, 1 kg marelic za 6 din in pol kg hrušk za 5 din. Prodali smo en par lesenih čevljev za 30 din in dve vreči za 30 din. Šli smo se posloviti k znancem, in sicer k Zarićevim, Marjanovičevim in Obretkovičevim.

29.VI. Dežuje. Jaz sem bila pri Ljiljani, oče in mama pa v kavarni "Čiro", kjer so se zbrali sodniki, da se poslovijo od očeta in gospoda Ferlana. Zvečer smo bili pri Žmavčevih, kjer je bil tudi Tavčar. Zornova hoče, da bi šla Marija z nami, pa se je odločila, da gre s Ferlanovimi. Vrnil se je Ivan Habenšus.

30.VI. Šla sem zadnjič v šolo v Srbji. Od vseh sem se poslovila. Ferlanovi so že danes odpotovali v Slovenijo; z njimi je šla Marija Zornova. Miletu smo prodali dva kozarca za 20 din. Pripravljali smo prtjago, "gurmansko" večerjali, nato pa smo šli v kino, kjer smo gledali film "Istorija jednog broda".

1.VII. Danes je štiri leta, odkar smo se odpeljali iz Maribora. Prodali smo ostanek kuriva za 150 din, Bojani pekač za 50 din ter Žiki ostalo posodo in razne malenkosti za 1020 din. Milan Grujić je prišel po pohištvo in plačal ostanek 4000 din ter dal rakijo. Vse je šlo po sreči. Belin je ves čas jokalo in ostal v kuhinji. Sosed je odpeljal našo prtljago k Žmavčevim, kjer stanujemo in tudi jemo. Obedovali smo stročji fižol, krompir, ocvrte piške in smetanov štrudel-"potico". Za drugi razred sem dobila spričevalo; imam odličen uspeh. Oče mi je dal 25 din. Zvečer smo bili pri Gini, plačali mleko in se poslovili. Jaz sem dobila 50 din od nje. Zvedeli smo, da pelje jutri avtobus naravnost v Beograd. Kopali smo se, nato smo se šli poslovit od sosedov, gazdarice in gazde.

2.VII. Vstali smo ob 4. uri. Gospa Žmavc nas je spremljala do avtobusa. Mita nam je peljal prtljago, za kar smo mu dali 30 din. Za vožnjo do Beograda smo plačali 900 din. V Beogradu smo izstopili blizu Verinega stanovanja. Po obedu smo šli k Tevžu in odpeljali naš zaboj, za kar smo plačali 150 din. Vsi trije smo se peljali skozi Beograd na vozu. Zvečer smo bili pri "Kaplji".

3.VII. Vstali smo ob 5. uri in šli na trg, kjer smo nakupili razne stvari za potovanje. Od 6. do 12. ure smo čakali na Krunski ulici na kamion. V bližnji gostilni smo tudi kosili in sicer "krompirjeve murke" za 4 din. Nato smo se odpeljali v Zemun, kjer so nam Nemci naložili stvari v tovorni vagon. Z nami potuje tudi gospa Vranjek in gospa Jermol. V vagonu smo si napravili postelje, oče in mama na kovčkih, jaz pa v zaboju.

4.VII. Spali smo slabo, ker so nas "jedle" bolhe. Mama se šali z gospo Jermolovo. Ob progi je mnogo bunkerjev in ruševin. V Zagreb smo prišli ob 14. uri. Rdeči križ nam je dal za kosilo močnik in kruh. S tovornim vlakom smo se odpeljali iz Zagreba ob 18. uri. V Sevnici je oče spraševal o babici, pa ni nič točnega zvedel. V Zagrebu na postaji sem se udarila ob tračnico in me sedaj boli.

5.VII. Ob 5. uri zjutraj smo prispeli v Celje. Gospa Jermolova je šla domov iskat topel čaj. Ob 7. uri so nam nemški ujetniki prepeljali prtljago v Zavod šolskih sester, kjer bomo imeli začasno stanovanje in brezplačno hrano. Stanujemo v sobi št. 6 / III. Hrana je okusna in obilna. V ambulanti so mi očistili in obvezali rano. Na sodišču smo poslušali sodbo proti nemškim izdajalcem. Zvečer smo bili na mitingu v Celjskem domu.

6.VII. Oče je šel zjutraj po nakaznice za živila. Mleka ni bilo več, vendar so mi ga darovali četrt litra. Dobili smo pol kg sladkorja za 8 din. Izvedeli smo, da je babica prišla peš iz taborišča in da je zelo slaba. Iz Ljubljane je prišel stric Rudi ter povedal mnogo novic. Vsi skupaj smo bili pri Vranjekovih ter pili jabolčnik. Oče ima drisko, pa si je sam opral gate. Gospod Jaglič nam je omogočil, da smo dobili iz skladišča stare obleke, ki smo jih šli popoldne iskat. Tako je oče dobil en par čevljev, obleko in klobuk, mama bel plašč, čevlje, kopalno obleko in pas za nogavice, za brata smo

vzeli čevlje in obleko, jaz pa sem dobila čevlje, obleko, prevleko in blago za obleko. Gospa Petek mi je dala tri breskve, a očetu in mami en kozarec vina iz njihovega vinograda. Pisala sem pismo Ljiljani v Gradište. Zvečer smo bili v kavarni in pili kavo brez sladkorja po 6 din.

7.VII. Oče je zjutraj zjutraj dobil zame pol litra mleka in 40 dag klobas za 11 din. Oče je čakal štiri in pol ure na stanovanje, pa ga ni dobil. Zvedel je, da bo dobil službo na okrajnem odboru. Mama je dobila dovoljenje, da bo lahko potovala z menoj v Sevnico. Za trajno ondulacijo je mama plačala 100 din. Z mamo sva hoteli odpotovati v Sevnico, toda ker bi za to pot potrebovali dva dni, nisva šli na pot. Petkovi so dobili stanovanje. S Petkovimi in gospo Rajhovo smo pili. Prodali smo četrto kg kvasa za 8,5 din.

8.VII. Oče je zjutraj na trgu kupil 2 kg breskev po 10 din. Kupili smo vstopnice za gledališče v parterju po 6 din. Mama je pisala pismo babici. Po dolgem času smo bili pri maši. Igram se z Joškom, ki sem mu zjutraj dala malo mleka. Popoldne smo si šli ogledat stanovanje, ki bo na razpolago. Nato smo se sprehajali po mestu. Zvečer smo gledali v gledališču "Raztrgance".

9.VII. Vsak dan dobimo pol litra mleka. Dopoldne smo šli v skladišče zaplenjenega pohištva iskat naše stvari; našli nismo ničesar. Popoldne smo se prvič kopali v Savinji. Kupili smo 1 kg borovnic za 6 din in jih z vinom in sladkorjem pojedli. Rana na nogi se mi je zacelila.

10.VII. Oče je nastopil službo pravnega referenta pri upravi narodne imovine. Dopoldne je oče srečal na cesti partizana Dorčeka. Prišla nas je obiskat Mara iz Gornjega Grada ter povedala mnogo novic. Srečali smo Majdo Gorinšek. Zvečer je prišla skupina Nemk z znaki Rdečega križa. Z nami so večerjale in spale, mi smo jih grdo gledali.

11.VII. Oče je prinesel štruco belega kruha za 5,5 din. Popoldne je deževalo. Na nakaznice smo dobili: 40 dag sladkorja za 11 din, 5 kg pšenične moke, fižol, ješprenj, sol in vžigalice. Mama je pobrala na ruševinah dve steklenici; oče je našel v pisarni pekovo prošnjo za pisarniški lokal (verjetno gre za očetovo pisarno v Gornjem Gradu) ter seznam gornjegrajskih izseljencev. Ker nas "jedo" stenice, smo se preselili v sobo številka 8. Zvečer smo šli k "Belemu volu", kjer so nas postregli s palačinkami, gobjo rižoto s solato ter s pivom, za kar smo plačali 48 din.

12.VII. Oče je dobil en liter mleka. Pri Ocvirku smo kupili 2 kg krasnih breskev po 12 din. Popoldne sva se z mamo odpeljali v Zidani most z gospodom Jenkom. V Zidanem mostu sva našli znanca Rutarja, ki naju je peljal k sebi na dom. Tu sva večerjali, prenočili ter zajtrkovali.

13.VII. Zjutraj naju je gospod Rutar spremil na kolodvor. Pri gospe Rebec sva vzeli prtljago ter odpotovali v Sevnico. Babica je bila zelo slaba in naju je težko spoznala. Doma je bil samo Dorček, teta Mici je bila z Majdo v Celju. Kasneje je prišel stric Ksandi in nama je preskrbel prevoz s

kamijonom za Celje. Babico zelo skrbno streže gospa Fergen. Pri gospe Črepinšek sva našli še naš nakit in nekaj denarja. Babica je te stvari skrila pri gospe Črepinšek, preden so jo pregnali v taborišče. Ob 18. uri sva se vrnili v Celje. Oče je zvedel za krasno stanovanje, ki smo si ga ogledali. Žal si ga je že nekdo drugi rezerviral. Nada je pisala, da leži brat v mariborski bolnišnici, ker ima vnetje rebrne mreže.

14.VII. Mama je po dolgotrajnem letanju dobila dovoljenje za potovanje v Maribor. Kopali smo se na Savinji. Oče je zopet zvedel za neko stanovanje. Z vrstico iz očetovega klobuka sem si preuredila sandale. Gospod Kramar je dal očetu dva kosa toaletnega mila, dve zobni pasti in prašek za juho. Od gospoda Drofenika pa je oče dobil škatlo črne paste za čevlje. Na nakaznico smo dobili 40 dag olja za 17 din. Oče nam je prinesel na kopanje prvi sladoled za 5 din.

15.VII. Mama ima god, pa ji nismo mogli ropotati, saj nimamo s čim niti kje. Zjutraj smo bili pri maši, nato pa sem obiskala očeta v pisarni. Opoldne smo pili pivo pri "Turški mački". Popoldne smo se kopali, nato smo šli na Stari grad, kjer smo pili hrušvec in kradli jabolka. Oče je obesil listek pri vodovodni pipi, da se je tu prepovedano umivati. V sosedni hiši je neki partizan že ob 1.30 uri igral harmoniko, zato je oče šel popoldne k njemu in partizan je obljubil, da ponoči ne bo več igral. Mamin god smo praznovali tako, da smo šli na palačinke k "Belemu volu". V bazo so pripeljali ameriške mesne konzerve in mast, kis, sir, moko, kavo, sol, maggy in srbski drobni fižol.

16.VII. Mama je odpotovala v Maribor z vlakom in nesla bolnemu bratu bel kruh. Gospa Šfar me je povabila, da sem šla z njo na sprehod. Z očetom sva se kopala na Savinji, nato pa mi je kupil sladoled za 5 din. Zvečer sem na kolodvoru čakala mamo. Vlak je imel zamudo in končno je prišla mama, ki je povedala, da je bratu že bolje. Zvečer smo šli gledat stanovanje, a so v njem vojaki.

17.VII. Oče je mami kupil za god lesene sandale Peko za 121 din. Kupili smo 2 litra borovnic po 3 din, 1 kg jabolk za 6 din in 1 kg marelic za 12 din. Vsak večer gremo na pivo. Kupili smo pol litra vina za 10 din. Dobili smo dvojno porcijo boljšega kruha. Zvečer sta mi oče in mama ropotala za god.

18.VII. Prvič smo dobili maslo, in sicer 185 gramov za 7,5 din. Kupili smo pol kg klobas za 14 din. Za god sem dobila sladoled. Zvečer smo bili na pivu, nato smo šli iskat med, ki so nam ga obljubili. V bazi so nam povedali, da naj si hrano poiščemo drugje.

19.VII. Pisala je gospa Kostić iz Gradišta, da naj oče posreduje za njenega moža v Požarevcu. Joško Gregorič je bolan. Oče je z delegati zastonj jedel pri "Evropi". Gospo Orel smo poimenovali "čerkezi". Zvedeli smo, da je mnogo Gornjegrajčanov zaprtih in med njimi tudi brat gospoda Žmavca. Oče je dobil za mamo in sebe 56 cigaret.

20.VII. Mama je odpotovala z vlakom v Sevnico. Sedaj vozita že dva vlaka na dan, zato se je lahko vrnila že zvečer. Prinesla je nekaj našega perila in povedala, da je babici že bolje. Iz sobe številka 8 smo se morali izseliti zaradi čiščenja stenice. Spali smo v sobi številka 5. Z očetom sva se kopala. Jaz sem dobila skledo marmelade.

21.VII. Zajtrkovali smo na balkonu marmelado s kruhom in pili mleko. Sedaj dobivamo dvakrat na dan dober kruh. Prišla je Mara iz Gornjega Grada in prinesla nekaj naših stvari, in sicer: očetovo modro obleko, dve srajci, mamino roza bluzo in star kostim. Preselili smo se nazaj v sobo štev. 8. Brat je pisal kartico iz mariborske bolnišnice.

22.VII. Izredno vroče vreme. Jaz dobivam sedaj marmelado. Pri maši smo videli prve obhajilnike. Na kopanje smo si vzeli s seboj malico. Bratu smo pisali pismo. Meni je pisala Ljijana iz Gradišta.

23.VII. Oče spi na balkonu, ker mu v sobi stenice ne dajo miru. Stricu Ksandiju smo po nekem šoferju poslali kovček, babici pa borovnice. Dobili smo pol kg sladkorja, sol, fižol, sodo, grah in kavin nadomestek. Ker ni piva, smo pili jabolčnik.

24.VII. Z mamó sva se selili iz sobe, ker čistijo zaradi stenice s ciankalijem. "Čerkezi" so odpotovali v Domžale, popoldne pa je prišel njihov sin. Dobili smo nakaznice za posodo in obleko, nakar sva šli z mamó izbirat posodo v trgovine. Pri Rakušu sva zapravili 302 din, pri Jagodiču pa 326 din. Pri Jagodiču so nam dali za povrh še kahlico za 17,5 din. Zvečer smo pili pri "Na-na" pivo.

25.VII. Nakupljeno posodo smo znosili k Jermolovim. Popoldne smo šli k gospe Jermol šivat mojo kopalno obleko iz hitlerjanske zastave. Ljiljani sem pisala pismo. Zopet smo se preselili v razkuženo sobo štev. 8. Oče je prinesel meso, pa je mama spekla zrezke.

26.VII. Pri Vernu smo kupili na nakaznice razna oblačila, in sicer: za očeta in brata blago za spodnje hlače in srajce, za mamó blago za obleko in za mene dva para hlačk ter eno kombinežo. Za vse skupaj smo plačali 701,29 din. Pri Misleju smo kupili naramnice za 30 din ter dva klobčiča sukanca po 3 din. Jaz sem si kupila pri Vernu dva klobčiča sukanca za 6 din. Šafarjevi so dobili stanovanje.

27.VII. Gospodična Fajfer mi je urezala obleko, mama pa mi je popoldne pri Jermolovi sešila obleko. Medtem sem se jaz pri Jermolovih igrala z njihovo punčko Ksenijo. V menzi delijo listke za hrano. Popoldne smo se tuširali v bazi. Oče je plačal čevljarju za potemplanje svojih belih čevljev samo 80 din. Srajce in spodnje hlače za očeta bo sešil gospod Pajk. V bazo so prišli Ložarjevi in Kresnikovi.

28.VII. Objavili so, da se moramo vsi izseliti iz baze do 1. avgusta. Zvečer smo šli gledat razna stanovanja, pa so vsa neprimerna.

29.VII. Zjutaj smo bili pri maši, nato pa na ljudskem zborovanju, kjer so govorili velikanske neumnosti. Neka tovarišica Lenka je izjavila, da smo

bili od začetka vsi hitlerjanci, neki tovariš pa je s kamni grozil. Zvečer smo šli v Celjski dom, kjer je vojska predvajala Nušičevo komedijo "Pokojnik". Nasmejali smo se!

30.VII. Dopoldne sva bili z mamo pri Jermolovi, kjer mi je mama sešila kockasto obleko. Popoldne smo "ujeli" nekega kmeta iz Desina, da bi kupil očetovo obleko, pa se mu je zdela preveč zakrpana. Kupili smo dvolitrške kozarce za konzerviranje za 10 din. Oče mi je prinesel iz pisarne stare bankovce raznih držav. "Čerkezi" so se vrnili.

31.VII. Oče je dobil odlok za stanovanje na Lanežu (verjetno na Lavi). Popoldne smo šli s popisovalcem popisat stanovanje. Stanovanje smo našli zelo zanemarjeno, toda še kar ustrezno opremljeno.

1.VIII. Zgodaj zjutraj smo šli čistiti stanovanje, potem pa smo dobili voz in Nemce, ki so nam prepeljali stvari iz baze. Z mamo sva ves dan čistili, tako da nisva celo niti kosili. Oče je šel zvečer na sejo in sva z mamo sami večerjali.

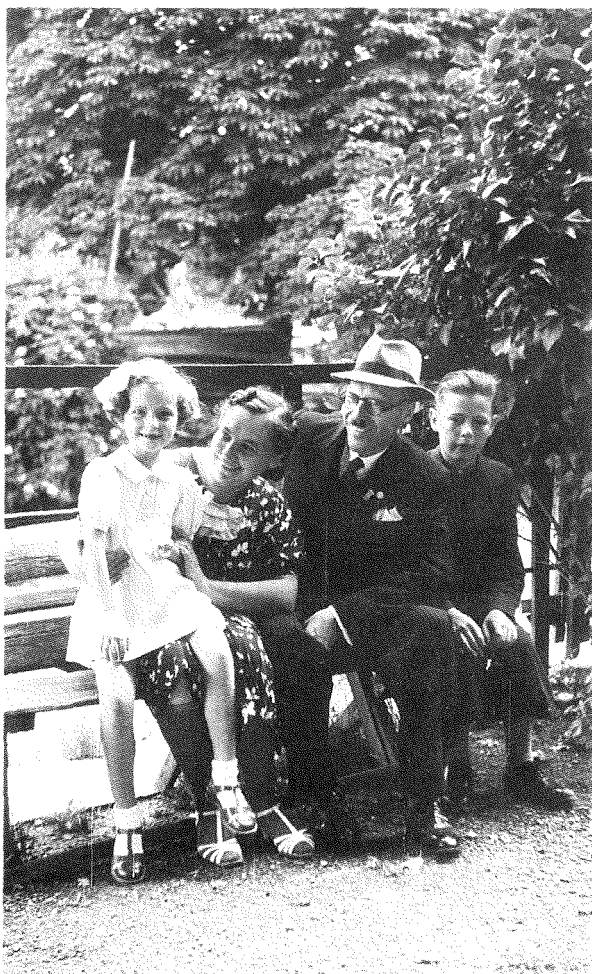
2.VIII. Čistimo shrambo in kuhinjo. Oče je bil izvoljen za delegata v mestno skupščino.

3.VIII. Zjutraj smo uredili zaboj z živili. Z mamo še kar čistiva. Popoldne sva z mamo delali na vrtu, čistili sva plevel. Odlično smo obedovali in večerjali. Po štirih letih ima vsak svojo brisačo. Tako imamo tudi v kuhinji po več brisač.

4.VIII. Mama pere perilo in ga je na vrtu tudi posušila. Nemški vojak je očistil stranišče in izlivnik. Oče je plačal za popravilo svoje modre obleke 200 din.

5.VIII. Danes so volitve. Oče kandidira v mestno skupščino. Oče je volil zgodaj zjutraj, mama pa pozno zvečer. Odlično smo obedovali. Neka gospa je prišla prosit za obleko za Cvetkove. Zvečer nas je Grobelnik Riko povabil na vino in pljučka pri "Camparutiju", ker se ženi. Jurček spi na divanu.

6.VIII. V glavnem smo stanovanje uredili in mislimo začeti normalno življenje. Zato končujem ta dnevnik, v katerem sem opisala žalostne in vesele dogodke našega življenja v štirilenem izgnanstvu.



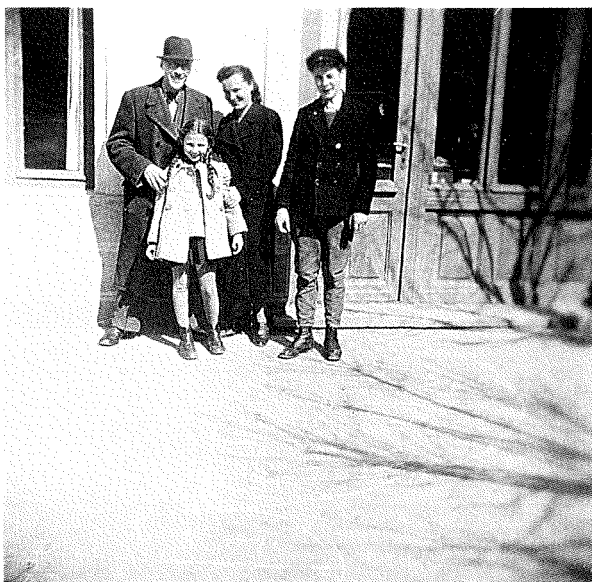
Z mamo, očetom in bratom v Gornjem gradu pred hišo, v kateri smo stanovali



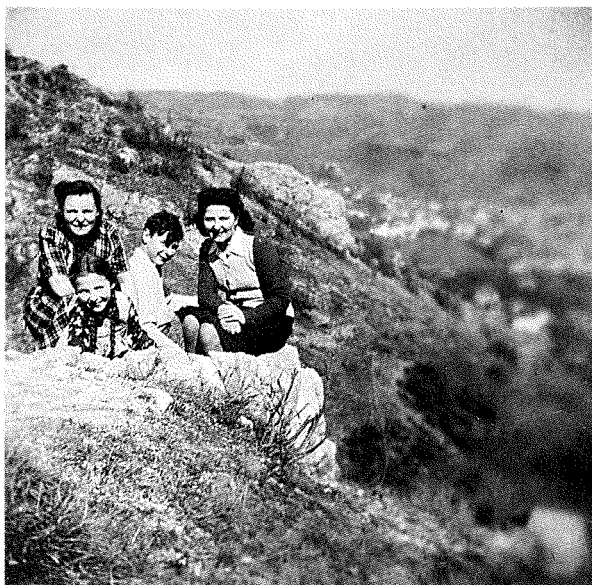
Užice, kamor smo bili izgnani in tam bili od 18. julija 1941 do 8. aprila 1942



Hiša v Užicah, kjer smo prebivali v izgnanstvu. Posnetek je iz leta 1973



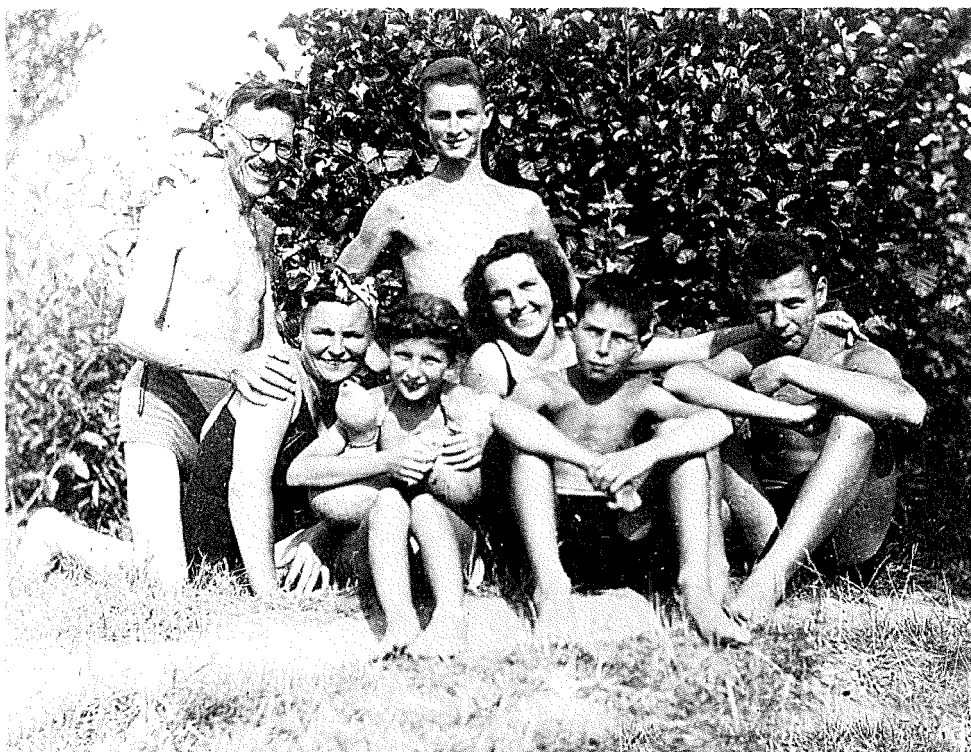
S starši in bratom v Užicah spomladi 1942



Z mamo in gospo Mlekuš v Užicah spomladi 1942



Slovenci v Velikem Gradištu na dvorišču družine Žmavc.
Na sliki so poleg družine Žmavc še družine izgnancev Vrtovec, Mejak, Ferlan, Zorn.
Posneto 31. avgusta 1942



Na kopanju v reki Pek pri Velikem Gradištu, dne 28. julija 1943.
Na sliki sem s starši in bratom; z nami je bratov prijatelj s sestro in bratom



Fotografija iz »dijaške knjižice« v prvem razredu gimnazije v Velikem Gradištu. Obvezno smo morali nositi barete z oznako številke razreda. Slika ima datum 24. september 1943.

ДРЖАВНА НАРОДНА ШКОЛА

Образац бр. 17

у Медиагради
Број уписнице 24



СВЕДОЧАНСТВО

Бреда Мејак син Ј. Ервине Мејак
рођен 30. новембра 1932 у Својиме Кошаче
вере рм. кр. свршио је IV разред Зн. Кош. б.к.
школе 1942/43 године и показао овај успех:

Наука о вери с моралним поунама	одлично (5)
Српски језик	одлично (5)
језик*)	—
Историја српског народа	одлично (5)
Земљопис	одлично (5)
Рачун са основима геометрије и геометријског цртања	одлично (5)
Познавање природе	одлично (5)
Практична привредна знања и умења	одлично (5)
Хигијена	—
Домаћинство	—
Ручни рад мушки и женски с нарочитом при- меном народних мотива	одлично (5)
Цртање	одлично (5)
Лепо писање	одлично (5)
Певање	одлично (5)
Телесне вјеште	одлично (5)

Владање одлично (5)

Има изостанака: оправданих _____, неоправданих _____

Напомена Због тога је добио одличан успех

у Медиагради 12. јуна 1943 год.

Учитеља IV разреда
Ј. Рајковић



Зав. управитеља
Јашко Ђ. Човановић

ОЦЕНЕ: За учење: одлично (5), врло добро (4), добро (3), слабо (2), рђаво (1)
За владање: одлично (5), врло добро (4), добро (3), лоше (2)

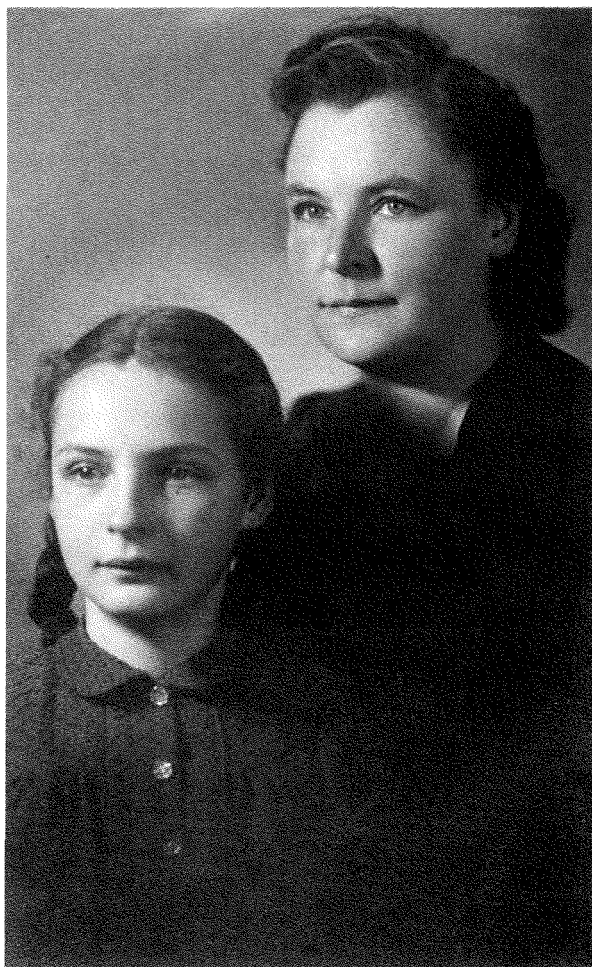
*) У овој рубрици уписиваће се мањински језик.



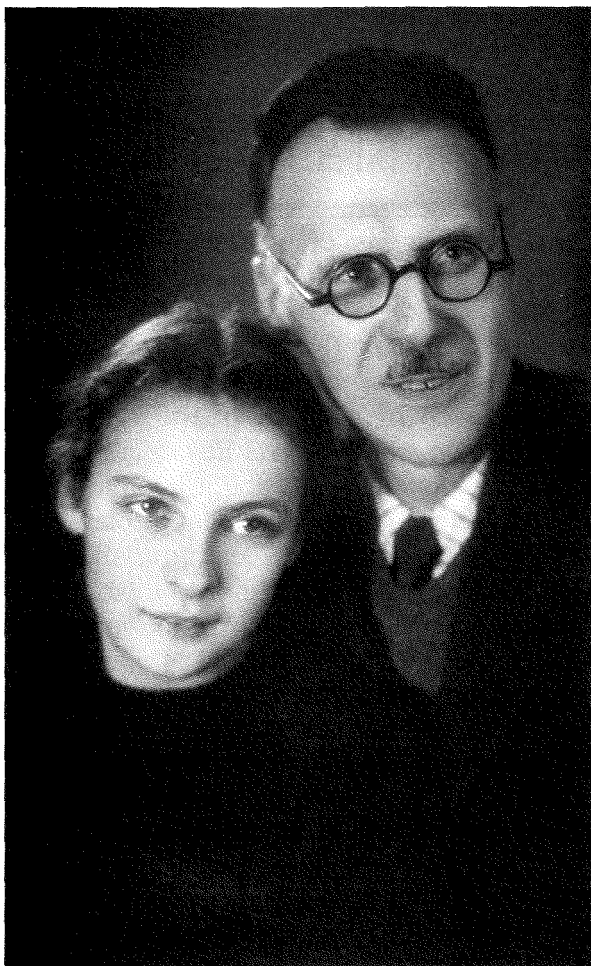
Ob zaključku prvega razreda gimnazije v Velikem Gradištu 13. junija 1944. V sredini je razredničarka, jaz sem druga na njeni levi strani



Družina Žmavc nam je poslala v spomin svojo fotografijo iz Velikega Gradišča,
fotografirano 29. oktobra 1947.



Z mamo v Celju 19. 4. 1946



Z očetom v Celju leta 1947

B O R E C

France PerovšekNEKAJ SPOMINOV NA DELO V SKOJU IN
LJUDSKI MLADINE SLOVENIJE IN
JUGOSLAVIJE V LETIH 1947-1950

Aprila 1947 sem končal svoje delo na Poverjeništvu Pokrajinskega Narodnoosvobodilnega odbora za cono B slovenskega Primorja (PPNOO), ki je imel svoj sedež v Ajdovščini. PPNOO je konec junija 1945 ustanovil Pokrajinski narodnoosvobodilni odbor (PNOO) za Primorsko in Trst kot protiutež začasnemu razdelitvi Primorske oziroma celotne Julijske krajine na dve okupacijski coni. Poverjeništvu, ki sem ga vodil od začetka julija 1945 je sicer začelo zaključevati svoje delo že po 10. februarju 1947, ko je bila sklenjena mirovna pogodba z Italijo na eni ter Jugoslavijo in državami protihitlerjevske koalicije na drugi strani.¹ Formalno je cona B obstajala tudi po tem datumu, saj je mirovna pogodba začela veljati 15. septembra 1947, Jugoslovanska armada pa je zasedla nove jugoslovanske in slovenske zahodne meje ob 24.00 uri istega dne. Toda po podpisu mirovne pogodbe je Ljudska republika Slovenija (LRS) že pred 15. septembrom 1947 začela neposredno upravno in politično voditi vso cono B slovenskega Primorja. Tudi slovensko Istro, ki je bila z uveljavitvijo mirovne pogodbe z Italijo večinsko vključena v novo nastalo državno tvorbo – Svobodno tržaško ozemlje – je do 15. septembra 1947 še upravljala LRS, ki je zanjo ustanovila posebno upravnopolitično okrožje. O vsem tem izčrpno pišem v svoji knjigi *Moja resnica. Spominski utrinki iz delovanja po letu 1945 na Primorskem in v Ljubljani*. Knjiga je v založbi Društva piscev NOB Slovenije prvič izšla oktobra 1995 v Ljubljani, njena dopunjena izdaja pa pri isti založbi jeseni 1997. V knjigi *Moja resnica* je med drugim opisano tudi moje zaključno delo na Poverjeništvu PNOO v Ajdovščini, ki se je dejansko končalo aprila 1947, ko sem odšel na novo delovno dolžnost v Ljubljano.

Ob prihodu v Ljubljano bi moral delati v Kontrolni komisiji vlade LRS. Komisija je imela status ministrstva, njena predsednica pa je bila Vida Tomšič. V Kontrolni komisiji bi moral prevzeti mesto podpredsednika. Toda, ker je bil prav v tistem času na republiški in zvezni politični ravni sprejet sklep o premestitvi takratnega predsednika Ljudske mladine Slovenije in sekretarja Pokrajinskega komiteja SKOJA (Savez komunistične omladine Jugoslavije) za Slovenijo Janeza Vipotnika v zvezno mladinsko politično vodstvo v Beograd, sem moral njegovo delo v Sloveniji tako rekoč čez noč prevzeti jaz.

NA GLAVNEM ODBORU LJUDSKE MLADINE SLOVENIJE**— IN V POKRAJINSKEM KOMITEJU SKOJ —**

Profesionalno sem v LMS in SKOJ prvič pričel delati šele dve leti po vojni. Bil sem še razmeroma precej mlad, v petindvajsetem letu. Takoj po okupaciji Kraljevine Jugoslavije leta 1941 sem sicer organiziral odporniško mladinsko skupino v rojstni občini Šmarje pri Ljubljani, ki pa se je ob nastanku Osvobodilne fronte takoj pridružila OF. Z ustanovitvijo Osvobodilne fronte sem sprejel vse obveznosti za njeno organiziranost v domači občini. Ta se je v organizacijski strukturi OF kmalu preoblikovala v rajon grosupeljskega okrožja Osvobodilne fronte in Komunistične partije Slovenije (KPS). Glede na takratne meje občine Šmarje je bila v šmarski rajon vključena tudi Škofljica z okoliškimi vasmí. Delo z mladino oziroma njeno organizacijo sem zato opravljal vzporedno. Tako je bilo tudi po odhodu v partizanske enote, kjer sem v glavnem opravljal delo političnega komisarja na različnih ravneh. Tudi pozneje sem na frontovskem in partijskem terenskem delu na Gorenjskem, v Južnoprimorskem okrožju in v povojni coni B slovenskega Primorja neprofesionalno sodeloval z vodstvi SKOJA in množične mladinske organizacije. Ob prihodu v Ljubljano sem zato poznal življenje in politično usmerjenost mladine in delovanje SKOJA in LMS.

Ljudska mladina Slovenije in Pokrajinski komite SKOJA za Slovenijo sta v glavnem z dobrim posluhom za politiko in reševanje gmotnih, izobraževalnih in kulturnih vprašanj vodila slovensko mladino v povojnih letih. To je bil čas, ki je bil po vsej državi poln splošnega ustvarjalnega poleta. Poseben čar mu je dajala ravno mladina v Sloveniji in širom Jugoslavije. Prav mladina in njeni organizaciji nista bili "opiti" s samozadostnim zmagoslavjem, čeprav se je narodnoosvobodilni boj končal z uresničitvijo vseh poglavitnih pričakovanj, ki jih je še posebej v Sloveniji utemeljevala in napovedovala Osvobodilna fronta slovenskega naroda ob svoji ustanovitvi takoj po fašistični in nacistični okupaciji leta 1941. Slovenska mladina je z vso odgovornostjo in navdušenjem sprejela med vojno zasnovano in v temeljih že začeto obnovo Slovenije in skupne jugoslovanske federativne države. Obnova v vojni porušениh vasi in tudi nekaterih mest, tovarn, prometnih žil ter širokopotezno širjenje temeljev gospodarstva, šolstva, kulture in utrjevanje mednarodnega ugleda novo nastale države – vse to je postalo življenjski vsakdan slovenske in ostale mladine v Jugoslaviji. Mladinski organizaciji sta temu dajali ustrezno vsebinsko in organizacijsko obliko. Organizirali sta mladinske prostovoljne delovne akcije, se dejavnostno vključili v obnovo in vsestransko razširitev šolskega sistema, organizirali mladinska kulturnoprosvetna društva, povsem določno motivirali mlade za produktivno delo v industriji in ostalih vejah gospodarstva. Razvijali in utrjevali sta narodno zavest in odločenost izgraditi družbo socialne pravičnosti in solidarnosti. Dejavnost LMS in

SKOJA ni bila zaslužnjena z visoko politiko in s teoretičnimi konstrukti sovjetskega socialističnega modela. Obe mladinski organizaciji sta delovali v realnih okoliščinah, na naših tleh in sta bili predvsem delovno in ne ideološko zaneseno avantgardistično usmerjeni. Njuna, s konkretnim delom prežeta politika, je ne glede na posamezne leve sektaške ekcese nekaterih mladincev in mladink odsevala domača, slovenska in jugoslovanska razvojna vprašanja, ki so zlasti v prvih povojnih letih zajemala predvsem odločenost čimprej preseči vojno razdejanje in doseči splošni družbeni vzpon in seveda priključitev Primorske k Sloveniji in Jugoslaviji. To potrjuje tudi dejstvo, da sta se organizaciji Ljudske mladine Jugoslavije in SKOJA na skupnem kongresu 15. – 20. decembra 1948 v Beogradu združili v enotno organizacijo – Ljudsko mladino Jugoslavije. S tem se je tudi v Sloveniji oblikovala enotna mladinska organizacija – Ljudska mladina Slovenije. Toda ta združitev je bila samo formalna, lahko rečemo nadvse koristno enostranska, kajti takrat je bil, ne glede na formalno združitev, dejansko ukinjen SKOJ. "Nova" organizacija Ljudske mladine Jugoslavije oziroma Slovenije je obdržala prejšnje ime, ki je temeljilo na njeni dotedanji množičnosti, še bolj pa na njenem svetovnonazorskem pluralizmu in interesni širini svojih članov. Organizacija Ljudske mladine je od SKOJA že pred združitvijo spontano prevzemala njegovo borbenost, smisel za učinkovito organizirano dejavnost in patriotizem. Res pa je, da je dosledno idejno in politično širino ter odločen odpor levemu radikalizmu in sektaštvu v združeni Ljudski mladini pospešil spopad Jugoslavije z vzhodnoevropskim informbirojevskim blokom oziroma mednarodnim stalinizmom. Prav svojevrsten nastanek Osvobodilne fronte leta 1941 v Sloveniji in zavrnitev napadov na vsenarodno osvobodilno poslanstvo OF, ki so med vojno občasno prihajali celo iz samega vrha Komunistične partije Jugoslavije, sta v Sloveniji trajno ohranjala izvirne slovenske poglede tako na politično izročilo narodnoosvobodilnega boja, kot na povojno družbenopolitično ureditev v Sloveniji in Jugoslaviji. Samo tako je možno razumeti, da kljub obdobjem trde totalitarne komponente oblasti po vsej Jugoslaviji (radikalne nacionalizacije, kratkotrajni kolektivizaciji v kmetijstvu, enostrankarski sistem itd.), prav v Sloveniji v posameznih oblastnih in političnih segmentih "slovenskega" socializma, nikoli ni zamrla težnja po svoji lastni – slovenski poti družbenega razvoja. Ta pot naj bi bila vsebinsko in oblikovno povezana s temeljnimi tokovi tržnega gospodarstva in političnimi pridobitvami sodobnega sveta. Toda te težnje v sebi nikoli niso imele kali slabitve ali celo odprave družbe socialne pravičnosti in uvedbe grobega kapitalizma. To dejstvo je bilo odločilno za zavestno odločitev Zveze komunistov Slovenije, Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije in oblastnih organov v Sloveniji, da z družbenimi reformami, posebno v drugi polovici osemdesetih let dokončno pretrgajo še preostale vezi z državnim socializmom in unitarizmom in utrejo pot

pravi slovenski državni samostojnosti, ki naj bi ohranila in še povečala že pridobljene socialne pravice.

Seveda je bila v prvih povojnih desetletjih slovenska mladinska organizacija pod pritiskom splošnih političnih razmer v Sloveniji in Jugoslaviji. Ni pa bila podaljšana roka birokratsko centralističnih struj, ki so v politiki in oblasti prevladovala daljša ali krajša povojna obdobja. Ljudska mladina Slovenije, še bolj pa iz nje nastala Zveza socialistične mladine Slovenije, sta bili relativno ves čas dokaj samostojni – ZSMS pa v drugi polovici osemdesetih let povsem. Prav bi bilo, da bi zgodovina to še bolj vsestransko osvetlila. O tem bom spregovoril le za tisti čas, ko sem profesionalno deloval v mladinski organizaciji Slovenije in Jugoslavije. To je bilo obdobje od konca aprila 1947 do maja 1950.

*Na glavnem odboru LMS in PK SKOJ za Slovenijo
(April 1947 – december 1948)*

Aprila 1947 sem pričel profesionalno delovati v obeh slovenskih mladinskih organizacijah – Ljudski mladini Slovenije in v Pokrajinskemu komiteju SKOJA za Slovenijo. Kot sekretar Pokrajinskega komiteja SKOJA sem pričel delati takoj po prihodu v Ljubljano. Hkrati sem se vključil tudi v delo LMS, in sicer kot kandidat za njenega predsednika. Za predsednika LMS me je izvolil III. kongres Ljudske mladine Slovenije, ki je bil od 12. do 15. junija 1947 v Ljubljani. Na tej dolžnosti sem ostal do decembra 1948, ko sem bil na združitvenem kongresu SKOJA in Ljudske mladine Jugoslavije izvoljen v Centralni komite LM Jugoslavije. Takrat sem tudi iz Ljubljane odšel v Beograd na profesionalno delo kot član biroja CK LMJ.

SKOJ je tudi v Sloveniji veljal za podmladek Komunistične partije. Ta organizacija mladih komunistov, ki je uspešno sodelovala pri uresničevanju takratne splošne razvojne družbene politične usmeritve pa je bila v svojem delu praktično ves čas dokaj samostojna. Njena osnovna organizacijska struktura je bila ista kot v Osvobodilni fronti, Komunistični partiji, sindikatih in seveda v LMS. Temeljni vodili v dejavnosti SKOJA sta zato bili predvsem širitev in utrjevanje organizacije LMS. Skojevci so prodorno uresničevali njene programske opredelitve. Seveda je SKOJ vzporedno uresničeval nekatere idejnopolitične naloge, ki praviloma niso bile sektaške. Enako zavzeto je uresničeval sprejete obveznosti kot med NOB na bojišču in v široko razvejanem terenskem političnem delu. Vse te lastnosti je v NOB, razen osnovne ideološke usmerjenosti, imela tudi tedanja množična mladinska organizacija Zveza slovenske mladine. Organizacijsko-politične razlike med Zvezo slovenske mladine in SKOJEM so hitro izginjale že med vojno. Za člane SKOJA je bilo zato po vojni vse manj posebnih tečajev in seminarjev. Ti so kmalu postali enotni za obe organizaciji. Skladno z programskimi izhodišči LMS so bili v okviru LMS. Tako se je poslanstvo SKOJA v miru vedno bolj omejevalo na naj-

uspešnejše mladinske aktiviste, ki so zato bili tudi med glavnimi izvori za širjenje partijskega članstva. Člani SKOJA so bili namreč sprejeti v članstvo KPS brez predhodnega kandidatskega staža. Združitev Ljudske mladine in SKOJA je zato preprečila, da člani SKOJA niso postajali politična elita v povojni množični mladinski organizaciji. Res je sicer, da so SKOJEVSKI aktivisti po podjetjih, šolah, na Univerzi in po vaseh imeli koristno vlogo pri oblikovanju novih oblik dela v LMS, da so hitreje obvladovali nepredvidene težave in da so marsikje imeli zasluge za začetni razmah prostovoljnih mladinskih delovnih akcij in za druge delovne pobude. Vendar pa bi nadaljnji obstoj SKOJEVSKE organizacije namesto njene povezovalne vloge vse mladine – kar je SKOJ uspešno opravljal med vojno – v obdobju miru vnašal med mladino preostre svetovno-nazorske ločnice. To bi organizacijo Ljudske mladine oddaljevalo od široke idejne pluralnosti in političnega zblíževanja mladih, zlasti v tistih političnih okoljih – predvsem v Ljubljanski pokrajini – v katerih je med vojno zaradi kolaboracionizma prihajalo do politične polarizacije med delom slovenskega prebivalstva. Združitev SKOJA in Ljudske mladine je zato med drugim prav med mladimi kmalu po vojni odprla spontani pravni proces ne glede na to, kje so bili med vojno njihovi očetje in dedje. Ta spontani proces, ki se je kljub posameznim bolečim sektaškim pojavom, že uspešno prenašal tudi med starejše generacije, je bil prekinjen konec osemdesetih let. Odgovor na vprašanje, čemu je do tega prišlo in kakšne posledice imamo zato danes, zahteva posebno obravnavo.

V teh, le delno orisanih povojnih političnih razmerah, je deloval Pokrajinski komite SKOJA za Slovenijo vse do združitvenega kongresa SKOJA in Ljudske mladine Jugoslavije decembra 1948.

Čas od aprila 1947 do III. kongresa Ljudske mladine Slovenije je hitro minil. Delovno so ga izpolnile tudi priprave nanj. Kongres je bil vsebinsko in organizacijsko dobro pripravljen. Sklenjeno je bilo, da bom osrednje poročilo na kongresu imel jaz, četudi delovanja LMS do potankosti še nisem poznal. Spominjam se, da sem osnutek poročila o bodočem delu mladinske organizacije povezal s splošnimi družbenopolitičnimi razmerami. Ob njih je bila razgrnjena trenutno najbolj pereča dejavnost mladinske organizacije na vseh družbenih področjih in seveda še posebej na mladinskih prostovoljnih delovnih akcijah. Vsa ta in še nekatera druga vprašanja so bila prepletena s svojevrstno vlogo mladinske organizacije v Sloveniji in Jugoslaviji. V tistem času je bil namreč sprejet tudi prvi petletni plan družbenega razvoja v naši republiki in zvezni državi. Podrobnih organizacijskih vprašanj mladinske organizacije se nisem loteval. Menil sem, da bodo o njih več spregovorili tisti, ki so v LMS delali že dalj časa. Ko sta osnutek mojega poročila prebrala organizacijski sekretar Centralnega komiteja KPS Stane Kavčič in dotedanji predsednik LMS

Janez Vipotnik, sta dejala, da bi bilo v njem dobro povedati kaj več prav o organizacijskih vidikih delovanja mladinske organizacije. Omenila sta, naj bi bil bolj "mladinski", češ, da se v njem poudarjeno zrcali splošno družbeno stanje in da je zato preveč "odrasel". Poročilo sem nato delno spremenil, vendar je bilo še vedno zasnovano skladno s prepričanjem, da mora biti mladinska organizacija neločljivo povezana s celotnimi tokovi družbenega dogajanja, ki jih mora v glavnem dobro poznati in le na tej osnovi oblikovati svojo dejavnost. Tako je bilo tudi v NOB. Zato vnovič poudarjam, da sta obe mladinski organizaciji – Zveza slovenske mladine in SKOJ – med vojno tako na bojnem polju kot pri terenskem delu praviloma prehajali v učinkovito mladostno zagnanost prav zato, ker sta bili v jedru oboroženega boja ter terenskega političnega in ostalega dela.

Ko sem v pripravi na kongres prebiral tekoča gradiva o delovanju LMS, sem opazil, da beograjsko mladinsko vodstvo – tudi po zgledu sovjetskega Komsomola – v mladinsko organizacijo vnaša nekatere birokratske metode dela. SKOJ in LMS sta morala izpolnjevati vrsto statističnih podatkov za vsa delovna področja, analiz dejanskega stanja med mladino in njenega razporeditve pa je bilo premalo. Ob splošnem valu navdušujočih opredelitev mladih za novo državo, nastajajoči družbenopolitični sistem in prostovoljne delovne akcije, "visoka" strokovna statistika sploh ni bila utemeljena. Zato sem menil, da je treba sprotne in dolgoročne naloge opredeljevati in uresničevati na temelju ocenjevanja dejanskega eksistenčnega, izobraževalnega, političnega in ostalega stanja med mladino in to povezovati s celotnim dogajanjem v družbi, "statistiko" pa omejiti na najnujnejšo raven.

Mladina in njeni organizaciji nista bili v ničemer obremenjeni z že nastajajočim oblastvenim birokratizmom, takrat obstoječimi privilegiji (posebna oskrba "višjih" političnih in oblastvenih vodstev, vojaških starešin, organov varnosti itd.) in s pojavi nasilnega delovanja organov državne prisile. LMS in SKOJ sta bila kljub temu vedno z vsem žarom državotvorni. Njuna celotna dejavnost med mladino je bila nenehno pod kritičnim očesom vsega ljudstva, saj sta med vsemi družbenimi in političnimi institucijami, tako kot Osvobodilna fronta v Sloveniji delali najbolj javno. Z dejanji sta dokazovali takratno visoko narodno in socialno zavest mladega slovenskega rodu, njegovo delovno vnemo, željo po izobraževanju in kulturnemu udejstvovanju ter gorečo pripravljenost z žrtvami braniti Slovenijo in Jugoslavijo pred morebitno zunanjo agresijo. Slovenska mladina je to dokazovala ob takrat ponavljajoči se tržaški krizi in kasneje ob sporu z informbirojem oziroma s Sovjetsko zvezo in vzhodnoevropskimi državami. Brez vsake nostalgije za tistimi leti, ko sem delal v mladinski organizaciji lahko rečem, da je bila večina mladine s svojim ravnanjem tudi vest za vse tiste družbene delavce, ki so s svojimi dejanji večkrat že prihajali v navzkrižje med besedami in dejanji. Takratna mlada

generacija je namreč bila v težkih povojnih razmerah najbolj lačna generacija, pa je kljub temu s svojim delom prispevala pomemben delež k hitri izgradnji temeljev moderne Slovenije in Jugoslavije. Organizirana slovenska mladina zato v tistem času ni bila sovjetizirana. Na svojevrsten slovenski način se je titoizirala. To se je pokazalo tudi ob resoluciji informbiroja leta 1948, ko se je v spopadu Jugoslavije s Stalinovo hegemonistično politiko odločno postavila na Titovo stran, v obrambo neodvisnosti Jugoslavije pred sovjetskim blokom, s tem pa dolgoročno tudi za celovito slovensko samostojnost.

Mesto slovenske mladine v gospodarstvu v prvih letih po drugi svetovni vojni

Jugoslavija je sodila med najbolj porušene evropske države v drugi svetovni vojni. V Sloveniji je bilo najbolj prizadeto podeželje, kjer je okupator uničil zelo veliko vasi (Notranjska, Kočevska, Primorska, Dražgoše na Gorenjskem in drugje po Sloveniji). Prizadete so bile tudi ceste in železnice, zlasti večji mostovi in viadukti. Tudi več mest je bombardiralo zavezniško letalstvo, posebno tista, v katerih je bilo veliko okupatorske vojske ali pa so bila tam pomembna industrijska in prometna središča (npr. Maribor). Slovenija in vsa Jugoslavija sta se morali ob koncu vojne – tako kot marsikje v Evropi – hitro lotiti obnove. Hkrati pa sta na novo dograjevali še vse veje gospodarstva in širili gmotne in vsebinske temelje šolstva, kulture, informacij in tudi državne uprave. Vsa ta področja so bila v Sloveniji in celotni Jugoslaviji premalo razvita. Ne glede na to, da je bila Slovenija v Jugoslaviji najrazvitejša republika, je po takratnih zahodnih in srednjeevropskih merilih tudi sama sodila med manj razvite, v marsikateri veji gospodarstva in družbene nadgradnje pa celo med zaostale dežele. Ker zunanje pomoči, razen UNRRINE (za preskrbo prebivalstva) nismo dobivali, je bilo v državi potrebno združiti vse gmotne, delovne in moralne moči, da bi bili učinkoviti pri obnovi in graditvi novih gospodarskih, pa tudi negospodarskih dobrin. Pomoči iz Marshallovega načrta gospodarske obnove Evrope smo se nerazumno odrekli. Odrekli smo se ji glede na "splošni narodni interes", tj. iz levičarsko dogmatskih razlogov, pa tudi zato, ker so zahodnoevropske države in ZDA v tržaški krizi zagovarjale interese Italije. Država se je tako – deloma po sovjetskem vzoru, najbolj pa na lastno pobudo – lotila združevanja in administrativnega upravljanja obstoječih in novo ustvarjenih gmotnih sredstev. Pri tem je ravnala politično neuravnoteženo. Prav je bilo, da je zaplenila vse premoženje okupatorskih držav in nacionalizirala težko industrijo, rudnike in bančništvo. Slednje so napravile tudi nekatere evropske države, kjer so bili na oblasti laburisti oziroma socialisti (npr. Velika Britanija, Francija, Švedska), ki jih je kljub kapitalistični ureditvi k takim ukrepom navedla težnja po graditvi družbe socialne pravičnosti. Toda v Jugoslaviji smo šli še dlje. Razen v delu obrtništva smo skoraj v celoti zavrgli tržno ekonomijo, nacionalizirali

lahko industrijo, vso – tudi drobno – trgovino, večji del obrti in skoraj celotno gostinstvo, ki je temeljilo na osebni pobudi in neposrednem delu lastnikov. Tako imenovana druga nacionalizacija iz aprila 1948 in nekaj-letna kolektivizacija kmetijstva sta bili še posebej zgrešeni. Kako smo se postopno osvobajali tega primeža in kakšno vlogo je pri tem imelo samoupravljanje, ki je bilo zakonsko uvedeno leta 1950, pišem v knjigi *Moja resnica*. Prva poveljna leta so bila namreč kljub vsem stranpotem vsepovsod polna uspešnega zavzetega dela. Poleg mladine se je na vseh družbenih področjih, največ pa v gospodarstvu, tudi ostalo prebivalstvo prostovoljno vključevalo v delovne akcije. Udeleženci delovnih akcij so z neplačanim prostovoljnim delom oplajali finančna sredstva pri obnovi in novih naložbah, včasih celo v razmerju 1:10. Lahko rečemo, da je prostovoljno delo vseh generacij v marsičem premoščalo težave, ki jih je bilo tudi zaradi odpovedi Marshallovemu načrtu več, kot je bilo neizogibno. Seveda je pri prostovoljnem delu vsestransko prednjačila mladina. Več let je uspešno uresničevala dovršen sistem mladinskih delovnih akcij. Obe mladinski organizaciji sta se z delovnimi akcijami izjemno učinkovito vključili ne le v obnovo, temveč tudi v izgradnjo novih osrednjih prometnih povezav in drugih ključnih gospodarskih objektov v državi. Glede na dejstvo, da je bilo v Jugoslaviji zelo malo gradbene mehanizacije, je bilo za izgradnjo teh objektov množično fizično delo odločujoče – vsaj v letih 1945-1950.

Mladinske delovne akcije

Mladinske delovne akcije so bile nepogrešljiv dejavnik za hitro izgradnjo pomembnih infrastrukturnih objektov in novih tovarn. V okviru zveznih in republiških mladinskih delovnih akcij so bile v rekordnem času izgrajene železniške proge Brčko-Banovići, Šamac-Sarajevo, Nikšič-Titograd, Sežana-Dutovlje, cesti Beograd-Zagreb (cesta Bratstva in enotnosti) in Celje-Šempeter ter kasneje še cesta Zagreb-Ljubljana. V okviru delovnih akcij so bili izgrajeni še Novi Beograd, del Nove Gorice, tovarni Ivo Lola Ribar v Beogradu in Titan v Kamniku ter številni drugi pomembni industrijski in infrastrukturni objekti; posebej na podeželju, ki še ni bilo v celoti elektrificirano in povezano z glavnimi prometnicami in vodovodnim omrežjem. Na podeželju je na primer bila že leta 1945 zelo odmevna mladinska delovna akcija na Krškem polju, kjer je 1200 slovenskih brigadirjev obdelalo veliko zemlje in pobralo poljske pridelke. To prostovoljno mladinsko delo je prikazano v brošuri *Mladinske delovne akcije 1945-1948*, ki jo je izdal Muzej ljudske revolucije Slovenije (Ljubljana 1983) in v zloženki *Mladinsko prostovoljno delo 1945-1990*, ki jo je izdal Klub brigadirjev MDB Ljubljana ob srečanju brigadirjev v Semiču 25. junija 1996. Že bežen pogled na podatke iz obeh tiskov odkriva, da je bilo v letih 1945-1948 na prostovoljnih delovnih akcijah udeleženih več deset tisoč slovenskih mladincev in mladink. Vendar same številke ne povedo vsega.

Mladinske delovne akcije so dajale občudujoče delovne učinke na različnih, tudi na izjemno zahtevnih deloviščih. Brigadirji in brigadirke pa so se v prostem času še bogato udejstvovali v kulturi, izobraževalnih krožkih, zabavnih prireditvah in podobno. Navedem naj le nekaj podatkov o udeležbi slovenske mladine na delovnih akcijah leta 1947. V tem letu je samo pri izgradnji železniške proge Šamac-Sarajevo sodelovalo 14.254 slovenskih brigadirjev in brigadirke. Na republiških mladinskih akcijah pa je hkrati delalo 5448 brigadirjev in brigadirke. Samo v coni B slovenskega Primorja oziroma v vzhodnoprimorskem okrožju se je leta 1947 na delovne akcije prijavilo 1466 mladincev in mladink. Seveda so vse to spremljale tudi različne organizacijske težave in posamezne napake, ki so vedno prisotne ob človeškem delu, pa naj bo še tako ustvarjalno. Njegovi nosilci so le ljudje z vsemi dobrimi in večkrat tudi slabimi lastnostmi. Popolnoma odgovorno pa trdim, da so bile mladinske delovne akcije veličastno narodno dejanje, tako po delovnih uspehih, kot splošnih vzgojnih učinkih. Bile so prostovoljne in sad visoke narodne zavesti mladih ter njihove medsebojne solidarnosti. Njihovega poslanstva niso skalile posamezne napake pri zbiranju mladine v delovne brigade in kasneje tudi ne določene preživele oblike vodenja. Mladi so namreč zlasti v prvih, z zmagoslavjem prežetih povojnih letih, radi sprejemali partizansko organiziranost na delovnih akcijah in odgovornost do dela. V tistem zgodnjem povojnem času je bilo to razumljivo. Šele v kasnejših desetletjih so se te oblike v marsičem preživele. Splošen napredek v družbi in uvajanje modernih tehničnih sredstev na vsa ustvarjalna področja v državi sta namreč terjala tudi novo delovno vsebino in vodenje mladinskih delovnih akcij. Kolikor sem po odhodu iz profesionalnega dela v Ljudski mladini po letu 1950 še uspel spremljati mladinske delovne akcije, sem odobral njihovo popolno prenovitev. Te spremembe so usklajevale splošno poslanstvo prostovoljnega dela z neposrednimi interesi mladih. V prvih povojnih letih so bile mladinske delovne akcije čudovit dar, ki ga je mladi rod izročal domovini. Je bil že takrat dovolj cenjen? Danes gotovo ni! Zgodovina pa ga bo iz potrebne časovne oddaljenosti prav gotovo vgradila na častno mesto novejšega gmotnega in duhovnega vzpona slovenskega naroda. Mladi brigadirji in brigadirke namreč niso bili brezoblična indoktrinirana množica, ki bi sledila puhlim geslom in priganjaštvu. Sledili so svojemu notranjemu glasu, da so po izčrpujoči in krvavi osvobodilni vojni poklicani uresničevati vizijo partizanov in večine slovenskega naroda o povojni Sloveniji in Jugoslaviji. Poistovetili so se s partizanskimi borci, postali so borci za preobrazbo Slovenije v moderno evropsko republiko. Te vizije niso uresničevali z Marksovim *Kapitalom* v rokah, še manj s Stalinovimi *Vprašanji leninizma*. Z rokami so vihteli krampe in lopate, vozili samokolnice, stregli gradbenim mojstrom – skratka z znojem in žulji, brez denarne nagrade in ob komaj zadostni hrani so gradili in izgradili veliko

tega, kar je danes dano v privatizacijo. V bistvu so okradeni, saj so delali z zavestjo, da ustvarjajo splošno družbeno bogastvo. To in še drugo narodno bogastvo bi bilo potrebno v skladu s tržnimi zakoni gospodarjenja po doseženih samoupravnih oblikah nadgraditi tako, da bi bili tisti, ki so ga ustvarili tudi njegovi formalni lastniki. Pri tem naj bi bila stroka, tako kot v razvitem svetovnem gospodarstvu, srce ekonomskega življenja. To bi bilo še toliko lažje, ker so udeleženci mladinskih delovnih akcij v kasnejših letih postali pomemben del proizvajalcev oziroma vrhunskih strokovnjakov vseh zvrsti, ki so vse do osamosvojitve Slovenije z odrekanjem ustvarili ogromno novega družbenega premoženja. Mladinske delovne akcije so torej imele veliko večji gospodarski, vzgojni in tudi družbenopolitični pomen, kot ga trenutno vrednoti novejša slovenska zgodovina. Zato je treba storiti vse, da se njihova dejanska razsežnost ohrani v zgodovinskem spominu slovenskega naroda.



Ob sklepu kratkega opisa mesta slovenske mladine v gospodarstvu v prvih letih po drugi svetovni vojni, naj opozorim še na delo mladinskih organizacij med kmečko in delavsko mladino.

Aktivi SKOJA in LMS med kmečko mladino so bili vpeti v delovanje obeh organizacij na vseh njunih toriščih. Kmečka mladina je bila še posebej zraščena z delovnimi akcijami pri obnovi v vojni uničenih vasi in prisotna v začetnih naporih, da bi kmetijstvo čimprej doseglo raven moderne kmetijske proizvodnje. Bila je poudarjeno večplastno aktivna. Po eni strani je prizadevno delovala v svojem specifičnem domačem okolju, po drugi pa se je vključevala tudi v republiške in zvezne mladinske delovne akcije. Seveda je kmečko mladino pred širše in izjemne izzive postavil čas po resoluciji informbiroja. V letih 1948-1950 se je namreč jugoslovansko politično in državno vodstvo v okviru spopada s Stalinom odločilo tudi za prisilno kolektivizacijo privatne kmetijske proizvodnje. Čeprav je ta kolektivizacija trajala kratek čas in se ji je Jugoslavija zaradi politične in gospodarske nevzdržnosti po letu 1950 odpovedala, je bilo tudi to obdobje izredno bogato pri kmetijskem strokovnem izobraževanju kmečke mladine. Kmečka mladina se je v povojnih letih tudi kulturno-prosvetno udejstvovala, imela je široko razpredeno šolsko in izvenšolsko dejavnost, pomagala je graditi zadružne domove in drugo. O konkretnih oblikah in obsegu vsega tega dela med kmečko mladino v Sloveniji pa ne morem izčrpnije govoriti, ker sem konec leta 1948 iz Ljubljane odšel na delo v Beograd.

Delo LMS in SKOJA je bilo med delavsko mladino kljub njenemu razmeroma slabemu gmotnemu položaju in praviloma težkim delovnim pogojem zelo uspešno. Delavska mladina je bila spontano privržena prizadevanjem za večjo in kakovostnejšo proizvodnjo. Zato med njo, poleg ostalega, ni bilo težko organizirati vrste delovnih oblik za večje

proizvodne učinke. Danes bi se zdele nekatere med njimi preveč preproste in celo zaostale, toda gledano v celoti, so vse pospeševale uresničevanje takrat še posebej zahtevnih proizvodnih in strokovno-izobraževalnih programov. Delavska mladina je n. pr. tekmovala za prehodne zastavice, ki so jih prejeli na najuspešnejših deloviščih, ustanavljala je učinkovite mladinske proizvodne brigade v industrijskih podjetjih in "mladinske številke", tj. delovne skupine mladih rudarjev na odkopnih mestih v rudnikih in drugo. Ob tem se je LMS zavzemala tudi za urejanje bivalnih in drugih gmotnih vprašanj, kar naj bi pripomoglo k hitrejšemu usposabljanju vajeniške mladine.

Šolstvo, kultura, tisk, telesna vzgoja in šport

Mladinski organizaciji sta bili v prvih povojnih letih dejavni tudi v šolstvu, kulturi, tisku ter na telesnovzgojnem in športnem področju. Kasneje, ko se je življenje že znatno odmaknilo od vojne in njenih najhujših posledic, bi bilo – po zgodnjih povojnih merilih – delovanje mladinskih organizacij na teh področjih vsebinsko in organizacijsko že neustrezno in celo v neskladju z vsebolj sproščenim družbenim ozračjem, ki ga je pospeševalo samoupravljanje. Po sprejemu zakona o delavskem samoupravljanju leta 1950 in odpravi kolektivizacije privatnih kmečkih posesti, se je namreč začel proces iskanja družbene preobrazbe, skozi katerega naj bi postopno odpravili državni socializem, ki je sicer mladinske organizacije še najmanj zajel. Toda neposredno po vojni je bila mladina zavestno v prvih vrstah t. i. delovne fronte na vseh družbenih ravneh, torej ne le v gospodarstvu. Skupno z drugimi ustvarjalnimi družbenimi dejavniki se je tudi mladina povsod udeleževala tako, da je svoje patriotično navdušenje spreminjala v delovni polet, ki je prinašal koristne učinke, ne pa neproduktivni prosti tek, ki bi zadoščal zgolj rojevanju birokratskega ozračja v državi.

Po teh merilih sta zato mladinski organizaciji delovali tudi v šolstvu, kulturi, telesni vzgoji, športu, tisku in drugod.

Šolstvo: ker je v prvih povojnih letih za uresničenje širokopoteznega zasnovanega družbenega razvoja v državi primanjkovalo veliko strokovnjakov vseh vrst in izobrazbenih ravni, sta si LMS in SKOJ prizadevala, da po svojih močeh in sposobnostih pripomoreta k čimboljšemu učnemu uspehu učencev, dijakov in študentov. Seveda pri tem nista opuščali "čiste" politike. Tudi šolska mladina se je odzivala na pereča politična vprašanja v svojem okolju, v državi in po svetu. To se je pokazalo ob tržaški krizi, svečanostih ob prihajanju in odhajanju mladinskih delovnih brigad na delovišča, ob spominskih shodih v zvezi z pomembnimi dogodki iz NOB, posebej pa še ob odporu proti informbiroju in Stalinu po letu 1948. Pojavljali so se tudi drobni politični spopadi v šolah. Večkrat so bili tudi sektaški. Mladinski aktivisti se na primer niso strinjali z vnašanjem "buržoaznih" oblik zabave med mladino in podobno. To so bili več ali manj obrobni in kratkotrajni pojavi. Toda v ospredju dela po vseh šolah in

na univerzi so bila prizadevanja za čimboljši učni uspeh. Mladinske organizacije so vzpodbujale sprotno učenje. Zavzemale so se, da ga ne bi merili le po ocenah, temveč po dejanskem znanju. Zato so organizirale učne krožke za tiste, ki niso zmogli individualnega učenja ali pa so ga zanemarjali. Dobri so pomagali slabšim. Za te krožke je LMS organizirala mentorstvo pedagogov, zlasti na vajeniških in srednjih šolah. Organizirala je tudi posebne tečaje za tiste, ki so ob koncu šolskega leta na srednjih šolah imeli popravne izpite. Take oblike pomoči so bile med počitnicami organizirane tudi na mladinskih delovnih akcijah v srednješolskih, v posebnih oblikah pa tudi v študentskih brigadah. Organizirana so bila tudi tekmovanja za najboljši učni uspeh. Vse te oblike dela niso bile organizirane pod pritiskom, saj so se učenci, dijaki in študentje vanje vključevali prostovoljno. Prevladovalo je ozračje solidarnosti in moralne zavezanosti družbi, da mladi čimprej pridejo do svojih poklicev.

Glavni odbor LMS je deloval na šolah s pomočjo šolskega oddelka. Sodeloval je tudi s posameznimi pedagogi in vodstvi šol. Neposredno je organiziral razne konference, tematske seminarje in tekmovanja. Sodelovanje s šolskimi oblastmi je bilo uspešno. Zato so bili redki nesporazumi med šolskimi vodstvi in posameznimi mladinskimi aktivni hitro obvladani, zlasti tisti, ki so nastajali zaradi sektaštva ali nespoštovanja avtoritete pedagogov.

V okviru LMS je delovala tudi Ljudska študentska mladina na ljubljanski univerzi, ki pa je bila praktično samostojna. Glavni odbor LMS je imel z njenim vodstvom občasne pogovore. Udeleževal se je tudi njihovih konferenc in problemskih posvetovanj. Osebnost sem imel največ delovnih srečanj z Petrom Graškom, ki je vodil mladinsko in tudi partijsko študentsko organizacijo na ljubljanski univerzi. Ljudska študentska mladina je posvečala največ pozornosti študiju, političnemu delu in med poletnimi počitnicami delovnim akcijam, ki so se večkrat prepletale tudi z udeležbo mladine iz tujine – praviloma na zveznih jugoslovanskih mladinskih delovnih akcijah. Aktivisti študentske mladinske organizacije, posebno vodilni, so delovali v zelo težkih okoliščinah. Delo v organizaciji jim je jemalo precej časa, če so jo hoteli uspešno voditi. Ta obremenitev pa je prihajala navzkriž z njihovimi študijskimi obveznostmi. Te so bile znatno težje, ker se je takrat pričakovalo, da bodo mladinski voditelji na univerzi tudi dobri študentje. Tega pa ni bilo možno doseči brez izjemnih naporov. Večinoma so jih zmogli. Tem naporom so bili najbolj izpostavljeni študentje, ki so bili tudi aktivisti komunistične partije. Ti so bili operativno vezani na ljubljanski mestni komite KPS, v posebnih političnih razmerah, kakršne so na primer nastale z resolucijo informbiroja, pa celo na Centralni komite KPS. Paradoksalno je tudi bilo, da je bilo partijsko ideološko delo na univerzi preveč odtrgano od rednega študijskega procesa. Zato je bila v tem delu velikokrat prisotna dvotirnost, ki je rahljala vezi z ostalimi študenti.

Gmotni temelji šolstva zaradi vojnih posledic in hitre rasti nove šolske mreže niso bili zadovoljivi. Zato jih je bilo potrebno, v skladu z možnostmi, utrjevati in širiti. Tega se je celotna družba lotila zavzeto. Ne glede na velike težave je zagotavljala šolski prostor, reševala bivanjsko stisko študentov in tudi uredila kolikor toliko zadostno prehrano. Mladinski organizaciji na univerzi sta se uspešno vključevali tudi v to dejavnost. Z delovnimi akcijami sta sodelovali pri gradnji študentskih domov, šol, počitniških domov in pri obnovi raznih zgradb za učne, bivanjske in počitniške namene.

LMS in SKOJ sta se svojevrstno lotila dela z osnovnošolsko mladino. Že med vojno je v okviru Zveze slovenske mladine delovala pionirska organizacija, ki ni bila omejena le na partizansko šolstvo oziroma na osvobojeno in polosvobojeno ozemlje. Pionirska organizacija je po vojni v glavnem v osnovnih šolah razširila svoje delo. Med NOB pa je bila sestavni del našega osvobodilnega boja. Čeprav je zajemala otroke do petnajstega leta starosti, so ti takrat opravili zelo veliko tveganjih dejanj. Pionirji so v globokem sovražnikovem zaledju nosili pisna sporočila in propagandno gradivo OF, ogledovali in sporočali položaje okupatorjeve vojske v številnih garnizijah, nekateri pionirji pa so se tudi pridružili partizanskim enotam in z njimi prenašali vse tegobe oboroženega boja. O njih je precej pisala tudi partizanska literatura. Na osvobojenih in polosvobojenih ozemljih so bili organizirani pionirski odredi, ki so seveda povezovali domoljubno dejavnost z otroško fantazijo in igro, oboje pa je bilo spontano vključeno v težko stvarnost osvobodilnega boja.

Po vojni je bila zato pionirska organizacija vključena v LMS le tako, da so bili njeni organizatorji vodilni mladinski delavci. Pionirski oddelek je na Glavnem odboru LMS najprej vodil Drago Seliger, nato pa Tilka Blaha. Pionirski organizaciji sta vodila še Ivica Kogoj-Žagar in Ivo Toličič, ki je tedaj študiral pedagogiko na ljubljanski univerzi. Ti mladinski delavci so zagotavljali samostojno organizacijsko zgradbo pionirske organizacije, ki ji je mentorstvo starejših dajalo poseben čar. Delo pionirske organizacije po okrajih so usmerjali in usklajevali okrajni kadri LMS.

Večkrat naletimo na očitek, da je bila pionirska organizacija tistih let "režimska" in je vzgajala otroke oziroma učence črno-belo, njeno kadrovsko jedro pa naj bi bilo zato priganjaško. Toda vzgojna vsebina in organiziranost sta bili samo odraz takojšnjega povojnega časa. Reševanje razvojnih gospodarskih in političnih vprašanj tistih let, je bilo res večkrat črno-belo in zato spremljano tudi z napakami, kar se je seveda kazalo v vsakodnevnem družbenem življenju. Vendar pa to glede na nagel vzpon družbe pionirske organizacije ni potiskalo v ozke vsebinske in organizacijske okvire. Pionirska organizacija je na šolah praviloma delovala sproščeno. Organizirala je razne delovne krožke za učenje, tehnično vzgojo, igro, kulturno dejavnost in šport ter množično obiskovanje narave.

Veliko bi moral še povedati o delovanju LMS v šolstvu in med pionirji. O tem so že marsikaj napisali strokovnjaki za novejšo slovensko zgodovino, mladinski aktivisti in tudi nekateri pedagoški delavci. Verjamem, da bodo še več. Na voljo imajo veliko dokumentov in mladinskega tiska iz tistega časa in vsega povojnega obdobja. Moje pisanje pa zajema le tisto, česar se v glavnem brez dokumentarnih pripomočkov najbolj spominjam. Ker ta spominjanja obnavljam spontano, bi ob sklepu zapisa o šolstvu povedal še anektdo s tovariškega srečanja ob koncu združitvenega kongresa SKOJ-A in Ljudske mladine decembra 1948 v Beogradu. Srečanja se je udeležil skoraj ves jugoslovanski politični vrh. Med veselim razpoloženjem je k mizi za katero smo sedeli slovenski delegati prisedel Boris Kidrič, ki je tedaj kot član Zveznega izvršnega sveta ter predsednik planske komisije in gospodarskega sveta FLRJ, v hudi gospodarski blokadi Jugoslavije s strani vzhoda in tedaj tudi še zahoda, usmerjal in operativno vodil jugoslovansko gospodarstvo. Ker sta takrat mladinski organizaciji v Sloveniji kot najrazvitejši republiki v Jugoslaviji, uspešno delovali na gimnazijah in strokovnih šolah na vseh ravneh pa tudi na univerzi, se je zato hotel z nami dogovoriti o povsem določenem vprašanju. Najprej je v nekaj besedah opozoril na izredno težavno gospodarsko stanje v državi in dejal, da se moramo v prvem obdobju obvladovanja gospodarske blokade opreti na lastne gnotne in strokovne moči. Nato pa se je brez posebnega uvoda obrnil k meni. Tedaj sem že vedel, da bom moral čez dober teden oditi na profesionalno delo v biro Centralnega komiteja Ljudske mladine Jugoslavije v Beograd. B. Kidrič mi je ponudil desnico in dejal približno takole: "Daj častno besedo, da bo mladinska organizacija pri vas dosegla, da bo iz Slovenije v druge jugoslovanske republike takoj odšlo v različna industrijska podjetja in ostale gospodarske panoge 2000 mladih tehnikov!" To pa je bilo tako visoko število in povezano s tolikimi osebnimi odločitvami in interesi slovenskega gospodarstva, da v ponujeno roko nisem segel. B. Kidriču sem odgovoril, da razumem nujnost takojšnje strokovne pomoči nerazvitim delom države, da pa ne morem ničesar obljubiti brez pristanka najširšega kroga svojih sodelavcev in ustreznih gospodarskih resorjev v republiki, predvsem pa ne brez pristanka samih mladih strokovnjakov. Dodal sem še, da je število 2000 najbrž previsoko in da je zato potrebno oceniti ali slovensko gospodarstvo glede strokovnih kadrov ne bi bilo preveč okrnjeno. Odgovor ga je vidno presenetil, dobil pa sem vtis, da je bil po trenutkih premisleka z njim bolj zadovoljen, kot pa, če bi navdušeno stisnil njegovo desnico. Kot je bilo v njegovi navadi je nato nadvse prepričljivo pojasnil svojo "zahtevo" in se prijazno poslovil od našega omizja. Menim, da je pričakoval, da bomo njegov predlog zaradi slovenskega razumevanja splošnih težav v državi in večje razvitosti Slovenije takoj sprejeli. Najbrž so na njegova pričakovanja vplivale tudi dobro organizirane in delovno uspešne

t. i. proizvodne mladinske brigade v industrijskih podjetjih in visoko produktivne "mladinske številke" v slovenskih rudnikih. Te brigade in številke so z obsegom in kakovostjo svojega dela žele začudenje in odobravanje v svojih okoljih in tudi v celi državi. Njihov glavni organizator je bil Rudi Bregar, ki je delal v GO LMS.

Kultura in tisk: Ljudska mladina Slovenije je pospeševala in tudi neposredno organizirala kulturno-prosvetno dejavnost med mladimi. Ustanavljala je mladinska kulturno-prosvetna društva in pomagala pri obnavljanju nekaterih predvojnih. V teh društvih so bile različne sekcije (glasbene, plesne, dramske in druge), ki so omogočale, da so se mladi udeleževali skladno s svojimi interesi in sposobnostmi. Kulturno-prosvetni oddelek na GO LMS je prirejal različna posvetovanja in skrbel, da so društva imela ustrezna strokovna vodstva. Prirejal je nekatere kulturno-prosvetne prireditve in tekmovanja in organiziral razna posvetovanja.

Mladinska organizacija je izdajala tudi svoje glasilo – tednik *Mladina*, ki je začela izhajati že leta 1943. Neposredna predhodnica *Mladine* je bilo glasilo Mladinske OF iz let 1941-1942 *Mlada Slovenija*, prva predhodnica tednika *Mladina* pa je bil levo usmerjeni mesečnik, ki je z istim imenom izhajal v drugi polovici dvajsetih let. V okviru mladinske organizacije je najprej izhajala tudi družbeno-problemsko usmerjena *Mladinska revija*, ki pa je leta 1948 postala glasilo Zveze mladih kulturnih delavcev Slovenije.

Tednik *Mladina* je bil vsebinsko tesno naslonjen na politično-organizacijsko delovanje LMS. Vendar ni ostajal samo na tej ravni, ker bi sicer ne prestopil okvirov ozkega organizacijsko-političnega biltena te organizacije. *Mladina* je v svojih prispevkih zajemala vsa pereča družbeno-politična vprašanja tedanjega časa in je bila, ker jih je obravnavala s posebnega zornega kota, sveži slovenski politični tednik. V času mojega dela na GO LMS je bila njena glavna urednica Stana Potočnik, ki se je kmalu po vojni poročila tedaj mladim in odmevnim pisateljem Benom Zupančičem.

Mladinska revija pa je bila povsem samostojna. V njeno vsebinsko zasnovo ter konkretno delovanje uredništva GO LMS ni nikoli posegal, zato tudi na sejah njegovega sekretariata ali izven njih nismo o njej posebej razpravljali. *Mladinsko revijo* so eni bolj drugi manj spremljali kot bralci, saj je bila zanimiva tudi po tem, ker so njeni prispevki kmalu iz predvsem literarne in kulturnoumetniške prešli tudi na "blago" splošnodružbeno kritično ost. Revijo, ki je imela svoje uredniške prostore pri GO LMS v znani Fabianijevi Kleinmayr-Bambergovi hiši na Miklošičevi cesti v Ljubljani (danes Miklošičeva 40), so v tistih letih urejevali France Kosmač, Boris Makovec, Mitja Mejak in Ivan Minatti. Z njimi so sodelovali še Herbert Grün, Peter Levec, Ivan Potrč, Dušan Željeznov in drugi. Naslednica *Mladinske revije* je bila revija za književnost in kulturo *Beseda*, ki jo je v drugi polovici petdesetih let nadomestila *Revija 57*, njo pa so v

začetku šestdesetih let nadomestile *Perspektive*. Vsebina teh revij je bila vedno bolj usmerjena tudi v kritiko obstoječih družbenih razmer. Ta kritika je bila sproščena in pogumna, kar je povzročilo znana soočanja njihovih uredništev z uradno politiko. To pa je že tema, ki presega ta spominski zapis. In tudi, če bi se je lotil, bi v tem pisanju ne dosegel ravni že napisanih številnih ocen in polemik, ki so bile doslej predstavljene javnosti v dovolj širokem obsegu.

Vodstvo slovenske mladinske organizacije je leta 1945 ustanovilo tudi založbo Mladinska knjiga. Mladinska knjiga je bila prav tako popolnoma samostojna. Desetletja jo je vodila njena prva direktorica Zorka Peršič. Zasluga Z. Peršičeve je, da se je založba Mladinska knjiga po skromnih začetkih razvila do evropske založniške ravni. Mladinska knjiga ni ostala le pri klasično opredeljeni založniški in knjigotrški dejavnosti. V svoje temelje je sčasoma vgradila tudi grafično podjetništvo. Založba je ob vseobsegajočem založniško-grafičnem delovanju še posebej prizadevno snovala in izdajala vzgojne knjižne zbirke za otroke vseh starosti (npr. mesečnika *Ciciban* in *Pionir*) in odraščajočo mladino, ravno tako pa tudi za odrasle. Temelji, na katerih je Z. Peršič s svojimi sodelavci zgradila založbo Mladinska knjiga bodo v zgodovini slovenskega založništva trajno ovrednoteni. Zato ne bo možno izničiti njenih, v delo mladinske organizacije vraščenih korenin. Opozorim naj, da je nastanek in zavidljiv vzpon te založbe Z. Peršič nadvse privlačno in izčrpno razgrnila v intervjuju, ki je bil oktobra 1997 objavljen v reviji *Pepita*.²

Telesna vzgoja in šport: Ljudska mladina Slovenije je veliko sodelovala s telesnovzgojnimi in športnimi organizacijami. Za tvorno delovno sodelovanje z njimi je bil v vodstvu slovenske mladinske organizacije kot ustanoviteljice povojne Fizkulture zveze Slovenije (FZS) zadolžen član Glavnega odbora LMS in PK SKOJA Vladimir Jurančič. Pri delu mu je pomagal tudi oddelek za fizkulturo, ki ga je vodila Boža Novak. Takrat je v FZS poleg tekočega dela občasno potekala tudi neformalna razprava o celovitem strokovnem in splošnovzgojnem poslanstvu te organizacije. Večinski del predvojnih sokolskih strokovnih in organizacijskih voditeljev v FZS je dajal prednost množični in vrhunski telovadbi ter njunim fizičnim in duhovnim učinkom. Tako je pred vojno deloval Sokol, in sicer pod geslom "Zdrav duh v zdravem telesu". Uresničevanje tega gesla je bogatil tudi z kulturnoprosvetno in drugo dejavnostjo. Športna dejavnost je bila zanj premalo množična. Bivši sokolski delavci so seveda menili, da so športni dosežki pomembni in odmevni v javnosti. Ocenjevali pa so, da so telesnovadbeno enostranski, čeprav niso podcenjevali športa in ga potiskali na družbeno obrobje. Vendar je kljub temu prišlo do razhajanj. Pri tem sta se v kasnejših letih ostreje izoblikovala dva pogleda. Prvi je ob več ali manj tihi podpori uradne politike zagovarjal tezo, da je množična telesnovzgojna dejavnost preživela in da se preveč drži vzorov Sokola.

Drugi, dejal bi bolj ali manj tradicionalni pogled pa je zagovarjal načelo, da je množična telovadba (proste vaje in orodna telovadba) tako iz zdravstvenih kot vzgojnih vidikov najprimernejša za mladino in tudi odrasle. Zato naj bi se tisti, ki jih šport privlači, po lastni presoji vključevali v ustrezna športna društva in mnogi med njimi so tudi dosegali vrhunske športne uspehe. Zagovorniki takega gledanja so še menili, da zlasti vrhunski šport v načelu deli ljudi na ozek krog nastopajočih in na veliko množico fizično pasivnih gledalcev oziroma spremljevalcev. Poudarjali so, da je zato ob športu potrebno nenehno razvijati množično telesno-vzgojno dejavnost.

Morda sem te razlike opisal nekoliko poenostavljeno, vendar se od njihovega bistva nisem oddaljil. Pri predvojnem Sokolu smo namreč v okviru telovadbe razvijali tudi take oblike lahke atletike, ki niso ožile prostih vaj in orodne telovadbe. Javni sokolski gimnastični nastopi so bili zaradi svoje množičnosti tudi patriotično sporočilni. O vsem tem sem več pisal v svojih *Dnevniških zapisih* iz let 1988–1991, v katerih sem obširneje obravnaval tudi politične vidike vpliva povojne politike na organiziranost in strokovno dejavnost Zveze za telesno vzgojo Partizan ter njegov odnos do športa in športnih organizacij. Te poglede sem tolmačil ob opisu Josipa Rusa, enega glavnih predvojnih organizatorjev in teoretikov demokratično preobraženega slovenskega Sokolstva v drugi polovici tridesetih let in prvega predsednika sekretariata Izvršnega odbora Osvobodilne fronte slovenskega naroda v letih 1941–1943. Povojna razhajanja glede poslanstva telesnovzgojne organizacije Partizan, ki je bil ustanovljen leta 1951, so dejansko bila obračun z ostanki še nekoliko prisotne spontane politične pluralnosti OF. Zagovarjanje nekaterih telesnovzgojnih oblik predvojnega Sokola v organizaciji Partizan je namreč pomenilo tudi ohranjanje javnih množičnih manifestacij, ki so bile značilne za Sokola, saj je neposredno pred drugo svetovno vojno demokratično preobraženo slovensko Sokolstvo svojo moralno moč med drugim kazalo tudi s takimi manifestacijami. Njegovo takratno spopadanje s slovenskim političnim konservativizmom vseh barv, torej ne samo s katoliškim pač pa tudi z liberalno-unitarističnim znotraj Sokola in slovenskega liberalnega tabora sploh, je bilo vsestransko. Zato tradicionalnih oblik telesnovzgojne dejavnosti, ki bi po vojni na svojevrsten način poglobljale tudi pridobitve narodnoosvobodilnega boja, Partizan ne bi smel opustiti oziroma jih ne bi bilo treba zatreti. Zagovorniki javnih množičnih telesnovzgojnih oblik v organizaciji Partizan s tem namreč niso hoteli formalno obnoviti Sokola, ampak vnesti v delo Partizana njegove, pred vojno že uveljavljene vsebinske zasnove, ki bi bile sprejemljive za vse; tako za predvojne Sokole, kot tudi za tiste pripadnike predvojne katoliške Zveze fantovskih odsekov in Zveze deklisških krožkov, ki so se vključili v NOB ali pa so bili med vojno politično neopredeljeni in so po njej iskreno sprejeli temeljne pridobitve

osvobodilnega gibanja. Teženj po obnovitvi Sokola pri zagovornikih množičnih telesnovzgojnih oblik v organizaciji Partizan torej ni bilo, saj se je že 8. julija 1945 na zboru delegatov slovenskega Sokolstva v Ljubljani, sokolska organizacija sama razpustila. Z vsem svojim članstvom in imovino se je nato prostovoljno vključila v Fizkulturno zvezo Slovenije, predhodnico Partizana, ki jo je leta 1946 ustanovila Zveza slovenske mladine.

Glede morebitne povojne obnove Sokola je še treba pojasniti, da po vsej Jugoslaviji tudi ne bi bila upravičena. Čeprav je namreč v Sloveniji samo manjši del Sokola prešel na stran četnikov Draže Mihailovića, pa je to v drugih predelih okupirane države ta organizacija storila bistveno širše in je s tem poleg kolaboracije ohranjala tudi vizijo povojne velikosrbske kraljevske Jugoslavije. Dejansko se je samo v Sloveniji večinski, demokratično preobraženi del Sokola organizirano in množično vključil v NOB in bil tudi med glavnimi pobudniki in ustanovitelji Osvobodilne fronte. Zato je imel Partizan v povojni Sloveniji vse moralne in politične pravice, da ohrani strokovno-moralne poglede predvojnega demokratičnega dela slovenskega Sokolstva – brez tveganja, da bi s tem ideološko in politično sektašil proti tistim svojim članom, ki so pred vojno delovali v katoliški telesnovzgojni organizaciji. Če bi takšen Partizan še prispeval k obnovi politične pluralnosti Osvobodilne fronte, menim, da bi bil povojni družbeni razvoj v Sloveniji lažji, kajti ta pluralizem bi samo vrnil nadstrankarski značaj OF, ki bi temeljil na objektivno dognanih življenjskih interesih slovenskega naroda in bi predstavljal jedro družbenopolitičnega sistema v Sloveniji. V družbi bi bilo vzpodbujeno tekmovanje razvojnih projektov in kadrov, ki bi, ne glede na svetovni nazor, izhajali iz temeljih sadov NOB. Tako bi pravčasno na demokratičnih načelih dogradili državo socialne pravičnosti. Seveda pa je bila politična opredelitev slovenskega in jugoslovanskega vrha drugačna, enopartijska, ki – gledano iz današnjega zornega kota – za ohranitev in oplemenitenje sadov NOB ni imela trajne moči. Moram povedati, da mi je žal, da nismo takrat izkoristili te priložnosti. Toda zavedam se, da je o preteklosti lažje govoriti, kot pa jo ustvarjati.



Na koncu tega bežnega pogleda na telesno vzgojo in šport bom opisal še anekdoto iz zveznega zleta fizikulturnikov Jugoslavije, ki je bil leta 1947 v Beogradu. Takrat so se še ohranjale množične telesnovzgojne oblike dela in zato tudi javni zleti. V zveznem mladinskem vodstvu je takrat za sodelovanje s Fizkulturno zvezo Jugoslavije in športnimi organizacijami odgovarjal Slavko Komar iz Hrvaške. Bil je okreten politik, ki je v svoje delo vedno vnašal tudi elemente diplomatskega ravnanja, včasih tudi nekoliko cenenega. Tako se je zgodilo tudi ob tem zletu. Republike so za javni nastop na največjem beograjskem stadionu pripravile tudi svoje nastope, ki so bili vključeni v medrepubliško tekmovanje tako glede njihove zasnove, kot splošnega vtisa na glavni prireditvi. Če se prav spomnim je bil takrat S.

Komar tudi predsednik prireditvenega odbora. Zato se je zelo zavzemal, da bi zlet v celoti uspel. Ker smo bili predsedniki Glavnih odborov Ljudske mladine vseh republik vključeni v priprave za ta zlet in tako v Ljudski mladini Jugoslavije tudi "soodgovorni", da bo vsa glavna prireditve uspela, je S. Komar dan pred njo vsakega predsednika posebej povabil na pogovor. Te pogovore je verjetno imel tudi zato, da bi z doseženim uspehom požel priznanje zveznega političnega in državnega vrha, ki je na čelu s Titom najavil svojo prisotnost na prireditvi. Spomnim se, kako je v razgovoru z menoj dejal, naj po svojih močeh še enkrat vplivam na strokovne organizatorje iz Slovenije, da bodo naši nastopajoči najboljši, saj Slovenija s svojo bogato telesnovzgojno tradicijo to tudi zasluži. Podobno je govoril tudi z drugimi republiškimi predsedniki, razgovor z njimi pa je vsebinsko naravnal v skladu z posebnostmi vsake republike. Makedonskemu predsedniku Krste Markovskemu je na primer dejal, da Makedonija zasluži prvo mesto zato, ker je "mlada" republika in bi z zmago dokazala svoj nagli vzpon na tem področju. Srbskemu predsedniku Radenku Bročiću pa je zaželel prvo mesto zato, ker sta Srbija oziroma Beograd gostitelja zleta. Tudi vsem ostalim predsednikom je povedal nekaj posebnega, kar naj bi razplamtelo želje in ustrezne delovne napore, da bi "njihovi" zmagali. Skratka, oprijel se je cenene demagogije, kot da ima opraviti z načelniki pionirskih odredov. To seveda ni ostalo nekaznovano, saj smo vsi udeleženci teh pogovorov še pred glavno prireditvijo izmenjali vsebino srečanj s S. Komarjem. Po uspešnem zletu smo vodje republiških mladinskih organizacij imeli skupno večerjo z zveznim mladinskim vodstvom. Po njej se je razvilo prijetno razpoloženje in nekdo je pričel z zdravicami. Že prej pa smo se dogovorili, da se bomo S. Komarju zahvalili za njegove dobre želje pred glavno prireditvijo. To je v našem imenu v imenitni zdravici opravil predsednik Glavnega odbora Ljudske mladine Hrvaške Ante Raos. Učinek je bil nadvse zabaven. S. Komarju smo se vsi nasmejali. S. Komar je bil že med zdravico malo zmeden, vendar se je po njej hitro znašel in navzočim nazdravil z besedami: "Izabrao sam najbolji put do uspeha!"

Slovenska mladinska organizacija in resolucija Informbiroja

Razhajanja političnih vodstev Jugoslavije in Sovjetske zveze so se pričela kmalu po drugi svetovni vojni. Znano je, da je Sovjetska zveza v Jugoslavijo v vse glavne veje oblasti in vojske (razen v obveščevalne službe) poslala svoje inštruktorje. Hitro pa se je pokazalo, da se ti inštruktorji pri svojem delu vedejo oblastniško in pokroviteljsko. Zato je po njihovem prihodu med njimi in našimi strokovnjaki prihajalo do napetosti in sporov, ki pa niso takoj povzročili resnejših motenj v meddržavnih odnosih s Sovjetsko zvezo. Tudi v ocenah raznih političnih in ideoloških vprašanj so med KPJ in sovjetsko KP kmalu nastajale vse resnejše razlike. O tem sem izčrpneje pisal v knjigi *Moja resnica*.³ Zato bi ob tej priložnosti samo poudaril, da smo te razlike že zgodaj spoznavali tudi

družbenopolitični delavci na vseh ravneh, vendar ob prvih znakih razhajanj še nismo pričakovali javnega meddržavnega spora. Kasneje je bilo že nekoliko drugače. Med drugim se spominjam, da je spomladi 1948 v Jugoslavijo prišla sovjetska komsomolska delegacija na visoki ravni. Za en dan je obiskala tudi slovensko mladinsko vodstvo v Ljubljani. Centralni komite KPS in zvezno vodstvo SKOJA iz Beograda sta nas pred tem opozorila, naj bomo v razgovorih previdni, saj predvidevajo, da obisk ni zgolj rutinski, temveč je verjetno tudi obveščevalno naravnan.⁴ Na sestanku na CK KPS smo predvideli, da bo sovjetska delegacija slovensko mladinsko vodstvo največ spraševala o domnevnem utapljanju partije v Osvobodilni fronti, zmanjševanju ali celo odsotnosti "avantgardne" partijske vloge v družbi in podobno. Tako se je tudi zgodilo. Še sedaj se spominjam, da je bila sovjetska delegacija politično najbolj prizadevna med kosilom v hotelu Slon v Ljubljani. Na njihova provokativna vprašanja smo odgovarjali nedvoumno in odločno. Vse odgovore smo povezovali z zgodovinsko vlogo Osvobodilne fronte v NOB. Dobro se spominjam, da sem vodji sovjetske delegacije med drugim dejal, da brez Osvobodilne fronte v Sloveniji ne bi bilo narodnoosvobodilnega boja in tudi njihove delegacije v Ljubljani ne, saj brez OF tudi ne bi bilo množičnega partizanstva in ne povojne ljudske oblasti. Ob koncu obiska smo se razšli vljudno, vendar zadržano.

Da pred tem tudi jugoslovanski politični in državni vrh ni pričakoval tako naglega poslabšanja odnosov s Sovjetsko zvezo po svoje dokazuje tudi dejstvo, da ni dovolj resno upošteval neposrednih opozoril slovenskega generala Petra Stanteta-Skale o neiskrenem odnosu SZ do Jugoslavije. P. Stante, ki je bil prva leta po vojni na vojaškem šolanju v ZSSR, je namreč jugoslovanski vrh o tem večkrat neposredno opozoril. Osebnostno mi je pripovedoval, da je ob takratnih obiskih v domovini jugoslovanskim vodilnim ljudem povedal, da si sovjetska obveščevalna služba, v glavnem sicer še neuspešno, prizadeva pridobiti za svojo obveščevalno dejavnost v Jugoslaviji jugoslovanske častnike na tamkajšnjih vojnih akademijah. Zato je predlagal, da bi sprejeli ustrezne protiukrepe, vključno z možnostjo odpoklica jugoslovanskih slušateljev iz teh šol. Povedal mi je še, da teh njegovih opozoril v Beogradu niso jemali resno in so mu dejali, da v svojih domnevah pretirava in ga zato celo karali. Ko pa je prišlo do odkritega spora s Stalinom in je Jugoslavija res odpoklicala svoje slušatelje iz Sovjetske zveze pa so od P. Stanteta zahtevali, naj naredi seznam častnikov, ki so po njegovi oceni podlegli snubljenju sovjetske obveščevalne službe. P. Stante je to zahtevo odločno zavrnil z besedami, da je svoja opozorila posredoval pravočasno – na osnovi opažanj splošnih razmer v SZ, na vojaški akademiji pa še posebej. Dejal je še, da je že takrat predlagal, kako naj se odgovori na prizadevanja sovjetske obveščevalne službe, vsak nadaljnji pogovor v tej zvezi pa je odklonil s pojasnilom, da nima več kaj povedati.

Ko je spor med CK VKP(b) in vodstvom jugoslovanske partije dosegel tako raven, da je Stalin pričel pošiljati CK KPJ vedno bolj obtožujoča in žaljiva pisma, sem bil kmalu vključen v krog političnih delavcev, ki so bili s temi pismi seznanjeni. Mislim pa, da ni bilo prav, ker ta krog ni bil znatno širši. Veliko družbenih delavcev, ki so opravljali zelo odgovorne dolžnosti je namreč za spor s Stalinom oziroma ZSSR in vzhodnoevropskimi državami izvedelo šele z javno objavo resolucije informbiroja in s tem povezano izjavo CK KPJ z dne 29. junija 1948. Resolucija informbiroja in izjava CK KPJ sta bili najprej 29. junija 1948 objavljeni po radiu, 30. junija 1948 pa še v dnevnem tisku. Kmalu zatem so bila objavljena tudi pisma, ki sta si jih spomladi 1948 izmenjali obe partijski vodstvi. Pred tem neobveščeni družbeni delavci in ostali državljani so se, sicer presenečeni, domala takoj opredelili za stališča jugoslovanskega partijskega vodstva v tem sporu. Toda marsikateremu družbenemu delavcu, zlasti po okrajih, pa bi bila vnaprejšnja obveščenost o ostrih razhajanjih med ZSSR in Jugoslavijo v veliko pomoč v trenutku, ko je bilo treba ljudem širše pojasnjevati ozadje tega spora. Večkrat so bili namreč ljudje, zlasti še člani partije in SKOJA na posebnih sestankih samo vprašani: "Si ali nisi za naše vodstvo?" V odgovoru na to vprašanje je bilo malo možnosti, da bi kdo brez hudih kasnejših posledic povedal kaj takega, kar je terjalo širšo razpravo ali dodatna vprašanja in odgovore. Največkrat je šlo samo za odgovor z da ali ne. Seveda so pred tem opredeljevanjem na sestankih prebrali resolucijo informbiroja, odgovore našega vodstva na Stalinova pisma in jugoslovansko tolmačenje surovih obtožb in hegemonistične narave te resolucije. Tudi uvodničarji na teh sestankih so strnjeno obnovili stališča CK KPJ do informbiroja in vodstva sovjetske komunistične partije. Toda to je bilo v glavnem tudi vse. Osebni pogledi na spor so bili zoženi le na opisani vsebinski okvir.

Ne bom prehiteval dogodkov, ki so sledili javnemu sporu z informbirojem po objavi njegove resolucije 28. junija 1948 v Bukarešti. Vsi, ki smo pisma že prej brali, smo napeto pričakovali razplet tega spora. Skoraj nihče ni dvomil, da po tako obtožujočih Stalinovih in Molotovih pismih in vedno ostrejših Titovih in Kardeljevih odgovorih nanje, spor kmalu ne bo postal javen. Mislim, da je jugoslovansko partijsko vodstvo do skrajnih možnih meja storilo vse, da bi se spor vsaj postopoma le zgladil. Seveda ne s kapitulacijo, temveč tako, da bi med t. i. državami ljudske demokracije, ZSSR in Jugoslavijo prevladali odnosi za kakršne se je zavzemala jugoslovanska stran. Ko pa se je informbiro sestal na svojem drugem zasedanju, ki je bilo od 20. do 22. junija 1948 v Bukarešti, je dokončno postalo jasno, da se javnemu sporu ne bo moč izogniti ter da je Stalin sklenil odstraniti Tita in skoraj vse njegove najtesnejše sodelavce. Na zasedanje informbiroja je bil namreč s svojimi najožjimi sodelavci povabljen tudi Tito. CK KPJ je udeležbo na zasedanju odklonil, ker je

vedel, da bi jugoslovanska delegacija prišla samo na obsodbo, če ne celo na fizično "osamitev". Vendar vodstvo Komunistične partije večine svojega članstva in celo okrajnih partijskih vodstev ter širše javnosti o teh Stalinovih namerah pred 28. junijem še vedno ni obvestilo. Najverjetneje je že računalo, da bo zagotovo dobilo večinsko podporo med partijskim članstvom in ogromno večino državljanov. Zato se je odločilo počakati, da Stalin zada Jugoslaviji prvi javni udarec. Seveda pa je predvidelo nekatere najnujnejše protiukrepe. Pri enem od njih sem posredno sodeloval tudi sam, in sicer takole:

V Pragi je bil od 19. junija do 8. julija 1948 XI. vsesokolski zlet. Edvard Beneš, eden od najvidnejših čeških politikov v času med svetovnima vojnama in predsednik Čehoslovaške republike v letih 1935-1938 in nato od maja 1945 do 7. junija 1948, ko je zaradi prihoda komunistov na oblast februarja 1948 odstopil s predsedniškega položaja, v dneh zleta ni več imel javne politične funkcije. Toda njegov moralni vpliv med državljani Čehoslovaške je bil še izredno velik. Novo čehoslovaško vodstvo z Klementom Gottwaldom na čelu vsesokolskega zleta ni moglo preklicati, ker so bile priprave nanj že dolge. Predvidena je bila tudi številna mednarodna udeležba, posebno še iz vzhodnoevropskih držav. Sodelovanje na zletu je prijavila tudi Jugoslavija. Za zlet v Pragi je bil pripravljen množični javni nastop članov Fizkulture zveze Jugoslavije in pripadnikov odreda Jugoslovanske vojne mornarice. Zlet so po eni strani hoteli politično izkoristiti voditelji Komunistične partije Češke, po drugi strani pa tudi množice Čehov, zlasti še Pražanov, ki so bili privrženi E. Benešu in pluralističnemu družbenopolitičnemu sistemu. Jugoslovansko politično vodstvo je predvidevalo, da bo informburo po zasedanju v Bukarešti, ko so se v Prago zgrinjale množice čehoslovaških Sokolov in udeleženci zleta iz drugih držav, javno napadel Jugoslavijo. To smo pričakovali tudi v delegaciji jugoslovanske mladinske organizacije, ki jo je na zlet v Pragi povabilo čehoslovaško mladinsko vodstvo. Naša delegacija naj bi jugoslovanskim udeležencem zleta, skupaj z njihovim strokovnim vodstvom pojasnjevala bistvo spora s Stalinom tako, da tudi morebitni informburojevski politični vdor med naše udeležence ne bi bil možen. V jugoslovanski mladinski delegaciji smo bili predsednik Ljudske mladine Srbije Radenko Bročić, članica mednarodnega oddelka CK LMJ, katere imena se ne spominjam več in jaz. V Prago je poleg mladinske delegacije odpotovala tudi jugoslovanska državna delegacija, ki sta jo vodila predsednik Sveta narodov Ljudske skupščine FLRJ in Prezidija Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije Josip Vidmar in podpredsednik Prezidija Ljudske skupščine FLRJ Josip Rus. Potovali smo skupaj z vlakom iz Beograda. Ko smo se vozili skozi Madžarsko smo izvedeli, da je informburo objavil resolucijo proti Jugoslaviji, v kateri je v glavnem povzel vsebino prejšnjih Stalinovih in Molotovih pisem in pozval "zdrave sile" v naši državi, naj odstranijo

“Titovo kliko”. Z J. Vidmarjem in J. Rusom smo si tolmačili javni spor z informbirojem kot logično posledico naraščajočega spora med sovjetsko in jugoslovansko partijo in državama v zadnjih mesecih. Imeli smo zadoščenje, da Tito s svojimi sodelavci ni odpotoval na sestanek v Bukarešto. Bili smo prepričani, da bi se najbrž nihče več ne vrnil v domovino, ker je bil Stalin mojster pri odstranjevanju svojih dejanskih, po večini pa namišljenih nasprotnikov. Verjetno našega vodstva ne bi kar odkrito fizično odstranili, temveč bi ali inscenirali nesrečo ali pa bi enostavno potvorili njihov odnos do resolucije informbiroja, češ, da jo priznavajo, nato pa bi jih, verjetno kot “skesance”, odposlali na “oddih” oziroma v konfinacijo. Seveda pa smo v pogovoru namenili osrednjo pozornost razmeram, v katerih bomo v Pragi. Dogovorili smo se, da bomo najprej vzpostavili stik z našimi udeleženci zleta in njihovim strokovnim vodstvom in jim bili na voljo za pojasnitev stanja, v katerem je bila Jugoslavija po objavi resolucije informbiroja. Predvideli smo tudi, kako se bomo pogovarjali z našimi gostitelji.

Po prihodu na praško železniško postajo so J. Vidmarja in J. Rusa pričakali čehoslovaški vladni predstavniki, našo mladinsko delegacijo pa predstavnik čehoslovaške mladinske organizacije. Odpeljali so nas na njen sedež, kjer nas je sprejel predsednik Zveze čehoslovaške mladine Zdenek Hajzler. Po kratkih vljudnostnih stavkih smo se pričeli pogovarjati o napadu informbiroja na Jugoslavijo. Ko smo izrazili začudenje in ogorčenost zaradi vsebine resolucije informbiroja jo je Z. Hajzler, ki je bil pred tem že nekajkrat na obisku pri CK SKOJ v Beogradu, branil, a na naše začudenje veliko blažje in z večjo politično kulturo kot njegovi sodelavci. Imel sem vtis, da se komaj zadržuje, da je ne bi tudi sam obsodil. Sicer pa smo se dogovorili, da nam bodo gostitelji takoj omogočili stik z našimi udeleženci zleta. Sporočili so nam tudi, da bo vse mladinske delegacije sprejel na pogovor generalni sekretar CK KP Češke – takrat še ni bila združena s KP Slovaške – Rudolf Slanský. Nastanili so nas v lepo urejenem, toda praznem študentskem domu. Tam je bila samo naša delegacija, kje pa so bile ostale, nam ni nihče povedal.

Ceprav smo morali obvladati nekaj ovir, smo hitro prišli v stik z jugoslovanskimi telovadci in njihovim vodstvom. Nismo se čudili, da med njimi ni bilo nikogar, ki bi sprejel obsodbo Jugoslavije in se priklonil Stalinu. Še več. Vsi so bili borbeno razpoloženi in prežeti z odločenostjo, da bi tembolj uspešno nastopili na osrednji zletni prireditvi.

Vaje jugoslovanskih udeležencev zleta so bile izredno dobro pripravljene. Strokovno jih je sestavil ugledni telesnovzgojni delavec in mojster telovadne teorije in prakse dr. Viktor Murnik. Njegove telovadne kompozicije so bile v primerjavi s tradicionalnimi predvojnimi nastopi Sokola povsem drugačne. V. Murnik je opustil klasične telovadne vaje in jih nadomestil z izrazno bogato množično gimnastiko. Kretnje nastopajočih so bile sicer izrazite in do potankosti skladne, vendar sproščene in tako

gibčne ter umetniško močne, da so ustvarile vtis, kot da je obširni prireditveni prostor prelila velikanska množica baletk in baletnikov. O odsekanih in s sekundami odmerjenih gibih ni bilo skorajda več sledu. Vse je spremljala nekakšna pravljíčna opojnost, ki je iz trenutka v trenutek presenečala in navduševala. Nastop jugoslovanske mladine je bil ob čudoviti glasbeni spremljavi res prava umetnost. Vse to sem videl in občutil že doma – na generalki pred odhodom naših zletnih udeležencev v Prago. V. Murnik je zletni nastop naših telovadcev naslovil *V boju za svobodo*.

Med našimi udeleženci zleta je vladala vzorna disciplina. Pred nastopom so odhajali v mestno središče v skupinah. Takoj ko so Pražani videli, da srečujejo Jugoslovane, so jih navdušeno pozdravljali, skandirali Titovo in Beneševo ime in se povsem odkrito solidarizirali z Jugoslavijo. Srečanja Pražanov z našimi telovadci so se spreminjala v demonstracije proti obstoječemu režimu oziroma manifestacije za Beneša in Tita. Da se to ne bi izrabilo za morebitno oviranje ali celo odpoved nastopa naših telovadcev na osrednji prireditvi na velikem stadionu, jim je naše strokovno vodstvo priporočilo, naj ob teh srečanjih z meščani Prage ostanejo mirni in naj javno ne kršijo nenapisanih pravil, da se mora gost do gostitelja – v tem primeru do obstoječe čehoslovaške oblasti – vesti dostojanstveno in brez vmešavanja v odnose med njo in domačimi državljani. Sicer pa so se naši telovadci s Pražani dejansko solidarizirali že s tem, da so mednje prihajali, jim ljubeznivo odzdravljali in mirno nadaljevali svojo pot.

Pred začetkom glavnih zletnih prireditev na velikem praškem stadionu, je mladinske delegacije sprejel R. Slanský. Z njim je bila še neka članica politbiroja CK KP Češke, katere imena se ne spominjam več. Sprejem pri R. Slanskem mi je ostal globoko v spominu, ker je bil zelo zanimiv. Po vljudnostnem pozdravu smo sedli in R. Slanský nas je med drugim vprašal, če smo seznanjeni z resolucijo informbiroja. Naša delegacija je po krajšem molku vseh navzočih prosila za besedo in mimo vsakega protokola prešla v napad. Dejali smo, da je tako vmešavanje v jugoslovanske notranje zadeve kot jih doživljamo z resolucijo informbiroja sprto z vsemi pravili meddržavnih in političnih odnosov. R. Slanskega smo tudi vprašali, katere so tiste “zdrave sile” v Jugoslaviji, na katere računa informbiro, ki naj bi obračunale s t. i. Titovo kliko. Dotaknili smo se še drugih obtožb iz resolucije informbiroja. Še najbolj ostro pa smo poudarili, da smo se v Jugoslaviji osvobodili sami in da imamo zato tudi sami pravico izbirati pot notranje družbenopolitične ureditve. R. Slanský je ostal miren in je proti pričakovanju zgolj ponovil načelna izhodišča resolucije informbiroja ter poudaril, da je treba uveljavljati mednarodni proletarski internacionalizem. Spominjam se, da sva z R. Bročićem terjala še nekaj odgovorov na posamezne obtožbe tako v resoluciji kot v Stalinovih pismih. R. Slanský je še naprej odgovarjal mirno in se ni odmikal

od načelnih trditev resolucije. Z njimi je obšel v glavnem vsa naša konkretna vprašanja. Nato je zbrane vprašal o počutju v Pragi, dodal še nekaj misli o vsesokolskem zletu in kmalu končal pogovor oziroma sprejem. Takrat pa je k njemu pristopil vodja albanske mladinske delegacije in mu v prihuljeni drži izročil neko, v manjšo škatljo zavito darilo. Nobena druga delegacija ni storila česa podobnega. Ko smo odhajali, smo se Jugoslovani in R. Slanský dostojno poslovili. V Slanskýjevih očeh nisem zasledil sovraštva ali nejevolje. Prej bi lahko rekel, da so bile vprašujoče in zaskrbljene. Na ta sprejem sem nato kmalu pozabil. Toda spomin na srečanje z R. Slanským in slovesom po sprejemu je oživel, ko sem leta 1951 iz informativnih sredstev izvedel, da je bil aretiran ter da ga je čehoslovaška partija postavila pred sodišče in ga obdolžila revizionizma. R. Slanský je bil leta 1952 obsojen na smrt in tudi usmrčen. Paradoksalno je, da je češko KP na sestanku informbiroja junija 1948 v Bukarešti vodil prav R. Slanský. Ker so predstavniki komunističnih partij na tem sestanku sprejeli resolucijo proti KPJ, je tako bil R. Slanský formalno tudi eden od njenih tvorcev.

Pred začetkom nastopa čeških Sokolov in udeležencev iz drugih držav, si je naša delegacija dodobra ogledala Prago. Sicer pa je bila v tem času v študentskem domu osamljena. Spominjam se, da nas je tam obiskal predsednik čehoslovaške mladinske organizacije Z. Hajzler. Tako kot ob našem prihodu v Prago je bil tudi tokrat zelo vljuden. Spraševal nas je o vodilnih članih CK SKOJA, ki jih je srečal ob svojih obiskih v Beogradu, političnih vprašanj pa ni načenjal. Seveda smo jih mi. Hitro smo uvideli, da mu je ponovni pogovor o napadu informbiroja na Jugoslavijo odveč. Dejal je le, da je prepričan, da se bo spor med vzhodnoevropskimi partijami in nami kmalu zgladil.

Nastopil je 3. julij 1948, dan glavne zletne prireditve. Njena otvoritev je bila na nabito polnem vélikem sokolskem stadionu veličastna. Vsi nastopajoči so ob otvoritvenemu mimohodu želi množične aplavze. Toda, ko pa so na stadion prikorakali Jugoslovani, zlasti še pripadniki Jugoslovanske vojne mornarice, je stadion zabučal od navdušenja, ki se dolgo ni poglelo. Pri tem je stadion večkrat gromovito skandiral: "Tito! Tito! Beneš! Beneš!". Večje demonstracije proti informbiroju, Stalinu in tudi proti vladajočemu češkemu partijskemu vodstvu si ni bilo mogoče zamisliti. To se je v še večji meri ponovilo ob telovadnem nastopu jugoslovanske mladine in mornarjev.

Nastop Jugoslovanov je že na začetku osupnil celoten stadion. Ko smo pred tem gledali nastop čeških Sokolov, so namreč ti pred začetkom vaj strumno prikorakali na stadion. Naši telovadci pa so po napovedi njihovega prihoda na videz v neredu pritekli na stadion. Množica je po prvem navdušenju presenečeno onemela. Toda tako rekoč v hipu se je "nered" spremenil v čudovito podobo nastopajočih. Vsak izmed njih je bil

na predvidenem mestu in njihove vaje, ki sem jih že opisal, so presenetile gledalce. Navdušeno so odobraval posamezne neustaljene prehode v nastopu. Gledalci so ponovno skandirali Titovo ime. Višek navdušenja pa so poželi naši mornarji. Njihov nastop je bil brezhiben. Mornarji so iz osnovne formacije bliskovito oblikovali podobo sidra, se vrnil v prejšnji položaj, nato pa so oblikovali jugoslovanski državni grb v barvah ter napis TITO in peterokrako zvezdo. Tako navdušenih in hvaležnih gledalcev do takrat še na nobenem stadionu nisem videl. Jugoslovani smo v Pragi doživeli veliko zadoščenje. To je bil prvi javni Stalinov poraz. Čehoslovaška oblast se je morala s tem sprijazniti. Z J. Vidmarjem in J. Rusom smo ta velika dogajanja izčrpno komentirali. Praga je namreč zlet pripravljala že pred znanimi februarскими dogodki na Čehoslovaškem. Tudi sokolska organizacija je tam še vedno obstajala. Tako novi režim ni mogel naenkrat spremeniti vsega, kar mu ni bilo po volji, saj večine javnega mnenja ni imel na svoji strani. Na zletnih prireditvah so ljudje to na svojevrsten način javno pokazali.

Na koncu zleta je Z. Hajzler priredil svečano poslovilno kosilo za vse mladinske delegacije. Med kosilom je prišlo do incidenta med menoj in že omenjenim vodjem mladinske delegacije iz Albanije. Jugoslovanska in albanska delegacija sta si za dolgo mizo sedeli nasproti. Med kosilom nas je vodja albanske delegacije venomer izzival in žalil s še hujšim besednjakom, kakršnega smo brali v Stalinovih in Molotovih pismih ter v resoluciji informbiroja. Odgovarjali smo mu z argumenti. Ko pa je v svoji napadalnosti postal nesramen in je prestopil vse meje sprejemljivega obnašanja, sem vzkipeł. Opsoval je namreč vse, kar je bilo takrat jugoslovanskega, s Titom in celotno državo vred, pri tem pa "prisegal" na Stalina in ZSSR. Ne spominjam se vsega, kaj smo mu odgovorili. Zapolnil sem si le to, da je na moj protest, ki je bil oster, a vendar dostojen, odgovoril: "Govoriš kot Đilas!"⁵ Ko smo videli, da se hoče Albanec še naprej prepirati, je naša delegacija vstala od mize in se poslovila od Z. Hajzlerja. Povedali smo mu, čemu navzoče zapuščamo sredi kosila. Prosili smo ga, da nam predčasno zagotovi prevoz na letališče. Za tisti dan smo namreč imeli zagotovljen letalski povratek v Beograd.

Kljub čudoviti Pragi in njenih prijaznih in Jugoslaviji naklonjenih meščanov, smo si želeli čimprejšnjega povratka v domovino, jaz pa še posebej v Ljubljano. Zavedal sem se, da vstopamo v popolnoma novo obdobje v povojnem razvoju Jugoslavije in Slovenije. Tako je tudi Ljudska mladina Slovenije naenkrat imela pred seboj nove naloge. Zato sem se po prihodu v Beograd še isti večer z vlakom odpeljal v Ljubljano.



V dneh, ko smo bili v Pragi, se je v Jugoslaviji in Sloveniji politično življenje izjemno razgibalo. Objava resolucije informbiroja in pisem, ki sta

si jih pred tem izmenjali vodstvi CK VKP(b) in CK KPJ, je presenetila skoraj vse državljane, saj je pred tem, kot sem že dejal, za spor med vodstvi Komunistične partije Jugoslavije in VKP(b) vedelo zelo malo ljudi. Odhod sovjetskih inštruktorjev, ki so že prej odšli iz Jugoslavije, namreč ni preveč začudil sredin, v katerih so delovali. Nesoglasja, ki so že kmalu po njihovem prihodu v Jugoslavijo nastajala ob povsem določenih vprašanjih strokovne prakse in deloma tudi ob načelnih političnih vprašanjih, namreč niso navajala k misli, da bodo povzročila javen meddržavni in ideološki spor. Malokdo je pričakoval, da se bodo prav načelna idejna in politična razhajanja med vodstvi obeh držav vedno bolj poglobljala in povzročila globalni javni spopad v političnih, gospodarskih in vseh drugih meddržavnih odnosih. Javni spor je dobil takojšnjo mednarodno razsežnost. Hitro pa je prerasel do ravni, ko je bilo možno pričakovati oboroženo agresijo ZSSR in vzhodnoevropskih držav na Jugoslavijo.

V knjigi *Moja resnica* sem opisal idejnopolitične vzroke razhajanj med Jugoslavijo in Stalinom, vzhodnoevropskimi državami in večino mednarodnega komunističnega gibanja, ki je bilo podrejeno Sovjetski zvezi (npr. komunistične partije Italije, Francije, takrat celo Kitajske in druge na vseh celinah). Opisal sem tudi vpliv teh razhajanj na nadaljnji družbenopolitični razvoj v Jugoslaviji, ki se je v letih po resoluciji informbiroja ločil od sovjetskega modela in ubral svojo pot socialističnega samoupravljanja in samostojne in izvirne zunanjepolitične dejavnosti.⁶ Zato se bom ustavil le še pri nekaterih podrobnostih iz notranjepolitičnega dogajanja v tistem času.

Ko sem se vrnil iz Prage v Ljubljano so me sodelavci na GO LMS in PK SKOJ obvestili, kako so doživljali objavo resolucije informbiroja. Obe mladinski vodstvi sta se sestali z vodstvom CK KPS, ki ju je seznanilo z resolucijo informbiroja in Stalinovimi in Molotovimi pismi ter Titovimi in Kardeljevimi odgovori nanje. Vsak se je moral opredeliti o vsebini teh dokumentov. Ko sem prišel v Ljubljano, je bilo to opredeljevanje v vseh organizacijah Komunistične partije Slovenije na vrhuncu. Seveda so poleg tiska in radia slovenski javnosti spor s Stalinom tolmačili tudi partijski aktivisti na terenu. Toda, kot sem že dejal, v prvih dneh po objavi resolucije informbiroja ni bilo posebnih razprav o idejnopolitičnih vidikih tega spora. Nekateri globlje razmišljujoči ljudje pa so hoteli izvedeti ali povedati kaj več o resoluciji informbiroja, čeprav so se večinoma v celoti strinjali s stališči CK KPJ. Prav CK KPJ, republiška partijska vodstva in celotna partijska organizacija so namreč potem, ko se je takoj po vojni zaostriло tržaško vprašanje, ki so ga zahodne države želele rešiti v prid Italiji, prikazovali Sovjetsko zvezo kot našo naravno zaveznico in idejno sorodno usmerjeno državo. Sovjetska diplomacija je glede tržaškega vprašanja do sklenitve mirovne pogodbe z Italijo 10. februarja 1947 v

glavnem res podpirala Jugoslavijo. V javnih prostorih so poleg Titovih slik visele tudi Stalinove slike. V kinodvoranah so prevladovali sovjetski filmi, v srednjih šolah je bila obvezen tuj jezik ruščina, meddržavne kulturne vezi s SZ in vzhodnoevropskimi državami so bile zelo razvite, prav tako pa tudi gospodarsko in drugo sodelovanje. Toda, ko sedaj gledam na tisti čas se mi dozdeva, da je jugoslovansko in slovensko politično vodstvo zaradi teh vezi in dokajšnje prosovjetske propagande v državi, skoraj vse do resolucije informbiroja precenjevalo Stalinov vpliv na naše javno mnenje. Zato je čim preje želelo imeti jasno podobo o opredelitvi državljanov, posebej še članov komunistične partije (v upravnih službah, vojski, policiji, na univerzi, med strokovnimi kadri itd.) do Stalina in Sovjetske zveze. Res je sicer, da smo imeli odkrite privrženice Stalinove politike do Jugoslavije, t. i. informbirojevce. Toda teh je bilo še posebej v Sloveniji zelo malo. Razumljivo pa je, da je bil v trenutku, ko je Stalin pozval, naj t. i. "zdrave sile" zrušijo obstoječe vodstvo v državi in Jugoslavijo popolnoma podredijo njegovi volji, vsak "pravi" informbirojavec neposredno ali vsaj možno nevaren državi in ga je bilo potrebno začasno osamiti. Vendar v skladu z zakoni, ki morajo ustrezati merilom mednarodnega prava. Večinoma pa je pri nas to potekalo grobo in uničujoče. Znano je, kaj se je dogajalo po zaporih, na Golem otoku in drugod. Naravnost vse obsodbe vredno pa je bilo, da se je človeka, ki je v tem času želel zgolj poglobljeno razpravljati o vzrokih spora in morda izreči tudi kako kritično mnenje o stanju v družbi, ne da bi se ob tem strinjal z resolucijo informbiroja, razglasilo za informbirojevca in ga obtožilo, da je v usodnih trenutkih za državo kolebal in s tem Stalina objektivno podprl. Še huje pa je bilo, če je tako usodo doživel človek, ki je bodisi na sestanku bodisi v povsem osebem pogovoru vprašal, kakšne bodo posledice spora s Stalinom oziroma se je čudil, kako je mogel "modri" Stalin popolnoma brez razloga tako surovo napasti KPJ in jugoslovansko državo. To omenjam tudi zato, ker sem sam tiste dni na Miklošičevi cesti v Ljubljani srečal rojaka iz svojega rodnega kraja, ki glede tega še ni bil docela opredeljen in se je čudil, kako je možno, da je modri Stalin napadel KPJ in našo državo. Bil je častnik JA in se je vračal na svoje delovno mesto na Hrvaško. V času objave resolucije informbiroja je bil na oddihu na domu svojih staršev in se zato na svojem delovnem mestu ni imel priložnosti opredeliti. Na to srečanje sem že pozabil, pa me je pred dobrim desetletjem sam spomnil, kako sem se odzval na njegovo govorjenje. Povedal mi je, da sem ga zgrabil za nadlaket in ga peljal v svojo pisarno, ki je tudi bila na Miklošičevi cesti. Dejal mi je, da še sedaj ob spominu na to srečanje občuti močán stisk moje roke, ki ni popustil, dokler nisva prišla na stopnišče zgradbe GO LMS. Sejna soba poleg moje pisarne je bila takrat prazna. Napotil sem ga vanjo in mu odločno dejal, naj še enkrat prebere resolucijo informbiroja in naš odgovor nanjo. V

branje sem mu dal tudi pisma, ki sta si jih pred resolucijo izmenjala CK KPJ in CK VKP(b). Ko je vse gradivo prebral, se je vrnil v mojo pisarno. Prosil sem ga, naj vse skupaj prebere še enkrat. Nato sva sedla in z vso mirnostjo in prizadevnostjo sem mu razložil bistvo spora s Stalinom, seznanil pa sem ga tudi z doživetji v Pragi. Z vsem, kar sem mu povedal se je globoko strinjal. Nato sem ga vprašal, kako bi se "opredelil" po povratku na Hrvaško in ali bi ocenjeval nastale politične razmere tako kot je govoril z menoj na ulici. Odgovoril mi je pritrdilno in se mi skoraj pretresen zahvalil za pogovor. Ne trdim, da moj rojak ne bi mogel srečati človeka, ki ne bi ravnal tako kot jaz. Mislim pa, da je bilo tedaj več možnosti, da bi naletel na nekoga, ki bi ga uvrstil med informbirojevce in da bi skoraj gotovo končal na Golem otoku ali pa, glede na to, da je bil v armadi, tudi kje drugje. Kasneje sem bil še posebej zadovoljen, ko sem izvedel, da nisem bil edini, ki je tako ravnal. Celo B. Kidrič je namreč takrat moral v neki ljubljanski vili o bistvu spora med Jugoslavijo in ZSSR vso noč prepričevati uglednega partijskega delavca, ki je potem postal eden najuspešnejših idejnopoličnih bojnikov proti informbiroju in Stalinu.

V LMS in SKOJU privržencev informbiroja, razen nekaj izjem, nismo imeli. V GO LMS in PK SKOJ ni bilo nobenega. Enako je bilo tudi v nižjih vodstvih LMS in SKOJA, razen v enem okraju na Štajerskem. Tam sta se za resolucijo informbiroja neomajno opredelila vodeča okrajna mladinska funkcionarja. Tako stanje v LMS in SKOJU v Sloveniji, je bilo povsem razumljivo. Mladina in ostali Slovenci, ki so se udeležili NOB ali pa so ga podpirali in so zato mnogi med njimi prestajali hude okupatorjeve zapore in koncentracijska taborišča, so vedeli, da smo se okupatorjem uprli pod vodstvom Osvobodilne fronte, ki je bila ustanovljena na pobudo KPS. S partizanskim bojem smo se osvobodili sami! To je potrebno vedno poudarjati, še posebej spričo dejstva, da skušajo posamezni politiki, stranke, nekateri cerkveni dostojanstveniki in del ostale slovenske javnosti, oprati kolaboracionizem bele garde in domobranstva in njuno medvojno bojevanje na okupatorjevi strani uveljaviti kot domoljubno dejanje. Zavezniška pomoč narodnoosvobodilni vojski je pričela dotekati, ko jim je bilo jasno, da se v Sloveniji in Jugoslaviji edino partizani bojujejo na njihovi strani. Res je, Sovjetsko zvezo smo tako kot Veliko Britanijo in ZDA imeli za zaveznico v tem boju. Na Sovjetsko zvezo smo bili tudi čustveno bolj vezani. Toda za osvoboditeljico je nismo imeli nikoli, tudi takrat ne, ko so bili odnosi med njo in Jugoslavijo najtesnejši. Stalin pa je napadel bistvo našega osvobodilnega boja. Primerjal nas je s fašisti. Zato med ljudmi ni bilo nobene dileme: zanj ali za Tita. Na mah so se odločili za popolnoma neodvisno Jugoslavijo in Tita.

Naj končam to poglavje z anekdoto, ki sem jo doživel na Titov rojstni dan 25. maja 1949 v Beogradu. Tistega leta sem že skoraj pet mesecev živel v Beogradu in delal v biroju Centralnega komiteja Ljudske mladine Jugoslavije.

Tito je takrat na svoj rojstni dan v popoldanskih urah sprejemal delegacije zveznih in republiških političnih in oblastnih vodstev v starem dvoru v središču Beograda. Naneslo je, da je delegacija Centralnega komiteja Ljudske mladine Jugoslavije prišla v sprejemno dvorano prva. Titu, ki je civilno oblečen stal sam sredi dvorane, smo se približali in mu zaželeli vse najboljše, posebno pa, da bi med nami še dolgo živel in vodil državo. Ob tej želji je Tito z vzklikom prekinil vodjo naše delegacije Milijana Neoričiča in dejal: "Ne daj bože da živim i radim previše dolgo jer ću inače činiti gluposti kakve radi Staljin!" Tega ni izrekel v šali, ampak z resnim povzdignjenim glasom. Takrat je imel Tito 57 let. Že ko smo se mu v dvorani približali, sem zagledal njegov sicer živahen obraz, ki pa je le odkrival izmučenost. Poznalo se je, da nosi veliko težo bremen, ki sta jih takrat nanj nasilno potisnila informburo oziroma Stalin. Ker sem tedaj Tita prvič neposredno videl v civilni obleki – drugače je bil vedno v maršalski uniformi, navadno pokrit z kapo s ščitnikom – se mi je zdel nekoliko manjši kot ponavadi. Oči so bile nemirnejše in so mi ustvarile popolnoma nov vtis. V trenutku se mi je oblikoval reliefni pogled na njegov značajski profil. Z njim sem se prvič neposredno srečal leta 1946, ko je kot gostitelj poljske državne delegacije na čelu s predsednikom Narodnega sveta Poljske Boleslavom Bierutom in maršalom Poljske Mihalom Rolo Zymierskim 23. oktobra 1946 potoval skozi Postojno v Opatijo in Reko. Tita sem na postojnskem trgu sprejel kot tajnik Poverjeništva Pokrajinskega narodno-osvobodilnega odbora za cono B slovenskega Primorja. Takrat je bil v beli maršalski uniformi. Ko sem se z njim rokoval in ga pred zbrano množico v krajšem govoru pozdravil, se mi je zdel povsem drugačen kot tokrat – večji in živahnejši. Navdušeno množico je vzpodbudno nagovoril, ji zagotovil, da bo Jugoslavija storila vse za priključitev Primorske k matični domovini in izrazil zadovoljstvo, da je prav v času največjih prizadevanj v tej smeri stopil na primorska tla.

Sproščeni pogovor mladinske delegacije s Titom je potem zamrl, ker so k njemu pristopile druge delegacije, ki so prišle na sprejem.

Delovanje slovenskega mladinskega vodstva

V Pokrajinskem komiteju SKOJA za Slovenijo so bili ob mojem prihodu iz Primorske: Niko Belopavlovič, organizacijski sekretar PK SKOJA, Zorka Peršič, direktorica Mladinske knjige, Ervin Dolgan-Janez, ki je bil odgovoren za kadrovska vprašanja, Iztok Žagar, ki je odgovarjal za idejno-politično področje, Alojz Erbežnik, ki je vodil mladinsko organizacijo v enotah JA v Sloveniji, sekretar mestnega komiteja SKOJA v Ljubljani Janez Hočevnar ter še drugi člani, in sicer Saša Cvahte, Jelo Gašperšič in Vlado Šestan, ki je bil v PK SKOJ odgovoren za zamejska mladinska vprašanja in mednarodne zveze. Alenka Nedog, Stane Markič, Stane Repar in skojevska aktivistka iz Primorske Mirka Mozetič-Ciglič pa so bili v ta komite sprejeti nekoliko kasneje, verjetno po odhodu nekaterih dotedanjih članov. V sekretariatu GO LMS, ki sem ga vodil od 3. kongresa

LMS junija 1947 pa so bili: sekretar GO LMS Niko Belopavlovič in člani sekretariata GO Zorka Peršič, S. Cvahte, E. Dolgan, J. Gašperšič, J. Hočevar, V. Šestan, I. Žagar in najbrž še kdo. Kot sem že dejal se je PK SKOJA redko sestajal, ker je bilo glavno torišče njegovega dela v Ljudski mladini Slovenije. Bolj pogosta pa so bila razna posvetovanja in tematske konference z okrajnimi vodstvi SKOJA, še večkrat pa z okrajnimi vodstvi LMS. Na teh tematskih posvetovnih so bili praviloma prisotni delegati iz najmočnejših organizacij SKOJA ali LMS iz šol, tovarn, rudnikov in tudi iz kmetijstva. V zgradbi takrat zaprtega hotela Bellevue v Ljubljani je zelo uspešno delovala tudi republiška mladinska politična šola, ki sta jo vodila GO LMS in PK SKOJ. Najprej je bila direktorica te šole Anica Potrata, nato pa Tatjana Belopavlovič. V času, ko sem delal v republiškem mladinskem vodstvu v Ljubljani, sta se obe mladinski organizaciji že pospešeno stapljali v eno. Zato so bili slušatelji te šole hkrati iz vrst SKOJA in LMS. Obe mladinski organizaciji oziroma njuni vodstvi sta poleg tekočih opravil v PK SKOJ in sekretariatu GO LMS najpogosteje obiskovali okrajna mladinska vodstva ter mladinske in skojevske aktivne na terenu. Imeli smo tudi redna zasedanja celotnega GO LMS. Obiske aktivov na terenu smo ponavadi združevali s pogovori in širšimi sestanki z mladimi, ne glede na to ali so bili vsi člani SKOJA ali LMS. Politične in ostale naloge obeh organizacij so namreč bile v tistem času povsem vgrajene v splošno družbenopolitično, upravno, gospodarsko, izobraževalno in kulturno dejavnost v Sloveniji in Jugoslaviji. Zato smo se ob takih priložnostih velikokrat sestajali tudi s posameznimi okrajnimi političnimi in oblastnimi vodstvi. Redno smo spremljali tudi mednarodno politiko in se sistematično povezovali predvsem s slovensko zamejsko mladino. Vključeni smo bili tudi v mednarodne mladinske povezave, ki jih je organiziralo zvezno mladinsko vodstvo.

Organiziranje mladinskih delovnih akcij je terjalo veliko neposrednega dela z mladino in ustreznimi strokami. Ustvarjalnega političnega ozračja namreč ni bilo možno doseči z demagoškimi političnimi gesli. Tako je bilo potrebno delovati sredi življenja, kakršno je takrat bilo, govoriti odkrito in pošteno in delati osebno zgledno. Mladine namreč tudi teoretično ni bilo možno pritegniti k sodelovanju za premagovanje povojnih stisk s pritiski ali politično prevaro. Nekaj jo je sicer vedno možno indoktrinirati, njene večine pa trajno praviloma ne, saj je v naravi mladega človeka težnja, da si sam oblikuje in uresničuje življenjske cilje, o katerih meni, da so zanj najprimernejši in tudi osebno koristni. Če je danes marsikdaj pri manjšem delu mladih drugače, je treba povedati, da je povojna mladina, tako kot večina današnje, hotela čimprej uresničiti svoje cilje z izobrazbo in zaposlitvijo. Hotela je doseči eksistenco, ki naj bi ustrezala vsaj povprečju doseženega gmotnega, duhovnega in seveda tudi razvedrilnega standarda v razvitejšem delu sveta. Zato smo stremeli, da obe mladinski organizaciji in njeni aktivisti

na vseh ravneh opravljajo svoje delo skladno s temi dejstvi. Brez hvale lahko trdim, da sta SKOJ in LMS glede tega veliko dosegla. Večina mladine je objektivno ocenjevala prvi povojni čas. Vanj se je tvorno vključevala in sprejemala bremena, ki jih je zmogla obvladati. Pripravljala se je na kasnejša leta, ko so se ta bremena v skladu z njeno poklicno usposobljenostjo še povečala. To je bil čas, ko so naše šole dale veliko strokovnjakov, ki so v gospodarstvu in družbeni nadgradnji kljub obdobjem totalitarne komponente vladanja v državi, ustvarili velik del tega, kar imamo danes. V t. i. tranziciji se del tega bogastva neposredno pogreza v nenasitno močvirje sprevrženih načel tržnega gospodarstva, kar naglo povečuje socialne krivice.

Mladinski aktivisti so takrat, tako kot večina starejših, delali preko svojih moči. Zato ni čudno, da so občasno "spontano" doživljali tudi trenutke zabave in včasih celo težko razumljive sprostitve. Ena takih se je leta 1947 dogodila tudi v Ljubljani. Boris Kraigher, ki je bil takrat notranji minister v vladi Ljudske republike Slovenije mi je neko jutro telefoniral in me prosil, naj bi PK SKOJ posvetil več pozornosti obnašanju manjšega dela mladine v Ljubljani, češ da v mestu nastaja mladinsko huliganstvo. Dejal je, da so bili prejšnjo noč v mestnem središču, kjer je bilo tudi njegovo ministrstvo, prevrnjeni vsi koši za smeti. Povedal mi je tudi, da Ljudska milica kljub vsem prizadevanjem krivcev še ni odkrila in da je možno, da se bo tako ravnanje še ponovilo. Ker smo tistega dne ravno imeli sejo PK SKOJ, sem to Kraigherjevo sporočilo uvrstil na konec dnevnega reda. Ko sem člane PK SKOJ seznanil s tem sporočilom in jih prosil za predloge, kako naj se PK SKOJ oziroma GO LMS odzove na to Kraigherjevo posredovanje, je zavladal popoln molk. Zbrane sem pričel bodriti, naj le spregovorijo tem vprašanju, hkrati pa sem tudi povedal, da osebno mislim, da mladinska organizacija ne more opravljati redarske službe, da pa lahko v okviru rednega dela z mladino spregovori tudi o kulturi obnašanja v njenem prostem času. Molk je trajal še naprej. Končno je spregovoril J. Gašperšič. Dejal je približno takole: "Kaj bi se sprenevedali! Nekateri tu sedeči in še nekaj drugih iz naše hiše smo preteklo noč malo globlje pogledali v kozarec in razposajeni kot smo bili, smo za zabavo napravili tudi to." S tem smo rešili "huliganski ekces", Kraigherjeva služba pa ga je morala uvrstiti med nerešene zadeve.

Pokrajinski komite SKOJA in Glavni odbor Ljudske mladine Slovenije sta imela praktično skupna delovna telesa. O njihovem delu in kadrovski zasedbi sem nekaj že povedal. Po spominu bi naštel le še vodje posameznih oddelkov v času, ko sem delal v GO LMS: organizacijski oddelok je vodil Fric Frankel, pionirskega Tilka Blaha, za mladinske delovne akcije je bil odgovoren J. Gašperšič (v tem oddelku je deloval tudi Drago Seliger), za kulturo in prosveto je odgovarjal Ciril Trček, za šolstvo pa Danica Žagar. Po odhodu E. Dolgana je bil za kadre odgovoren Franček Mirtič, študijska in ostala vprašanja na ljubljanski univerzi pa je med

drugim spremljal S. Cvahte, dokler ni odšel na nadaljevanje rednega študija na Medicinsko fakulteto v Ljubljani. Po odhodu N. Belopavloviča z mesta organizacijskega sekretarja PK SKOJA ga je nasledil Janez Hočevar, ki je postal tudi sekretar GO LMS. Po mojem odhodu v Beograd je bil J. Hočevar izvoljen za predsednika GO LMS.

V BEOGRADU

Dvajsetega decembra 1948 sem bil na združitvenem kongresu SKOJA in Ljudske mladine Jugoslavije v Beogradu izvoljen v biro Centralnega komiteja LMJ. V biroju CK LMJ smo bili razen podpolkovnika Milojka Drulovića, ki je vodil mladinsko organizacijo v JA, vsi profesionalni politični delavci. Biro CK LMJ je vodil predsednik Milijan Neoričić iz Srbije. Sekretar biroja je bil Milutin Baltić iz Hrvaške, člani pa smo bili R. Bročić in Milka Ščepanović iz Srbije, Jozo Bačić in Ruža Ervačinović iz Hrvaške, Mića Rakić in Stojan Bjelajac iz Bosne in Hercegovine, K. Markovski iz Makedonije, Milorad Pešić iz Črne gore ter V. Šestan in jaz iz Slovenije. Vsi smo delovali pri uresničevanju splošnih nalog organizacije, vsak pa je imel še svojo posebno delovno področje. Jaz sem odgovarjal za delo LMJ na srednjih šolah in univerzah, obenem pa so me zadolžili še za splošne in finančne zadeve. O delu LMJ in njenega osrednjega vodstva in njegovih delovnih teles bi lahko veliko povedal, toda tega se bom v tem zapisu dotaknil bolj obrobno.

V Beograd sem odpotoval takoj po decembrskem združitvenem kongresu SKOJA in LMJ. V delo se mi ni bilo težko vživeti, ker sem razmere med mladino v Jugoslaviji spoznaval na zveznih mladinskih posvetovanjih in plenarnih zasedanjih Zveznega komiteja Ljudske mladine Jugoslavije. Čeprav je bila stopnja razvitosti republik različna, so bila delovna torišča mladinske organizacije povsod v glavnem podobna, večkrat celo enaka, ne glede na vsebinsko raznolikost problemov, s katerimi smo se srečevali v posameznih delih države. Republiška mladinska vodstva so jim bila praviloma kos. To sem videl ob obiskih mladinskih organizacij v posameznih delih Jugoslavije. Jugoslavijo sem takrat šele od blizu spoznaval. Bil sem povsod, razen na Kosovu. Tja je največkrat hodil R. Bročić. Posebej se nisem spraševal, čemu nisem imel priložnosti obiskati te pokrajine. Po znanih dogodkih na Kosovu leta 1981 sem spoznal, da je bilo spremljanje in usmerjanje tamkajšnjega upravnega, političnega in ostalega življenja v tistih prvih povojnih letih predvsem domena srbske republike. Pravzaprav je širša jugoslovanska javnost za povojne razmere na Kosovu izvedela šele po letu 1981.

V bivanje v Beogradu sem se hitro vživel. V dobrem spominu imam predvsem Beograjčane in življenjski utrip tega mesta. Značilni so bili radoživost Beograjčanov in pristni človeški odnosi med večino prebivalcev tega mesta ne glede na narodnost, vero in izobrazbo. Tako ozračje je bilo

prav gotovo posledica konca utesnjenosti, ki jo je povzročila druga svetovna vojna oziroma okupacija.

Zgradba CK LMJ je bila ob beograjskem trgu Slavija, v "soliterju", kot so jo imenovali Beograjčani. Pred vojno je to bila moderna stanovanjska stavba – napol blok, napol stolpnica. Oddelek za srednje in visoke šole je bil v šestem nadstropju, vendar dvigalo v stavbi ves čas kar sem bil v Beogradu, ni delovalo. V tem nadstropju sem imel tudi svojo pisarno. Vodja oddelka in moj pomočnik je bil Slovenec Bogdan Cepuder. V oddelku je bilo še nekaj mladih, ki so vsi izredno študirali na beograjski univerzi. Med profesionalnimi delavci v tem oddelku pa smo imeli tudi vrhunskega pedagoga, profesorja Mirka Paprenico, ki je bil doma iz Boke Kotorske. Njegov rod je že zelo dolgo živel v Boki Kotorski, zato se je imel za Bokelja, kot je imenoval tamkajšnje staroselce. Bil je slavist. Še nihče mi ni doslej potrdil (verjetno sem spraševal premalo poučene ljudi) njegove trditve, da ozek krog teh staroselcev govori ekavsko in da so nekakšen otok v prevladujočem ijekavskem narečju tamkajšnjega prebivalstva. M. Paprenica je v delo oddelka vnašal razsodnost in spoštovanje stroke. Z njim sem odlično sodeloval. Njemu se moram tudi zahvaliti, da sem dobro dopolnil znanje srbskega jezika. To učenje je bilo po obliki dokaj preprosto. Vse kar sem napisal v srbsčini, mi je lektoriral. Lekturo sva potem vedno skupaj pregledala in ob tem me je uvajal v jedro srbskega knjižnega jezika. Najprej mi je predlagal, da se osebno v celoti odločim za ekavščino, češ da mi je kot Slovencu govorno najbližja. Vzporedno mi je dopolnjeval znanje o srbo-hrvaških jezikovnih podrobnostih, ki smo jih spoznavali že v slovenski predvojni osnovni šoli, v prvih letih gimnazijskega pouka in po vojni v osebnih stikih s sogovorniki, ki so uporabljali srbo-hrvaški jezik (z političnimi delavci izven Slovenije, predstavniki JA, na sestankih na Vojni upravi JA za cono B slovenskega Primorja in hrvaško Istro itd.)

V zgradbi CK LMJ je bilo živahno kot v mravljišču. Vsi so vneto uresničevali dogovorjeno. Kmalu pa sem se vprašal, ali je ta iskrena in požrtvovalna zavzetost dovolj produktivna. Razna tematska medrepubliška posvetovanja in zasedanja biroja ter plenuma CK LMJ so bila sicer koristna, toda bilo jih je preveč. Zadostovalo bi, da bi na zvezni ravni obravnavali le najbolj pereča družbena vprašanja v državi in v tej zvezi položaj mladine. Vse ostalo pa bi moralo biti prepuščeno republiškim mladinskim organizacijam oziroma njihovim vodstvom, ki so že med vojno samostojno delovala. Zvezno mladinsko vodstvo bi moralo le usklajevati različne pobude in izkušnje, ki so nastajale pri delu mladinske organizacije na terenu, ki se je večkrat tudi različno odzival na dogajanje v vseh vejah družbenega življenja. Vendar ni bilo tako. Vse politične organizacije (KPJ, LMJ, sindikati, še najmanj pa Ljudska fronta) so namreč – od zveze navzdol – imele številna delovna telesa, ki so se po

svoji sestavi v glavnem ujemala z državnim upravnim aparatom, ki je bil končno edini poklican reševati upravne probleme. S to kopijo sovjetskega upravnopolitičnega sistema se je odločno spopadel VI. kongres KPJ oziroma ZKJ novembra 1952 v Zagrebu. Preobširna delovna telesa političnih organizacij po vsej državi so po VI. kongresu za dobro desetletje skopnela kot pomladni sneg. Ko sem bil v Beogradu so bila v CK LMJ in ostalih političnih organizacijah v zveznem centru in po republikah najbolj razvejana. Očitno pa je bilo, da bi moralo biti že takrat zvezno mladinsko vodstvo številčno majhno. Edino oddelek za mladinske delovne akcije pri CK LMJ je bil upravičeno razmeroma velik. V državi so bile v tistem času na višku zvezne mladinske delovne akcije. Zato je moral delovati ustrezni zvezni mladinski center, ki jih je skupaj z organi oblasti in gospodarstvom načrtoval in neposredno uresničeval. Skratka, tudi organizacijska zgradba in vsebinska dejavnost zveznega mladinskega vodstva in vseh ostalih političnih organizacij pa tudi državne uprave, je dokazovala, da se je prvi dve leti po resoluciji informbiroja politični in upravni birokratizem razvil do skrajnih meja. Zato se je moral po letu 1952 korenito zmanjšati in spremeniti vsebino svojega delovanja, če je Jugoslavija hotela zmagati v spopadu s Stalinom oziroma informbirojem in zgraditi svoj družbeni sistem.

V CK LMJ se je kljub njegovemu prizadevanju in tudi koristnemu delu kazal vzpon birokratizma med drugim tudi v zamisli, da bi s pomočjo države zgradili svojo novo veliko in moderno upravno zgradbo. Načrti zanje so bili že pripravljeni, lokacija je bila določena nedaleč od zvezne skupščine oziroma osrednje beograjske PTT palače. Denar za izvedbo del je bil načelno tudi že odobren. Priprave za mladinsko delovno akcijo za to izgradnjo so bile že v polnem razmahu. V biroju CK LMJ sem, čeprav zelo nerad, moral sodelovati v teh pripravah. K sreči se je začetek gradbenih del zavlekel in tudi meni se je, ne da bi vedel, počasi začelo iztekati delo v Beogradu. V tej časovni zamudi smo vstopili v leto 1950, ko se je B. Kidrič že pripravljaj na odločilni spopad z državnim socializmom in njegovim birokratskim ustrojem. Eden od znanilcev teh priprav je bila tudi nenadna zamrznitev odločitve o gradnji nove zgradbe CK LMJ. Kmalu zatem je bila ta odločitev tudi dokončno umaknjena. Na mestu, na katerem naj bi stala zgradba CK LMJ, je bil kasneje zgrajen moderen hotel.

Kljub temu, da sem v času, ko sem delal v Beogradu z veseljem spremljal njegov življenjski utrip in navezal prijateljske vezi s svojimi sodelavci – ob obiskih različnih predelov Jugoslavije pa sem srečal še veliko dobrih ljudi – sem se želel čimprej vrniti v Slovenijo. Čutil sem, da v Beogradu ne morem več ostati in da je moje bivanjsko in delovno okolje predvsem Slovenija. Zato je bil med bivanjem v Beogradu vsak moj obisk v Sloveniji posebno doživetje. V Slovenijo sem prihajal na zasedanja republiške skupščine in na nekatere pomembne seje slovenskega mla-

dinskega vodstva in CK KPS. Če sem potoval z letalom, je bilo gledanje slovenske hribovite pokrajine potem, ko smo preleteli ravninsko področje Srbije in Hrvaške, pravo doživetje. Še bolj pa sem to razliko občutil, ko sem potoval ponoči z vlakom in zjutraj zagledal strmine, ki so obdajale železniško progo v slovenskem Posavju do Ljubljane. Čeprav sicer nisem nenehno načenjal vprašanja svoje vrnitve sem slutil, da se bo to kmalu zgodilo. Iz ljubljanskih srečanj s svojim partizanskim soborcem in prijateljem Albertom Jakopičem-Kajtimirom sem namreč razbral, da se slovensko republiško vodstvo v Beogradu zavzema, da bi se v doglednem času vrnil v Slovenijo. Kmalu pa bi sam svojevoljno zapustil Beograd in v Sloveniji sprejel vsako zaposlitev, tudi delo cestnega pometalca. Zgodilo se je namreč naslednje:

Moja sestra Pepca je po sklepu republiške državne uprave in v soglasju z GO LMS 1. septembra 1946 odšla na študij agronomije na univerzo v Harkovu v Sovjetski zvezi. Tam je uspešno študirala do junija 1948, ko je bila v Bukarešti sprejeta in objavljena resolucija informbiroja. Študij v Harkovu je takoj prekinila in se vrnila v domovino. Po vrnitvi je študij nadaljevala na zagrebški univerzi. Toda pred začetkom novega študijskega leta 1949/1950, jo je 1. septembra 1949 brez vsakega vzroka v moji rojstni vasi Šmarje-Sap aretirala slovenska UDBA. Oblast, ki jo je poslala na študij v Sovjetsko zvezo jo je zaprla ne glede na to, da je od prvega dne po resoluciji informbiroja vneto zagovarjala politiko jugoslovanskega političnega in državnega vodstva v sporu s Stalinom. Po aretaciji je izginila brez sledu. Njeni najbližji nismo vedeli, kje je in kakšna je njena usoda. Jaz sem v Beogradu za njeno izginotje izvedel od brata Janeza, ki je tudi v Zagrebu študiral agronomijo in je po sestrinem povratku iz Sovjetske zveze med študijem v tem mestu z njo skupaj stanoval. Tej aretaciji sem se z jezo začudil. Ob sestrinem povratku iz Harkova leta 1948 sem namreč z njo govoril in videl, kako ogorčeno je obsojala sovjetski odnos do Jugoslavije in kakšno zvestobo je kot partizanka od leta 1943 izžarevala Sloveniji, Jugoslaviji in Titu.

Moj, sedaj že pokojni brat Janez, ki je še bolje poznal ves sestrin odpor proti informbiroju (tudi iz njene politične zavzetosti na zagrebški univerzi v študijskem letu 1948/1949), je po nekaj mesecih brezuspešnih poizvedovanj vse naše družine o tem, kaj se je z njo zgodilo, napisal obširno pismo slovenskemu notranjemu ministru B. Kraigherju. V pismu je protestiral proti sestrini aretaciji in molku o njeni usodi. To mi je sporočil v Beograd. Dodal je še, da je v pismu opisal njeno opredelitev za CK KPJ in poudaril, da je nesprejemljivo, da njeni najožji svojci, ki smo bili vsi, z materjo vred, v partizanih, z njo ne morejo imeti nobenih stikov. Nekaj dni zatem, 6. januarja 1950, je bila sestra izpuščena iz zaporov. Povedala nam je, da je bila ves čas zaprta na Povšetovi ulici v Ljubljani, oblečena v letno obleko s kratkimi rokavi in obuta v sandale tako kot tedaj, ko je bila aretirana.

Takšna je bila sredi zime tudi izpuščena na prostost. V zaporu je bila tudi podvržena grobem zaslisevanju. Po prihodu na prostost je bila po naročilu B. Kraigherja v celoti rehabilitirana, saj se je izkazalo, da je bila zaprta ob splošnem valu sumničenj, ko je bil sumljiv skoraj vsak, ki se je dlje časa zadrževal v Sovjetski zvezi. Bilo je očitno, da je bila žrtev takratne obsedenosti UDBE, ki je sodila, da poleg odkritih informbirojevcev v državi obstaja še veliko število neodkritih. Ker je sestra Pepca dve leti študirala v Sovjetski zvezi, je zato doživela aretacijo in zapor. Po izpustitvi je aprila 1951 diplomirala na Agronomski fakulteti v Zagrebu. Ostala je članica KPS oziroma ZKS in dobila ustrezno strokovno službo. Ob družbeno-politični aktivnosti je bila kasneje kot kmetijski strokovnjak izvoljena tudi v republiško in zvezno skupščino.

Pri sestrini aretaciji sem se nekoliko podrobneje zadržal zato, ker sem imel v letu 1949 tudi sam slabe izkušnje z beograjsko UDBO. Začelo se je še pred sestrino aretacijo, ko se me je UDBA lotila s cenenimi provokacijami. Najprej se je popolnoma nepričakovano v moji pisarni v zgradbi CK LMJ pojavila velika železna blagajna. Ko sem vprašal, čemu ta sprememba v opremi moje pisarne, mi je upravnik zgradbe pojasnil, da so jo namestili zato, da bi lahko v njej shranjeval delovno gradivo. Takoj sem zaslutil, da gre za zanko UDBE, saj nisem imel nobenih zaupnih dokumentov, ki bi jih moral na tak način shranjevati. Prepričan sem bil, da so pričakovali, da bom v blagajni shranil morebitno obremenilno gradivo. Blagajno sem odklenil in vanjo položil 10 dinarjev. Nato sem jo vsak dan odklepal in preveril, če mi niso česa podtaknili. Prepričan sem namreč bil, da sem dobil na uporabo le kopijo blagajniškega ključa. Prisluškovali so tudi mojim telefonskim pogovorom, kajti skoraj hkrati, ko se je v moji pisarni pojavila blagajna, so mi namestili tudi direktni zunanji telefonski priključek. Do takrat sem imel samo internega z možnostjo, da se preko hišne centrale vključim v zunanje telefonsko omrežje. Nekega večera, ko sem še delal v pisarni, sem po tem telefonu poklical Dalmatinko Natašo Bašković iz Makarske, ki je živela v Beogradu in je bila dobra prijateljica mojega sodelavca J. Bačića, ki je bil tudi Dalmatinec. Nataša mi je v pogovoru navrgla, da bo naslednjega dne v Beogradu nogometna tekma med Partizanom in Hajdukom. Čeprav nisem bil posebej privržen nogometu, sem venomer držal pesti za Hajduka, ki je deloval tudi med vojno, in sicer v okviru NOB. Zato sem Nataši vneto zatrdil, da bo zmagal Hajduk, ker ima boljše moštvo. Nenadoma pa sem v slušalki zaslišal močan moški glas, ki je mene in Hajduka z grobo srbsko psovko poslal v ... in zavpil, da "pobeduje" samo Partizan. Takoj sem vedel, da se prisluškovalec ni mogel obvladati in se je s svojim histeričnim navijaštvom v afektu izdal. Takrat namreč še ni bilo množičnih prisluškovalnih naprav take kakovosti in široke uporabe kot kasneje. Zato so v glavnem prisluškovali neposredno. V to, da se nisem motil sem

bil prepričan tudi zato, ker med začetkom in koncem celotnega telefonskega pogovora ni bilo nikakršnih šumov ali motenj. Prisluškovalec je pač ob vsakem pogovoru prisluškoval neprekinjeno ves čas. Morda bi sčasoma mislil, da je vse to bilo le slučajno in da sem nenadejano "posest" blagajne in neposredno zunanjo telefonsko zvezo ocenjeval preveč osebno, kot del policijskega nadzorovanja zaradi svojega odpora proti nekaterim delovnim metodam UDBE, kar sem večkrat tudi javno obsojal. Toda dogodilo se je še nekaj, kar je potrdilo moje prvotne domneve. Kmalu po prisluškovanju mojega telefonskega pogovora mi je raznašalka pošte v zgradbi CK LMJ prinesla name naslovljeno pismo z inozemsko pošno znamko in žigom. Ko sem pismo odprl, sem v njem, po spominu povzeto, v srbsčini prebral tole vsebino: "Zahvaljujemo se Vam za dragocene podatke in pričakujemo Vaše bodoče sodelovanje. Cenimo Vaš internacionalizem."⁷ Takoj, ko sem to prebral, sem s pismom nemudoma odšel k predsedniku CK LMJ M. Neoričiču. V pisarni je bil sam, če pa bi imel obiskovalce, bi zahteval takojšen pogovor na štiri oči. Prebral sem mu vsebino pisma, mu ga izročil ter dejal, da želim takojšen sprejem pri zveznem ministru za notranje zadeve Aleksandru Rankoviću, sicer bom še istega dne zapustil delo v CK LMJ, odšel iz Beograda v Slovenijo in se od tam ne bom več vrnil. M. Neoričič je odgovoril, da so to "učinili mangupi" in dodal še nekaj puhlic, da bi zmanjšal pomen te provokacije. Ostal sem neomajen. Vztrajal sem pri takojšnjem sprejemu pri A. Rankoviću ali pa bom nepreklicno uresničil svojo odločitev in takoj zapustil zgradbo CK LMJ. Takrat se je M. Neoričič zresnil. Prosil me je, naj počakam eno uro, ker ni prepričan ali bo A. Ranković takoj dosegljiv. Obljubil mi je, da me bo obvestil takoj, ko bo z njim dobil zvezo. Odšel sem v svoj delovni prostor. Nedolgo zatem se je po internem telefonu oglasil M. Neoričič. Dejal je, da je A. Rankovića dobil in mu vse povedal, vključno z mojo odločitvijo, da zapustim Beograd. Rekel mi je, da se je A. Ranković razburil, zahteval, naj mu pošljejo pismo in dejal, da bo ostro ukrepal. Dodal je še, da moj obisk pri njem ni potreben. Uvidel sem, da je M. Neoričič govoril resnico. O tem sem se čez nekaj dni prepričal na svojevrsten način: blagajna iz moje pisarne je izginila čez noč.

Mnogo let kasneje sem se še enkrat prepričal, da je takrat A. Ranković v resnici ukrepal. Leto ali dve pred njegovo smrtjo – 21. avgusta 1983 – sva bila z ženo Alenko na desetdnevnem bivanju v zdravilišču hotela Svoboda v Strunjanu. Naneslo je, da je bil tiste dni tam tudi A. Ranković, ki je po pripovedovanju mojih prijateljev iz Obale skoraj vsako leto s svojo ženo Slavko prihajal na oddih v Strunjan. Nekega večera sva se z A. Rankovićem slučajno srečala v dvigalu. Pozdravil sem ga in nagovoril z njegovim partizanskim imenom: "Saj si ti tovariš Marko?" Pritrdil mi je in me vprašal, kdo sem jaz. Ko sem mu povedal svoje ime in priimek, mi je takoj odvrnil: "A ti si radio sa Neoričičem u omladinskoj organizaciji." Bil

sem začuden nad tolikšnim spominom. Njegov odgovor sem takoj povezal s svojo "pisemsko" dogodivščino v Beogradu. Več nisva imela časa spregovoriti, ker se je dvigalo ustavilo. Med izstopanjem mi je A. Ranković predlagal, da se zjutraj naslednjega dne snideva v hotelski avli. Naslednji dan po zajtrku sva se v njej srečala. Sedel je v fotelju ene od sedežnih garnitur. Pridružil sem se mu. Zelo hitro sva začela razpravljati o politiki. Kmalu sem ga brez uvoda vprašal, čemu se je kot eden najtesnejših sodelavcev Tita obrnil proti njemu s tem, da mu je prisluškoval in tako povzročil t. i. prisluškovalno afero, katere končno posledico je predstavljal znani 4. plenum CK ZKJ, ki je 1. julija 1966 zasedal na Brionih in je pomenil tudi Rankovičev politični konec. Izredno prizadeto mi je odgovoril, da tega ni storil. Dejal mi je, da v to afero z ničemer ni bil vpleten in dobesedno rekel: "Ja sam platio račune za druge!"⁸ Te besede je tolmačil s trditvijo, da so krivdo za poglobitve stranpoti pri vodenju ZKJ in upravljanju države obesili nanj in ga napravili za grešnega kozla. Vseh podrobnosti, ki mi jih je v tej zvezi pripovedoval, se ne spominjam več natanko. Če pa opredelim s skupnim imenovalcem vse, kar je povedal, bi rekel, da so Tito in njegovi najožji sodelavci vse ključne odločitve sprejemali skupaj, potem pa so najbolj "umazane" pripisali njemu. Govoril je prepričljivo, kot da je šele po njegovi odstranitvi na brionskem plenumu spoznal svojo pravo vlogo v družbi in svoje sposobnosti. Odkrito mi je dal vedeti, da je bila njegova vloga pri političnem in upravnem vodenju države navzven zelo pomembna, vendar pa jo je opravljal ob "sposobnejših". Nisem imel vtisa, da me je hotel prepričati o svoji nedolžnosti, temveč, da je svoja spoznanja pripovedoval zaradi ranjenega človeškega dostojanstva. Zato sem mu to tudi verjel in to verjamem še danes, čeprav sem vedno soglašal s splošno oceno brionskega plenuma o delovanju UDBE v državi. Konec koncev v času najinega strunjanskega pogovora A. Ranković ni imel nobenega razloga, da me o svoji resnici v zvezi z prisluškovalno afero prepričuje in prepriča. Takrat sem bil brez javnega političnega vpliva, A. Ranković pa v najširši javnosti že dolgo ni bil več politično prisoten. Vedel sem samo, da se je po odhodu iz političnega življenja rad srečeval s partizani. Zato mi je, po mojem vtisu, iskreno in zelo prizadeto odgovoril na moje osrednje vprašanje. Mislim sem ga še vprašati o njegovi vlogi pri dogajanju na Golem otoku, pa me je prehitel z vprašanjem, kako je s Stanetom Kavčičem. Zanimalo ga je, kako živi in s čim se kot upokojenec in politično nedejaven ukvarja. Kaj posebnega mu nisem imel povedati, čeprav sem se s S. Kavčičem občasno srečeval in pogovorjal. Ker je moj odgovor hkrati izzvenel tudi kot vprašanje, zakaj ga od vseh njemu znanih slovenskih politikov zanima prav S. Kavčič, mi je začel pripovedovati o dogodku, ki se mu je pripetil v odmoru na brionskem plenumu CK ZKJ. Najprej je poudaril, da je S. Kavčiča vedno zelo cenil in da mu je v povojnih letih tudi nekajkrat pomagal, da mu ni

bilo treba oditi iz Slovenije na delo v Beograd. Dejal je še, da je vedno imel vtis, da je Kavčičev odnos do njega prijateljski, saj sta se zelo zbližala že v vojnih letih, ko je S. Kavčič leta 1944 iz Slovenije prišel v Bosno na vodilno dolžnost v USAOJ (Združena zveza protifašistične mladine Jugoslavije). Nato je potožil, da je med omenjenim odmorom na brionskem plenumu ostal povsem osamljen in da se mu ni nihče približal, kaj šele, da bi kdo z njim izmenjal kako besedo. Dejal je dobresedno takole: "Niko ka meni prilazio nije." Povedal je tudi, da se je nenadoma od bližnje skupine članov CK ZKJ oddaljil S. Kavčič in se napotil naravnost k njemu. Dejal je, da je tedaj pomislil, da je vendarle nekdo toliko pogumen, da se mu bo pridružil. Vendar se je zmotil. Nekaj korakov pred njim se je namreč Stane ustavil, mu namenil nekaj obtožujočih stavkov, nato pa se sunkovito obrnil in vrnil k svoji skupini. Videl sem, da je bil A. Ranković nad ravnanjem S. Kavčiča boleče prizadet še takrat, ko mi je pripovedoval to zgodbo. Resnici na ljubo pa moram povedati, da mi je S. Kavčič o A. Rankoviću vedno lepo govoril; ne toliko v zvezi s politiko, ampak o Rankovićevih osebnostnih potezah. Videl sem, da sta si bila predvsem medčloveško zelo naklonjena. Zato sem sklenil, da Stanetu o tem srečanju z A. Rankovićem nikoli ne bom spregovoril. Da so bile njune človeške vezi pred brionskim plenumom v resnici pristne, dokazuje tudi to, da je A. Ranković med pogovorom v Strunjanu od vseh slovenskih politikov omenil le S. Kavčiča. Vendar ne z naglasom zamere, marveč z vprašujočim razočaranjem v glas. Po moje vprašujočim zato, ker je bil tudi S. Kavčič z javno politično afero že deset let izločen iz političnega življenja, čeprav zaradi popolnoma drugačnih političnih vzrokov. Osebnostno pa sem si Stanetovo ravnanje na brionskem plenumu tolmačil takole: prijateljske vezi med njim in A. Rankovićem so bile v glavnem znane vsem vodilnim jugoslovanskim politikom, čeprav sta se politično marsikdaj bistveno razhajala. To pa njune človeške povezanosti do takrat ni skalilo. Trdno sem prepričan, da so Staneta v omenjeni skupini v odmoru med brionskim plenumom na ta račun tudi grobo zbadali, česar pa zaradi svojih znanih demokratičnih in v prid Slovenije izoblikovanih stališč ter tudi zdravstvene krhkosti, nenadoma ni mogel več prenašati. V afektu je storil to kar je, ne da bi s tem v svoji notranjosti hkrati tudi za vselej podrl most, ki ga je z A. Rankovićem čisto človeško povezoval. V to sem se še posebej vnovič prepričal, ko sem v Kavčičevem, leto dni po njegovi smrti objavljenem dnevniku, prebral naslednje: "Ranković je bil pošten in topel človek. Znal je prisluhniti ljudem in jim tudi pomagati, če so bili v težavah. Bil je strog, ali tudi velikodušen. (...) Bil je vrhovni poglavar policije, ne po strasti svojega značaja, ampak po svoji partijski dolžnosti. (...) Ali Marko je pri vsem tem ostal človeško celovit, nedotaknjen in zvest visoki etiki revolucije. (...) Ali je Titu res namestil prisluškovalne naprave, tega ne vem. Težko verjamem! Nagibam se k domnevi, da so mu to podtaknili."⁹

Med pogovorom z A. Rankovićem so v hotelski avli mimo naju hodili različni ljudje, med njimi tudi precej mojih znancev. Kasneje so me nekateri spraševali, kaj sva z A. Rankovićem govorila. Njihovo radovednost sem potešil v glavnem samo s stavkom, da je bil razgovor zanimiv in da mi je dejal, da za prisluškovalno afero ni kriv. Eden pa je pripomnil, da sva govorila dolgo in da bi bilo prav, če bi za slovensko politično vodstvo o tem razgovoru napisal posebno zabeležko. Zavrnil sem ga in mu dejal, da nisem nikakršen obveščevalni agent, da pa bom po svoji presoji pogovor omenil takrat in v toliko, v kolikor bosta to dopuščala raven in kontekst konkretne izmenjave mnenj o politiki v Sloveniji in Jugoslaviji. Tako je nanese, da sem v skladu s temi merili ob priložnostnem pogovoru predsedniku CK ZKS Francetu Popitu povedal, da je A. Ranković odločno zanikal krivdo za prisluškovalno afero. F. Popit mi je odgovoril, da je A. Ranković tudi Edvardu Kardelju po brionskem plenumu dejal isto in da misli, da celotno dogajanje v zvezi z prisluškovanjem Titu le ni bilo tako enostavno, kot je to bilo predstavljeno v javnosti.



Veliko bi lahko še napisal o enoinpolletnem delu v Beogradu. Odločil pa sem se, da se zadržim le pri teh spominskih zapisih. Zaustavil bi se lahko pri obiskih posameznih šol, delovišč na delovnih akcijah, in seveda pri svojih sodelavcih. Bili so čudoviti prijatelji in iskreni privrženci povojne države, ki je takrat preživljala težka leta. Na življenjske probleme niso gledali enosmerno. Zato smo se pogosto pogovarjali tudi o vprašanjih, ki so bila v državi dokaj problematična. Ko sedaj mislim nanje, me bolj kot opis njihove človeške podobe, preveva vprašanje, kako je z njimi danes, kako živijo tisti, ki so še pri življenju in kdo med njimi je že odšel. Ko mislim nanje ostajam brez izčrpnega odgovora na vprašanje, kako gledajo na dogajanja v preteklih desetletjih v Jugoslaviji in sedaj v Srbiji in na Kosovu. V osnovi jih slutim. To so bili pošteni in požrtvovalni ljudje, ki so se med vojno kot partizani borili na različnih koncih Jugoslavije in ki jim je, kot vsej takratni mladi generaciji, vojna pretrgala mladost in življenje usmerila drugače, kot so si najbrž želeli. Verjamem, da v zadnjih kriznih letih v bivši Jugoslaviji vsaj v večini niso podpirali in ne podpirajo rušilnega nacionalizma in šovinizma, zlasti velikosrbskega ne. Življenje jih je prevaralo za ideale, za katere so se opredelili in verjetno z grenkobo preživljajo zaton svojega življenja. Že ko sem se ob odhodu iz Beograda od njih poslavljaj sem pri marsikomu zaslutil, da gleda na prihodnost stvarno, brez neutemeljenega upanja in da je pripravljen na vse. Bili smo namreč enotni v različnosti, saj smo prihajali iz raznovrstnih kulturnih, političnih in tudi gmotnih sredin. Pripadali smo generaciji, ki je bila med vojno topovska hrana, po njej pa mazivo za "funkcioniranje" družbenopolitičnega sistema, ki so ga usmerjali drugi – zaslužnejši in bolj "vizionarski". Družbenih

vzvodov upravljanja starejši, vodeči ljudje, zato niso hoteli pravočasno prepustiti tej generaciji, ki bi, v to sem prepričan, mnoga krizna stanja v družbi preprečila, razvojno nujna pa obvladovala vsaj do te ravni, da ne bi prišlo do tako rušilnega razpleta, kot so ga in ga doživljajo v letih po razpadu Jugoslavije. Stari so hoté vztrajali! Ko pa so, glede na svoja leta, začeli izbirati svoje naslednike, so si za sodelavce v glavnem izbrali ljudi, med katerimi marsikdo ni bil kos zamujenim priložnostim iz preteklosti, še manj pa novim razvojnim potem sodobnega sveta, ki je terjal in še terja znanje, izkušnje in samozavestno, pa vendar razsodno zlitje z novimi tokovi v človeški družbi. Na tej osnovi bi bila pravočasno dosežena konfederacija Jugoslavije in s tem tudi možnost za miren prehod posameznih republik v popolno državno samostojnost. Osebnostno sem prepričan, da je bil možen takšen tok razvoja v Jugoslaviji.

Te vrstice sem zapisal kot zapoznelo slovo od svojih sodelavcev v Beogradu. Spomladi 1950 sem dobil hkrati iz Ljubljane in od predsednika CK LMJM. Neoričiča obvestilo, da bom moral oditi na novo delo v Slovenijo. Prevzel naj bi dolžnost sekretarja oblastnega komiteja KPS za Goriško, ki je obsegal vso leta 1947 k Sloveniji in Jugoslaviji priključeno Primorsko. Ker je bil takoj zatem sprejet sklep, da se upravne oblasti po vsej Jugoslaviji ukinejo, je postal moj povratek v Slovenijo vsaj za moje sodelavce v Beogradu vprašljiv. Iz Ljubljane pa so mi vseeno sporočili, naj se do maja vrnem, ker bom začasno delal v CK KPS in kot poslanec v republiški skupščini. M. Neoričič mi je vneto prigovarjal, naj ostanem v Beogradu. Obljubljal mi je vse mogoče. Vendar sem vztrajal, da se vrnem v Slovenijo.

Slovo v Beogradu je bilo prisrčno, saj smo bili sodelavci v CK LMJM dobri prijatelji. Zavedal pa sem se, da bi se v Slovenijo kmalu vrnil tudi v primeru, če bi si tega povratka ne želel. Prepričan sem namreč bil, da bodo preobširna profesionalna delovna telesa vseh političnih organizacij korenito skrčena na najmanjši obseg.

Povem naj še, da je bilo dokaj lažje slovo od Slovencev, ki so prav tako delali v Beogradu. Pričakoval sem, da se bom z njimi kasneje, zlasti ob njihovih obiskih v Sloveniji, pogosto videval. Poleg V. Šestana in njegove žene Marice, s katerima sem skupaj stanoval ter Lodom Poharjem in njegovo ženo Klemento, ki sta bivala nekaj ulic vstran, sem se največ družil z Bogdanom Osolnikom, njegovo ženo Maro Rupeno in njeno materjo, ki je takrat v Beogradu živela z njuno družino. Z Bogdanom sem leta 1944 skupaj partizanal na Gorenjskem, z Maro pa me je vezalo poveljno delo v coni B slovenskega Primorja, zlasti še v slovenski Istri. Takrat je njena mati z njo živela v Semedeli pri Kopru in skrbela za vnukinjo Katjo. Marino mati sem občudoval zaradi njene mirnosti, razsodnosti, prodornega duha in brezemne privrženosti resnici. Nikoli ne bom pozabil, kako je takrat, ko je videla skrajne delovne napore vseh nas, dejala: "Zelo ste pridni, bodite ob tem tudi dovolj pametni!"

V začetku maja 1950 sem se dokončno vrnil v Ljubljano. Začasno so me vključili v delo komisije za agitacijo in propagando CK KPS. Po nekaj mesecih pa sem bil imenovan za predstavnika vlade Ljudske republike Slovenije pri Vojni upravi Jugoslovanske armade v coni B Svobodnega tržaškega ozemlja in za delegata CK KPJ in CK KPS pri tamkajšnji organizaciji komunistične partije STO.

Slovo od dela v mladinski organizaciji ni bilo preveč težko, čeprav sem bil njen profesionalni delavec kar tri leta. Vrnil sem se na Primorsko, na katero sem bil zelo navezan še iz partizanskih in prvih poveljnih let. V knjigi *Moja resnica* sem ji zato namenil največ besedila. Ker sem želel, da o poveljni Primorski pišem strnjeno, sem v tej knjigi izvzel čas med leti 1947 in 1950, ko sem se novembra 1950 na Primorsko vnovič vrnil. Nikoli pa nisem opustil misli, da te vrzeli ne bom vsaj malo zapolnil. Zavedam se, da sem s tem zapisom ta dolg skromno poravnal. Sicer pa bo to presodil bralec, ko bo ta del mojih poveljnih spominov ugledal luč sveta.



Avtor med branjem poročila na III. kongresu Ljudske mladine Slovenije junija 1947 v Ljubljani



Porušeni Glavni trg v Mariboru leta 1945
(iz gradiva Muzeja novejše zgodovine)

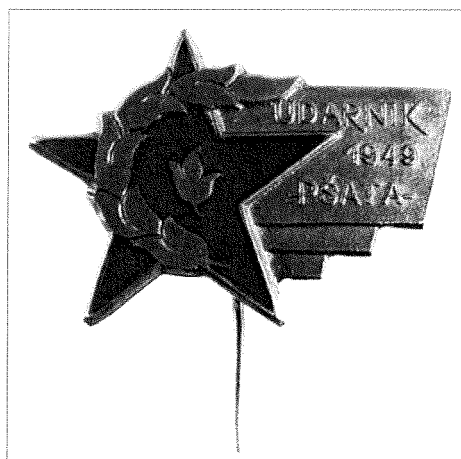
MLADINSKE DELOVNE AKCIJE



Na gradbišču Zadrúžnega doma v Kapeli julija 1947
(iz gradiva Muzeja novejšé zgodovine)



Legitimacija udeleženca mladinske delovne akcije pri gradnji proge Sežana–Dutovlje leta 1948
(iz gradiva Muzeja novejšje zgodovine)



Značka udarnika pri regulaciji Pšate leta 1949
(iz gradiva Muzeja novejšje zgodovine)

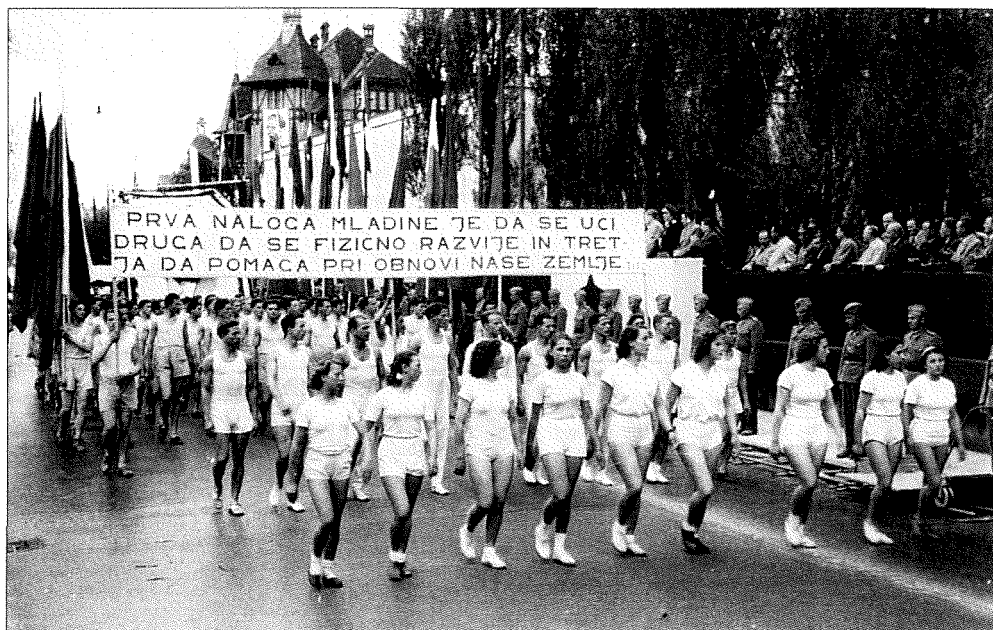


Mladinska delovna brigada pri zatiranju koloradskega hrošča na Krškem polju 30. avgusta 1947; brigadirja s škropilnima napravama (iz gradiva Muzeja novejše zgodovine)



Prostovoljno delo pri gradnji šole v Dupljah pri Tržišču 6. junija 1948 (iz gradiva Muzeja novejše zgodovine)

MLADINSKE DELOVNE AKCIJE



Mladinke in mladinci na prvomajski paradi leta 1948 v Ljubljani
(iz gradiva Muzeja novejšje zgodovine)



Avtor z vodstvom mladinske organizacije Bosne in Hercegovine na Ilidži pri Sarajevu maja 1949

OPOMBE

¹ Naj spomnim, da je bila pod pritiskom naših medvojnih zahodnih zaveznikov po partizanski vojski osvobojena Primorska 12. junija 1945 začasno, tj. do sklenitve mirovne pogodbe z Italijo, razdeljena na dve okupacijski coni. Na cono A pod angloameriško vojno upravo in na cono B pod jugoslovansko vojno upravo.

² Pepita, oktober 1997, št. 10, str. 9-13.

³ Glej France Perovšek: *Moja resnica*, str. 191-197 in 247-249.

⁴ Opozarjam, da tega obiska ne gre zamenjevati z obiskom delegacije albanske, bolgarske in madžarske mladine, ki je 25. marca 1948 obiskala Ljubljano. Zaradi neuradnega značaja obiska sovjetske komsomolske delegacije, ki je bil ob že naraščajočem nejavnem sporu med Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo v bistvu politično poizvedovalnega značaja, tudi nismo oblikovali nikakršnega skupnega dokumenta.

⁵ Milovan Đilas je bil v tistem času član politbiroja CK KPJ in eden najožjih sodelavcev Josipa Broza Tita. Ko je pred sporom z informbirojem obiskal Sovjetsko zvezo in tam, po Stalinovi oceni neustrezno govoril, je to Stalin s pridom uporabil v pismih CK KPJ. Ker sem se na tem mestu že zaustavil ob M. Đijas, naj ob tej priložnosti opozorim tudi na nekatere okoliščine ob njegovi znani odstranitvi iz javnega političnega življenja na 3. (izrednem) plenumu CK ZKJ, ki je bil 16. in 17. januarja 1954 v Beogradu. Morda bo to zanimivo za raziskovalce povojne jugoslovanske zgodovine.

Naključje je bilo, da sem prisostvoval 3. plenumu CK ZKJ januarja 1954 v Beogradu. V Socialistični zvezi delovnega ljudstva Slovenije sem vodil komisijo za tisk in sem bil zato na ta plenum tudi povabljen. Plenum je potekal v ozračju velike politične napetosti v vrhu CK ZKJ. Na javnost ta napetost ni imela posebnega vpliva. Očitno pa je vodstvo ZKJ računalo tudi na to možnost, zlasti še med nekaterimi visokimi častniki JLA, ki so bili, tako kot M. Đilas, po rodu Črnogorci. V dvorani, v kateri je plenum potekal, sem sedel pri njenem robu, ki je bil obdan z debelo zaveso. Ob meni je sedel tudi general Milan Žeželj, ki je kot poveljnik Garde JLA skrbel za Titovo varnost. Nekajkrat je vstal in odgrnil zaveso za katero so bile radiozveze. Ob njih je stalo tudi nekaj, po mojem sklepanju v civilne obleke preoblečenih častnikov. Prepričan sem bil, in to so potrdili tudi nekateri drugi blizu sedeči udeleženci plenuma, da je tedaj M. Žeželj sprejemal obvestila o stanju v državi, posebej pa še v vojski in da bi, če bi bilo to potrebno, ukazal izvršitev ustreznih, najbrž že vnaprej predvidenih ukrepov. Plenarno zasedanje CK ZKJ so namreč neposredno prenašale vse najpomembnejše radijske postaje v državi. Toda plenum se je kljub nekaterim dramatičnim razpravam v celoti končal tako, kot je bilo predvideno in njegov sklep o izključitvi M. Đilasa iz CK ZKJ ni nikjer v državi imel resnejšega odziva.

⁶ Glej op. 3.

- ⁷ Nekaj podobnega se mi je, na lokalni ravni, v režiji iste službe zgodilo spomladi 1951 na Vojni upravi Jugoslovanske armade v Kopru, prepričan pa sem, da brez vednosti B. Kraigherja.
- ⁸ A. Ranković po letu 1953 ni več operativno vodil jugoslovanske UDBE, ker je bil zvezni notranji minister samo do tega leta. Od leta 1953 do 1963 je bil podpredsednik Zveznega izvršnega sveta, od 1963 do 1966 pa podpredsednik SFRJ.
- ⁹ Stane Kavčič: Dnevnik in spomini (1980-1987). Druga knjiga, Ljubljana 1988, str. 468, 469.

ZAHVALA

Eno izmed najzahtevnejših del lanskega letnika revije Borec je prav gotovo monografija dr. Božidarja Jezernika Italijanska koncentracijska taborišča za Slovence med drugo svetovno vojno. Obsežen strokovni tekst, zdaj ponujen v branje in razmislek tudi v angleškem jeziku (STRUGGLE FOR SURVIVAL, Italian Concentration Camps for Slovenes during the (Second World War), so denarno podprli Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Ministrstvo za znanost Republike Slovenije in Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani. Slednja je tako podprla strokovna prizadevanja tudi svojega profesorja in našega dolgoletnega sodelavca. Ko smo v uredništvu pretresali izdaje, ki so zaznamovale leto 1998, smo se odločili, da se še enkrat zahvalimo vsem trem uglednim institucijam, ki so brez oklevanja podprle Jezernikovo delo. Iskrena hvala!

Uredništvo revije Borec

B O R E C

MEDNARODNI KONGRES ZA ESTETIKO (LJUBLJANA 1998)

Borec, Ljubljana, LI/1999, št. 575–576, str. 5, slov. (angl.)

Peter Carrier obravnava postavljanje spomenika židovskim žrtvam nacizma v Berlinu, ki je pred kratkim tudi s fizično selitvijo zveznih uradov znova postal nemška prestolnica. Združitev Nemčije in selitev nazaj v Berlin kot nemško glavno mesto je povzročila, da so nekateri neprijetni spomini spet prišli na dan, z njimi pa tudi vprašanje, kako se posloviti od strašne in obremenjujoče preteklosti. Carrierjev prispevek posreduje zbrano gradivo o nekajletnih konceptualnih spopadih in povezuje politične, antropološke in estetske vidike v celovit pristop k problematiki vzpostavljanja simbolne vrednosti spomenikov nasploh. Avtor je za objavo dodal tudi nekaj podatkov o najnovejših dogajanjih po izvolitvi Schröderjeve vlade, ki je (za socialdemokrate vsekakor zanimiv poudarek!) že v volilni kampanji dala največ na obnovo nemške nacionalne samozvesti, ki se mora otresti neprestane slabe vesti zaradi nacistične preteklosti.

Albert van der Schoot govori o takorekoč večni težnji po utemeljevanju človeškega pojmovanja reda in harmonije v naravnih, torej od človeka neodvisnih in razvojno-zgodovinskopraizvornih temeljih. O tem je sicer pisal v svoji obsežni knjigi, tu pa je predstavljena vzporedna analiza dokazovanja naravnega reda tonov v lestvici in naravnega reda lusk pri storžih. Oba primera, prvi muzikološki in drugi biološki, sta natančno obdelana, smisel primerjalne analize pa je v opozarjanju na analogne sklepe in protislovja, ki iz predpostavke o naravnem redu izhajajo. Vrednost takega raziskovanja ni samo v zgodovinski erudiciji, ampak predvsem v tem, da opozarja na vseskozi izrecno ali skrito prisotno težnjo, torej na antropološko predpostavlanje reda in harmonije slučajnosti ter kaosu. Avtor iz tega ne izdvaia relativističnih sklepov, ampak nas preprosto opozarja na antropološke in filozofske zagate ter na posledice stališča o vnaprej zagotovljenem naravnem redu.

Gregorz Dziamski se že dalj časa ukvarja z avantgardnimi gibanji v srednjeevropskem prostoru in razširja ta interes tudi z navezavami na postmoderni sodobni čas v istih okvirih. Ker njegov prispevek obravnava prostor, kateremu naj bi tudi sami pripadali, in ker smo pri nas prav v zadnjem času (pomislimo samo na razstavo o slovenski zgodovinski avantgardi v Moderni galeriji) prišli do prvih celovitih prikazov in ocen, kaj naj bi slovenska zgodovinska avantgarda pomenila v lastnem in širšem kontekstu kot celota, nas referat Dziamskega vpelje v nekatere zakonitosti in navezave, ki so obstajale v srednjeevropskem prostoru v času zgodovinskih avantgard. Te pa poveže s sodobnostjo, ko se v srednji Evropi govori o postmodernizmu posebne vrste, z opozorilom na naslovno konstanto: nezaupanje do velikih pripovedi, značilno za postmoderno stanje, je primerna iztočnica za uveljavitev srednjeevropske umetnosti.

Študija Miška Šuvakovića sicer ni bila predstavljena na kongresu, je pa v času kongresa in njegovega kasnejšega študijskega bivanja v Ljubljani, kjer je mesec dni predaval na

Oddelku za filozofijo Filozofske fakultete v Ljubljani, prišlo do zamisli, da bi njegova predavanja o slovenski filozofiji in kulturi od šestdesetih let do danes postala knjiga, in da bi to knjigo izdali najprej v slovenščini. Tu natisnjeni prevod je odlomek, ki govori o enem ključnih in prelomnih pojavov – skupini OHO in njeni filozofiji oz. ideologiji in strategijah. Slovenska kulturna scena nima pogosto priložnosti, da se vidi v očesu od zunaj, še manj priložnosti pa je, da je tak pogled od zunaj prisoten v daljšem časovnem obdobju. Miško Šuvaković je prisoten in vpleten v slovenska kulturna in umetniška dogajanja ves čas od šestdesetih let do danes, hkrati pa je sam v tem obdobju prehodil pot od umetnika generacije 68 do profesorja estetike in filozofije.

INTERNATIONAL CONFERENCE ON AESTHETICS (LJUBLJANA 1998)

Borec, Ljubljana, LI/1999, no. 575-576, p. 5

Peter Carrier deals with the construction of the monument to Jewish victims of Nazism in Berlin, which has been re-established as the capital of Germany by the recent physical move of federal offices. The reunification of Germany and re-establishment of Berlin as Germany's capital has caused certain unpleasant memories to resurface, and along with them the question of how to part from the terrible and irritating past. Carrier's contribution puts across the collected material from conceptual clashes several years long, and connects political, anthropological and aesthetic viewpoints into a complex approach to the issue of establishing the symbolic value of monuments in general. The author has added, for publication, some most recent data on the events following the election of the Schröder government (interesting information for the Social Democrats!), which even in the election campaign emphasised the renewal of German national self-confidence, which must shake off a continual bad conscience on account of the Nazi past.

Albert van den Schoot speaks of the almost perpetual tendency towards the justification of the human perception of order and harmony with natural foundations, that is, foundations not dependent on man and of primeval origin in terms of development and history. This was the subject of his extensive book, but here he introduces the parallel analysis of argumentation on the natural order of tones in a scale, and the natural order of scales in a cone. Both the musicological and biological examples are dealt with in detail. The significance of a comparative analysis lies in drawing attention to analogous conclusions and contradictions arising from the supposition of natural order. Such research is not only valuable on account of historical erudition, but mainly on account of drawing attention to permanently explicit or hidden tendencies, namely the anthropological supposition of the order and harmony of coincidence and chaos. The author does not derive relativistic conclusions, but simply draws attention to anthropological and philosophical quandaries and the consequences of the viewpoint of a natural order determined in advance.

Gregorz Dziamski has been dealing with avant-garde movements in the middle European sphere for quite some time, broadening this interest by reflections on the post-modern era within the same framework. Since it deals with the sphere to which we ourselves belong, and since the first integrated surveys and evaluations on the meaning of the Slovene avant-garde, both by itself and also in a wider context, have recently taken place (the exhibition on the Slovene avant-garde in the Museum of Modern Art), this article introduces certain laws and reflections which existed in periods of the historical avant-garde in the middle European sphere. They are linked to contemporary time, when middle Europe speaks of post-modernism of a special type, and attention is drawn to the constant in the title: distrust toward great narratives, characteristic of the post-

modern situation, constitutes a suitable cue for the assertion of middle European art. Miško Šuvaković's study was not delivered at the conference; however, at the time of the conference and later on, when Šuvaković stayed in Ljubljana lecturing for a month at the Department of Philosophy at the Faculty of Arts, there arose the idea to compile his lectures on Slovene philosophy and culture from the 1960s to today in a book, which would be first published in the Slovene language. The present translation is a fragment describing one of the key turning-point phenomena, the OHO group and its philosophy or ideology and strategies. The Slovene cultural sphere is not often provided with the opportunity to see what it looks like to an observer from the outside, and the chance that such an outside witness has observed it for a longer period is even less probable. Miško Šuvaković has been present and involved in the Slovene cultural and artistic scene since the 1960s, while he himself developed from an Generation ž68 artist to a professor of aesthetics and philosophy.

Lev KREFT, dr. filozofije, izredni profesor
SI – Slovenija, 1000 Ljubljana, Zelena pot 26

ZGODOVINA IN VSAKDANJE ŽIVLJENJE

Borec, Ljubljana, LI, št. 575–576, str. 62, slov. (angl.)

Delitev časa na zgodovino in vsakdanje življenje se izostri v času modernizma in vpotegne umetnost v funkcijo izdelovanja zgodovine, vendar razočaranja kasneje naredijo vsakdanje življenje najprej za poglavitno bojišče zgodovinskega napredka, končno pa s propadom totalitarnih projektov pride celo do obrnjenega predznaka: vsakdanje življenje postane nekaj vzvišenega, zgodovina pa nekaj banalnega in trivialnega. Ta obrat, pa tudi slutnja upanja, ki preživi še taka razočaranja in grozote, sta na umetniško razviden način prikazana v kinematografiji postsocialistične tranzicije, iz katere avtor kot primer posebej omenja žanr "balkanskih vojn" in češki film "Kolja".

Lev KREFT, Ph.D., Associate Professor
SI - Slovenia, Zelena pot 26, 1000 Ljubljana

HISTORY AND EVERYDAY LIFE

Borec, Ljubljana, LI/1999, no. 575-576, p. 62

The division of time into history and everyday life is made extremely distinct in the era of modernism, drawing art into the additional function of making history. Disappointments, however, later make everyday life the crucial battleground of historical progress, and finally, the decline of totalitarian projects even brings about even the reverse situation: everyday life becomes something exalted, and history turns into something banal and trivial. This turnabout, as well as a hint of hope which survives even great disappointments and horrors, has been manifested in an artistically evident manner in the cinematography of the post-socialist transition period, of which the author mentions, as special cases, the 'Balkan war' genre and the Czech film *Kolja*.

Jože DEŽMAN, dipl. zgodovinar in filozof
SI – Slovenija, 4000

OTROCI! ODREŠIMO (SE) GREŠNEGA KOZLA

Borec, Ljubljana, LI, št. 575–576, str. 73, slov. (angl.)

Smrt, invalidnost, bolezen, vdovstvo, osirotelost so tektonski vojni pojavi, ki razdrejo marsikatero življenjsko ravnotežje tako pri posameznikih kot v družinah.

Leta 1921 je bilo v Sloveniji v mejah prve Jugoslavije evidentiranih 11.467 invalidov in 31.049 vojnih vdov z 49.182 otroci do 14. leta starosti. Petdeset tisoč sirot torej. K tem dodajmo še verjetno ne tako majhno število otrok, ki so jih imeli invalidi. Prav gotovo je bilo njihovo otroštvo ali mladost na tak ali drugačen način zaznamovano z vojno žrtvijo staršev.

In številnim, ki so komaj preživeli tragedije svojih staršev in svoje osebne travme dozorevanja, je življenjske načrte prekrizala druga svetovna vojna. Z nič manj tragičnimi posledicami kot prva. In proces uničevanja talentov se je nadaljeval. Tako ocenjujejo število vojnih invalidov druge svetovne vojne na okoli 45.000. Pod okriljem Zveze združenj borcev so po vojni poskrbeli za 12.228 sirot, ki so bile stare manj kot petnajst let, »od teh 7.769 otrok padlih borcev in 4.533 otrok žrtev fašističnega nasilja in 950 otrok brez staršev.« To so bile sirote, katerih starše je revolucionarna oblast priznala za dobre žrtve in so bili torej ustreznih državnih podpor deležni tudi njihovi otroci. Vendar ob teh ni bilo nič manjše število sirot vojnih žrtev, ki jih je revolucionarna oblast izrinila iz kolektivnega spomina.

Če sestavimo številke, potem lahko domnevamo, da je na Slovenskem blizu 100.000 sirot obeh svetovnih vojn doživljalo vso tragedijo otrok, ki ostanejo brez staršev, praviloma očeta. Ne vsem tem sirotam niti njihovim skrbnikom pa znanosti skoraj niso posvetile pozornosti, objavljeno je bilo le nekaj predvsem spominskih in razmeroma skromnih dokumentarnih spisov. Iz drobcev, ki jih poznamo, bi le težka sestavili celovito podobo otroštva.

Prav zato je posebna dragocenost dokument, ki je otroški zapis časa. Taki so dnevniki Brede Mejak iz štirih let izgnanstva v Srbijo, ki so vrhunski dokument časa. Tak je dnevnik Marice Melik... Lahko rečemo, da sta tako Marica Melik kot Breda Mejak slovenski Ani Frank.

Jože DEŽMAN, BA in History and Philosophy
SI - Slovenia, 4000

CHILDREN! LET US REDEEM (OURSELVES OF) THE SCAPEGOAT

Borec, Ljubljana, LI/1999, no. 575–576, p. 73

Death, disablement, illness, widowhood, and losing one's parents all constitute tectonic war phenomena breaking many balances of the lives of individuals as well as families.

In 1921 Slovenia registered within the boundaries of the first Yugoslavia 11,467 disabled persons and 31,049 war widows, with 49,182 children of up to 14 years of age. That is, around 50,000 orphans. To these the children of disabled war veterans, which was probably not that low a number, should also be added. In one way or another, their childhood and youth were marked by their parents' war sacrifice.

And also, the plans of numerous people who just barely survived the tragedies of their parents and their personal traumas of maturing were upset by the Second World War, which had no less tragic consequences than the First. The process of destroying talents continued. The number of disabled war veterans is estimated at around 45,000. Under the aegis of the Federation of Veteran Associations 12,228 orphans less than 15 years old were cared for after the war. "7,769 of them were children of combatants killed in the war, 4,533 were children of victims of Fascist violence and 950 were children without parents". These were the orphans whose parents were recognised by the revolutionary authority to be positive victims, and therefore their children benefited from appropriate state support as well. However, the number of children of those war victims who were ousted from the collective memory by the revolutionary authority was no less high.

Adding up these numbers allows us to estimate that, in the Slovene lands, almost 100,000 orphans of both world wars experienced the full tragedy of children having lost a parent (mainly the father). All these orphans or their guardians were hardly paid any attention by science, which published only some mainly memorial (and rather poor) documentary essays. The fragments which are known to us do not allow us to form an integrated picture of their childhood.

This is exactly why the document representing a child's record of time is of special value. Such are the diaries of Breda Mejak, which she wrote during her four years of exile in Serbia, representing a top-level document of that time. As is also the diary of Marica Melik... It may be said that Marica Melik and Breda Mejak are the Slovene Anne Franks.

Breda MEJAK-VRIŠER, mag., dipl. inž. strojništva

SI – Slovenija, 1000 Ljubljana, V Murglah 205

TAKO JE BILO

Dnevnik in spomini na izgnanstvo v Srbijo (1941–1945)

Borec, Ljubljana, LI/1999, št. 575-576, str. 87, slov. (angl.)

6. aprila 1941 so Nemci, Italijani in Madžari napadli Jugoslavijo, jo zasedli ter razdelili. Nemci so okupirali Gorenjsko in Štajersko. Kmalu za tem je nemški okupator začel zapirati in izganjati narodno zavedne Slovence. Leta 1941 smo oče, mama, brat in jaz živeli v Gornjem gradu. Oče je bil odvetnik in zaveden Slovenec. V letih 1918 in 1919 se je kot prostovoljec boril za našo severno mejo pod vodstvom generala Maistra. Glede na to so nas dne 2. julija 1941 Nemci prisilno izselili v Srbijo. Prve dneve smo preživel v zbirnem centru v Sevojni, nato pa so nas Srbi preselili v Užice. Tu smo preživel "Užičko republiko". 8. aprila 1942 smo zapustili Užice in se preselili v Veliko Gradišče ob Donavi. Tam je živel še iz časa pred vojno posestnik in lesni trgovec gospod Žmavc z družino, ki nam je veliko pomagal, da smo v bednih razmerah preživel leta izgnanstva v Srbiji. V Velikem Gradišču sva z bratom hodila v šolo, oče je imel advokatsko pisarno in delal za skromno plačilo, saj so bili klienti večinoma revni kmetje. 5. julija 1945 smo se preko Beograda v tovornih vagonih vrnili v Celje. V zbirnem centru v Celju smo ostali še do 1. avgusta 1945.

Dnevnik sem začela pisati na pobudo matere, da bi vadila pisno slovensko besedo; danes pa ugotovljam, da ima vrednost dokumenta. Obžalujem, da nisem znala napisati več o dogodkih v svojem okolju, o duševnih in drugih stiskah, ki so obremenjevale moje starše, brata in mene. Dnevnik opisuje skopa dejstva mojega vsakdana v času bivanja v izgnanstvu v Srbiji od 23. oktobra 1941 do vrnitve v osvobodjeno Slovenijo.

Breda MEJAK-VRIŠER, MA in Engineering
SI - Slovenia, V Murglah 205, 1000 Ljubljana

THIS IS HOW IT WAS

Diary and Memoirs of the Exile to Serbia (1941-1945)

Borec, Ljubljana, LI/1999, no. 575-576, p. 87

On 6 April 1941 Yugoslavia was attacked, occupied and partitioned by the Germans, Italians and Hungarians. The Germans occupied Gorenjska and Štajerska. Soon after that the occupying forces started to imprison and exile nationally conscious Slovenes. In 1941, I lived in Gornji Grad with my father, mother and brother. Father was a lawyer and a nationally conscious Slovene. In 1918 and 1919 he fought for our northern boundary as a volunteer serving under General Rudolf Maister. This was the reason why the Germans deported us to Serbia on 2 July 1941. First we spent a few days in a deportee centre in Slavonia, and we were then moved to Užice. There we lived through the "Užička Republika" (the Republic of Užice). On 8 April we left Užice, moving to Veliko Gradište by the Danube. There lived, even before the war, a landowner and wood dealer, Mr Žmavc, with his family. He helped us to survive the miserable years of exile in Serbia. My brother and I attended school in Veliko Gradište, and my father opened a law office, working for small fees since his clients were mainly poor farmers. On 5 July 1945 we returned to Celje in freight wagons via Belgrade. We stayed in the assembly centre in Celje until 1 August 1945.

I started to write the diary on my mother's suggestion to practice the written Slovene language, and have lately realised that it is of documentary value. I regret that I was not capable of writing more about the events in the environment where I lived, about psychic and other distress troubling my parents, my brother and myself. This diary describes the bare facts of my everyday life during the period of exile in Serbia, that is, from 23 October 1941 until my return to liberated Slovenia.

France PEROVŠEK, upokojenec,
SI – Slovenija, Slovenska cesta 55/b

**NEKAJ SPOMINOV NA DELO V SKOJU IN LJUDSKI MLADINI SLOVENIJE
IN JUGOSLAVIJE V LETIH 1947-1950**

Borec, Ljubljana, LI/1999, št. 575-576, str. 215, slov. (angl.)

Avtor se v svojem prispevku spominja na delo v organizacijah SKOJA in Ljudske mladine Slovenije in Jugoslavije v letih 1947-1950, pri čemer se ustavlja ob najvažnejših vidikih takratnega političnega in organizacijskega delovanja obeh mladinskih organizacij. Opozarja na povojne napore slovenske in jugoslovanske mladine za obnovo države in na njen prispevek pri ustvarjanju novih gmotnih možnosti za razvoj jugoslovanske državne skupnosti. Osvetljuje tudi nekaj takratnih bistvenih idejnih in političnih razmer, s posebnim poudarkom na začetni spopad KPJ in jugoslovanske države z informbirojem oziroma mednarodnim stalinizmom. Ob tem razkriva tudi nekatera osebna doživljanja tistega časa. Opisuje tudi svoje enoinpolletno delovanje v vodstvu jugoslovanske mladine v Beogradu in politično sredino, v kateri je tam deloval. Skozi spomine na delo v SKOJU in Ljudski mladini avtor predstavlja tudi glavne značilnosti družbenopolitičnega razvoja v Sloveniji in Jugoslaviji v prvih povojnih letih.

France PEROVŠEK, pensioner
SI-Slovenija, Slovenska Cesta 55/b

**SOME MEMOIRS OF WORK IN SKOJ AND THE PEOPLE'S YOUTH OF SLOVENIA AND
YUGOSLAVIA IN 1947-1950**

Borec, Ljubljana, LI/1999, no. 575-576, p. 215

The author reminisces about work in SKOJ (the Communist Youth League of Yugoslavia) and the People's Youth of Slovenia and Yugoslavia in 1947 –1950, lingering on the main viewpoints of the political and organisational operations of both youth organisations at that time. He draws attention to the post-war efforts of Slovene and Yugoslav youth to rebuild the country, and to its contribution in creating new material possibilities for development of the Yugoslav national community. He throws light on certain pivotal conceptual and political circumstances of that time, placing special emphasis on the initial struggles of KPJ (the Communist Party of Yugoslavia) and the Yugoslav state with Informburo or international Stalinism. In so doing he reveals some of his personal experiences in that time. He also describes his year-and-a-half-long position in the leadership of Yugoslav youth in Belgrade, and the political milieu in which he operated. Through the memoirs of his work in SKOJ and the People's Youth of Slovenia and Yugoslavia, the author describes the main characteristics of the social and political developments of the first post-war years in Slovenia and Yugoslavia.

borec

575-576 REVIJA ZA ZGODOVINO, LITERATURO IN ANTROPOLOGIJO **1999**

ustanovitelj

Zveza združenj borcev narodnoosvobodilne vojne Slovenije

izdajatelj

Društvo za preučevanje zgodovine, literature in antropologije

glavni in odgovorni urednik

JOŽE DEŽMAN
telefon (064) 221 071

Revija izhaja ob denarni podpori Ministrstva za kulturo Republike Slovenije

uredniški odbor

TILKA BLAHA, JOŽE DEŽMAN, DR. BOŽIDAR JEZERNIK, DR. LEV KREFT, MIHA NAGLIČ,
DR. DUŠAN NEČAK, DR. BOŽO REPE, MILENA ŠTRAJNAR, RAPA ŠUKLJE, DR. CVETKA
TOTH, PRIMOŽ VRESNIK

oblikovalka in tehnična urednica

DARJA CJUHA

lektorici

SIMONA PERPAR-GRILC, TANJA VELAGIČ

uredništvo in uprava

1104 Ljubljana, Zemljemerska 12, poštni predal 2056, telefon (061) 134 42 43,

Naročniška cena te številke je 2.500 SIT, v prosti prodaji 4.000 SIT

žiro račun pri NLB d.d. Ljubljana
50100-678-000-0093214

devizni račun pri NLB d.d. Ljubljana
50100-620-133-900-27491-705-112270/3

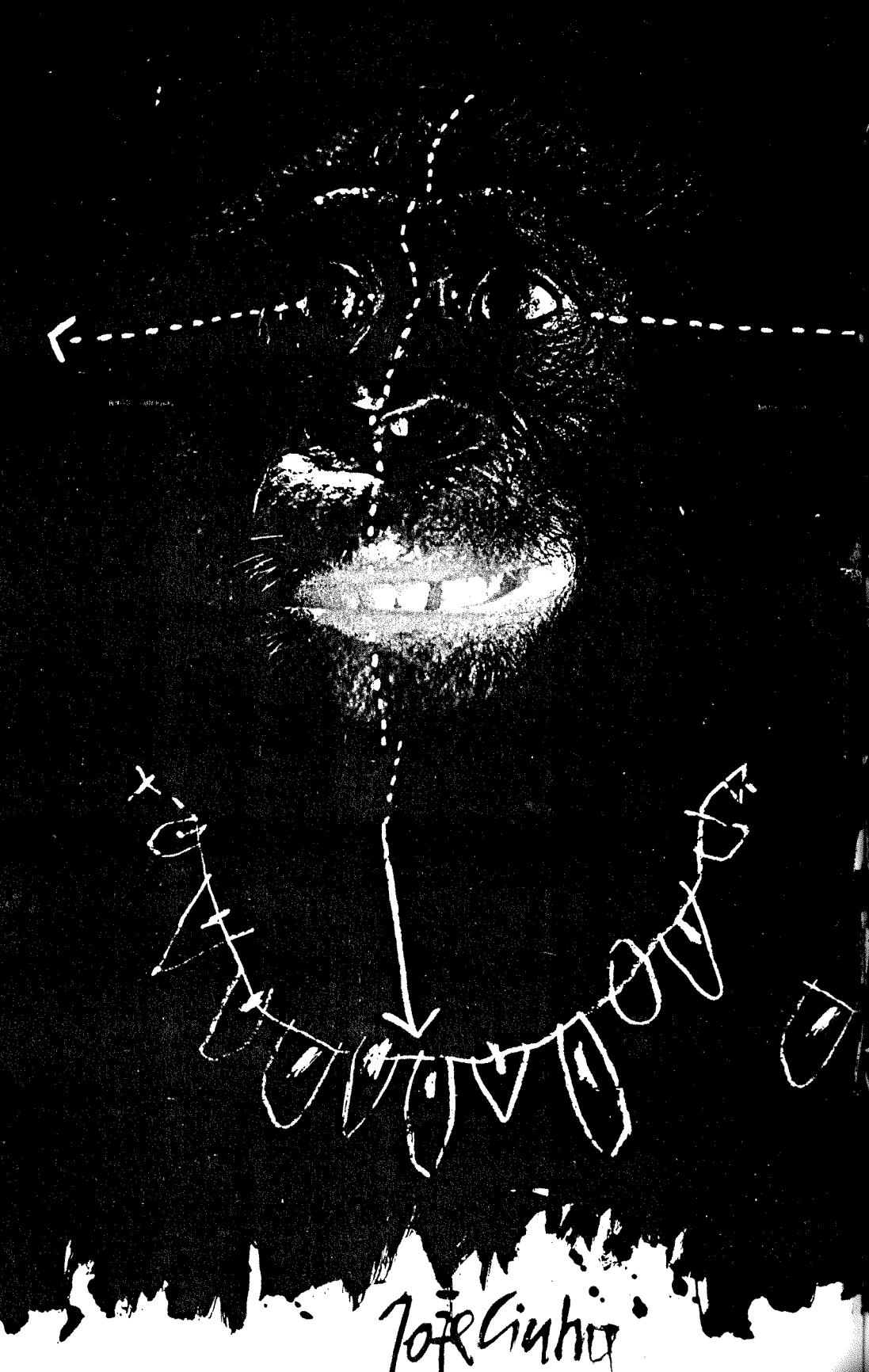
tisk

Tiskarna Tone Tomšič d. d., Ljubljana, Gregorčičeva 25 a

UDK 949.712+82(05)

ISSN 0006-7725

Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Ur. l. RS 89/99) šteje revija Borec med proizvode,
za katere se plačuje 8 % DDV



For Cinh